

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

КЕҰИЛДЕГИ КЕҢ ДҰНЬЯ

Қосықлар

**НӨКИС
"ҚАРАҚАЛПАҚСТАН" 1989**

Қарақалпақстан халық шайыры, Бердақ атындағы республикалық сыйлықтың лауреаты, белгилі сөз шебери Ибрайым Юсуповтың "Кеуілдегі кең дүнья" кітабы қарақалпақ поэзиясына қосылған қасыл дурданалардан. Ушқыр қәлем ийесиниң кеуіл дүньясында бинят болған рәң-бәрең сезимтал қосықлар көп санлы оқыушыларымыздың да жан дүньяларына жетип барған сөз маржанларынан ибарат.

"ЗАМАН КЕЛЕР АТЫМЫЗДЫ ҚАМШЫЛАП..."

Самал қосық пенен тыныс алғандай,
Жұлдызлар да қосық болып жанғандай.
Пүткил дунья қосық дәрьясы болып,
Рухым арқалы ағып турғандай.
Хәўлиртип, тунлерге урып танымды,
Халласлатып журектеги қанымды,
Сол дәрья бийрәхим дегиши менен
Ййрим тартып геўлеп атар жанымды.
Мен сонда өзимди шайыр сезермен,
Кеўлим—сегбир тартқан бир хақ Бәзерген,
"Малыма қарыйдар табылғай дә" деп,
Жанға қысым қылып, шөлге төзермен...

И. ЮСУПОВ.

Ибрайым Юсупов—бай тәжирийбеге ийе шайыр, әдебиятымыздың мақтанышы. Таланттың толысыуы — әдебияттың толысыуы. Ибрайым өз әдебиятының тәғдири менен тәғдирлес, оның озық ойлы, талантлы үекили.

Поэзияға тән болған бийик сезим, үакыттың сыр-сыпатын поэзия тили менен эмоциональ түрде жеткерийү, көпшиликтиң талғам бийигинен шығыу әлбетте барлық шайырдың қәлемине тән емес. Соның ушын да И. Юсуповтың ең жақсы поэзиялық шығармалары союзымыздың талапшаң оқыушыларына жақсы таныс, олар поэзиямыздың мәртебесин көтерийүде үлкен орынға ийе.

Шайырдын шығармаларын характерлейтуғын белги—гражданлық пафостың күшлилиги, ойшыл лиризм поэтикалық анықлық, шайырлық мәдениятты

ийелеу, поэтикалық диапазонның кеңлиги деп қарауға болады.

Дурысын айтыу керек, хәzirги поэзияда Ибрайым Юсуповтың шайырлық дәстүри бар, бул дәстүр көп ғана жас шайырлар тәрeпинен жақсы дауам еттирилип атырғаны белгилi. И. Юсупов қандай теманы жырламасын, оның өзине катаң талапшаңлығы байқалады, поэтикалық тапқырлығы қуғандырады, Ол хәр бир қосығында үлкен көркем-эстетикалық жуумақ шығаруға умтылады. Ибрайымның шығармаларында халықтың өзине тән белгилери, минез-құлқы, абзал қасиетлери, өмир тиришилиги тайға таңба басқандай анық шебер сүүретленеди.

Сражаддин АХМЕТОВ

* * *

И.Юсупов үлкен поэзияның үәкили. Онда ойшыл, ақыллы, еркин ағып атырған поэзия бар. Ол— нағыз шайыр. Оның хәрбир китабының шығыуы—қарақалпақ әдебиятының, поэзия ышқыпазларының байрамы...

Шайырдың нәзик денесине муҳаббат хәм батырлық, адамгершилик хәм өмир сүриүге қумарлықтың сан әлуан белгилери сыйып турғанын көрип хайран каласаң, қуғанасаң, рухланасаң. Оның суўретлеген адамы түе, торғайына дейин ерлик көрсетиүди әрман ететуғынын қайтерсең!

Жүректи жүрек пенен алыу ансат емес... Қосықлар өмир сүриүдиң хәқыйқат мәниси туўралы күшли сезим туўдырыуы, оны биринши орынға қойыуы хәм адамдағы рухый күшти бир жерге топлап бериуи менен бахалы.

Жипектей жумсақлық, ийлеуи түскен бийдайдың қамырындай созымлылық, кеңлик хәм тереңлик,

сыпайылық, сымбатты мүсіндей етип жонып шығарыў, қылыштай қыйып түсетуғын иретлерин табыў, — мине И. Юсуповтың поэзиясының характерли белгиси.

Генжесмурат ЕСЕМУРАТОВ.

* * *

Ибрайымның қосықлары гөззал, реңбе-рәц. Терең ойларды уллы мақсетлерди, жалынлы ушқыр дана ой-сезимлерди ол халықтың мың-мың жыллар даўамында пәкизе безеп түрлендирип келген сулыў тилинде сәўлелендиреди.

Тәбият пенен жайлаў, сахра менен теңиз, дәрья менен көллер, ғаз-торғайлар менен тиллесетуғын халықтың тили бай болады. Оның ойлаў дүньясы көбинесе образлы болады. Ибрайымның қосықлары—әне усы халық жүрегиниң дүрсилдеп соғысы, усы халық турмысының айқын көриниси, тутас буўыны. Бул қосықлар халық жүрегин, тәбият тилин перзентлик, азаматлық сезими менен терең уғынып, жан күйдирип жырланған қосықлар.

Өз халқының хұрметине, ықлас-мухаббатына миясар болған шайыр Ибрайым Юсупов өзбек халқының хәм көп миллетли совет халықларының да сүйикли шайыры.

ЗУЛЬФИЯ.

* * *

Мен Ибрайым Юсуповты қарақалпақ совет әдебиятының оғада көрнекли ўәкиллериниң бири деп есаплайман. Сөз шеберлигинде оның хәзирги заман қарақалпақ поэзиясындағы роли айрықша жоқары оранды ийелейди.

Сабыр КАМАЛОВ.

* * *

Қарақалпақ шайыры Ибрайым Юсупов өз халқы арасында үлкен шайырлық абырайға ийе. Ол әжайып шайыр.

Қайсын ҚУЛИЕВ.

* * *

Ибрайым Юсуповтың творчествосы маған көп мәнилі көрінді хәм ол рус совет поэзиясы дәстүрлерин өзлестирнүдің мысалы сыпатында әхмийетли. Оның қосыққа деген ықласы кең.

Махаил ЛУКОНИН.

* * *

Ибрайым Юсуповтың ой-сезим дүньясы хақықат шайырларда болатуғын нәзикликке ийе, терең мәнилі хәм образлы.

Адамгершилик мазмун — жерге, инсанға, нәрестеге, қара таллар менен гүллерге ықлас мийрими оның творчествосында соныңдай қан-қатыс енисип, басқаларға хасла усамайтуғын айрықша шайырлық пенен жырланады, жүрегинди тебирендирип жибереди.

Римма КАЗАКОВА.

* * *

Ибрайым Юсуповтың сөзи ... социализм дәуири азаматының кең көкирегинен туўған оптимистлик сөз. Оның шығармаларында суўретленген адамның мықлы табанлылығы — сахраның ең беккем өсиилиги—"өз даласын жаўлардан қорғап турған" сексеўилге . усайды.

Зоя КЕДРИНА.

* * *

Ибрайым тынымсыз изленетуғын шайыр. Сонлықтан оның қосықларынан дәуірдің сүрени, қауазы еситилип турады,

Суйинбай ЕРАЛИЕВ.

ХАЛЫҚ СӨЗЛЕРИ

Халқым дана десем болар,
Нақыл еткен биле-биле:
Сөйлей-сөйлей шешен болар,
Көсем болар көре-көре.

Нақыл көптің мүлки болар,
Адам сумы түлки болар,
Ийт жулдызға күлки болар,
Айға қарап үре - үре.

Қорыққанларға қос көринер,
Жолдаслық жолда билинер.
Жүргенде жормал илинер,
Көп көрерсең жүре-жүре.

Бәдқасылға хәмел жетсе,
Пуқарасын талар ийтше.
Қумырысқаға қанат питсе,
Хәлек питер келе-келе.

Халкым қалпы айтсын қалай?
Заманларды көрген талай.
Биреу өткен жылай-жылай,

Биреу дәуран сүре - сүре.

Шайырлық етсе наданлар,
Бәлеге қалар адамлар.
Ақмақ айтар, ақыл тыңлар,
Зейин менен иле - иле.

Менменликке басты шатпаң,
Шымшық өз тасына батпан,
Ешек озсам дейди аттан,
Желмаядай желе - желе.

Күшигеннен бүркит болмас,
Теңиз суўын сырқып болмас,
Жартыұлы жүн қырқып болмас,
Ала қойды бөле - бөле.

Адамның бир парасы бар:
Оқымай-ақ санасы бар.
От жаққыштан дана шығар,
Сөзге қулақ түре - түре.

Қызлар белин қынасады,
Мәрт майданда сынасады,
Қыймылдаған қыр асады,
Еңбек еткен еме-еме.

Кирпиктен кеўилге жара
Түссе, оған бар не шара?
Бийтәртип өскен қыз бала
Бәле табар күле -күле.

Астарлап айтар маманлар,
Буның мәнисин ким аңлар
Атадан алтау тууғанлар

Жетеу болар өле - өле? ...

Қалауын тапсаң қар жанар,
Жүйсиз урсаң балта сынар,
Жигит жаслай дилуар болар,
Мәжилiske кире - кире.

Дүнья қууған байыр, өтер,
Ел қыдырған сайыл өтер.
Из қалдырып шайыр өтер,
Сөз маржанын тере - тере.

1970-жыл.

ҚАРАҚАЛПАҚ ХАҚҚЫНДА СӨЗ

Мен кисилик таластырып,
Киси менен жарыспайман.
Тарийхшыға пал аштырып,
Әййемгиме тарыспайман.

Мәрт Тумарис—массагеттиң
"Қырқ қызының" урпағыман,
Перзентимен печенегтиң,
Шөлдиң қарақалпағыман.

Қара табан, қара пуқара,
Бабам ғайбар киси болған,
Кеули ақ, қалпағы қара,
Жау менен көп иси болған.

Аттан қулап атырғанда,
Қан майданда сүйеп оны,
"Бир үәсият айтып кет онда",
Деп сорапты оннан улы.

Ўэсият екен ал сондағы
 Айтып кеткен урпағына:
 "Тыр жалаңаш қалсаңдағы,
 Бек бол, бала, калпағыңа!..."

Қарақалпақлар соннан баслап
 Калпағы менен туўылыпты.
 Көп заманды изге таслап,
 Қалпақ шешпей жуўырыпты.

Көп заманның әндийшесин
 Көрсө де көзи ағармаған.
 Жоғалтса да көп нәрсесин,
 Қалпағы ҳеш жоғалмаған.

Қатал сорап қысым етип,
 Хан да оны шештире алмаған,
 Жан шықпаса гелле кетип,
 Жаў да оны шештире алмаған.

Қарақалпақлар бир гене жерде
 Бул дәстурин бийкар қылған:
 Мавзолейге кирген жерде
 Қалпағын шешип, қолға алған.

Өйткени Ленин бул қалпаққа
 Қатты ҳұрмет еткен еди.
 Отаў тигип қарақалпаққа,
 Теңлик берип кеткен еди.
1972-жыл.

АНА ТИЛИМЕ

Жыраў сени бәйги атындай баплаған,

Шешенлер даўда шыңлап сени таплаған.
 Алпамыслар уран етип урыста,
 Бердақ сени қурал етип саплаған.

Байтерексең өскен гөне тамырдан,
 Дилўарлығың қыл суўырған қамырдан.
 Қарақалпақтың кеўил қусы сайраса,
 Сөз қыйсыны ғазийнеңнен табылған.

Гүлпаршынлар баўыры оттай қамылып
 Қызлар сыңсып муңын айтқан шағынып,
 Сен арқалы ханды жумсап қатынлар,
 Әжинияз сайраған елин сағынып.

Нақылларың, шағып көрсем, маңыздан.
 Жуўабыйсаң зейин суўын ағызған.
 Атам саған азаматлық жан берип,
 Анам саған мийрим сүтин тамызған.

Ырасгөйсең дурысын айтқан аңқылдап,
 Сахрайысаң қатты даўыс шаңқылдақ.
 Жалған сөйлеп жағыныўды билмейсең,
 Сыбырласаң ғазлар үркер ғаңқылдап.

Мен теңеймен сени жеген наныма,
 Уўыз бенен руўхың сиңген қаныма.
 Ес билгели тил жатырқап көрмедим,
 Бирақ сен дым жақынсаң-аў жаныма!

Сазға қоссам, ҳаўалаған аласар.
 Илме султан сулыўлығың жарасар.
 Қандай жақсы ағайинниң көплиги!
 «Жақынбыз» деп саған көп тил таласар.

Ана тилим, сен - басқадан айырмам,

Сен турғанда мен де әдеуір шайырман.
Сонша қатал сүргинлерде жоғалмай,
Бул күнлерге жеткениңе қайылман.

20-сентябрь, 1970-ж.

ТУҰЫСҚАНЛЫҚ

Тарийхларға гүәалы сөз,
Хәр бир дәртке дауәалы сөз,
Кийели сөз, дуәалы сөз,
«Тууысқанлық, тууысқанлық!»

Ар-намыс, хұжданы шерик,
Малы менен жаны шерик,
Тамырында қаны шерик.
Ханалас сөз «тууысқанлық».

Бир ошаққа от жақтырған,
Бир жайлауда мал бақтырған,
Той, лазымға ат шаптырған
Ғарға тамыр тууысқанлық.

Бир тандырға нан жаптырған,
Мүтәж затыңды таптырған,
Биймезгил есик қақтырған
Тууысқанлық, тууысқанлық.

Уллы рус бауырманым,
Алған истиң ауырманын.
Асқар тауым, мениң жаным
Айбатлы сөз тууысқанлық.

Жаңа әулады Бердақлардың
Тарас даңқын ардақлар дым.
Бахтын қарақалпақлардың
Бәлент еткен туұысқанлық.

Өзбекти өз ағам еткен,
Уллы бахыт инам еткен,
Бир қазанда ас демлеткен,
Баұыр басқан туұысқанлық.

Суұымды сағалас еткен.
Елимди аралас еткен,
Түркменге намалас еткен
Ғардашы көп туұысқанлық.

Қазақларға тай сойғызған,
Қырғызларға қой сойғызған,
Үй тиктирип, бас қойғызған
Дәстүри бир туұысқанлық.

Заман жаңадан күш берген,
Жайлаұға кең өрис берген,
Алып өткен жеңислерден
Құдиретли күш туұысқанлық.

Асылғанда жаұ жағадан,
Шақырғанда ана - Ұатан,
Туұылғандай бир анадан,
Жаұға шапқан туұысқанлық.

Жер қозғалып, болса апат,
Шәхәрлерди қылса опат,
Жаңа Ташкент болып абат,
Қала салған туұысқанлық.

Дәрьяны дәрьяға қосқан,
 Космостың түңлигин ашқан,
 Бир семья аўқамласқан,
 Мәңги жаса, туўысқанлық!
1972-жыл.

СӘЎБЕТЛИ АҚШАМ

Ә. Нураддинге

Тал астын тазалап төсек сал, жора,
 Ол жер өз алдына ғаўалы болар.
 Үш көпшиктиң бирин өзиң ал, жора,
 Еккиси қонаққа даўайы болар.

Сенсиз кеўлим бөктергиси аўық-ты.
 Дослар гүрриңлескен ақшам заўықлы.
 Бүгин қурдас асқан түйе таўықтың
 Жүўери гүртиги мазалы болар.

Гәпке шорқақ, быдым-быдым келесең,
 Бирақ сөзге терең мәни бересең.
 Қатынға сүйкенбей жүрсең өлесең,
 Сондайда арқаңның қозары болар ...

Сөз айтсаң гәпиңди балтадай саплап,
 Күлиўиң бар ықлас пенен ғалласлап.
 Кәтқудалық етсең әкеңе усап,
 Шешеңе де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтың мәканы,
 Табанларда бир соқпақтың тикени.
 Жаста - урнықыр, ҳәзир - тек тил екени,
 Буннан Улбийкениң хабары болар...

Өмир сүрип бул ғәниймет дүньяда,
 Дос арттырғанлардың бахты зыяда.
 Бирақ сениң орның бөлек оғада,
 Дослардың да жақсы-жаманы болар.

Жигит қамшы басып жүрмел торыға,
 Шыққанда атланып дәўран жолына,
 Дос зәңгилес толар оңлы-солына,
 Узақ айдасары шамалы болар.

Биреўлери жолыңда жан өртеген,
 Хошемети жумсақ жоңышка гүлтеден.
 Ет байлаған сайын ығбал мәртебең,
 Күнлеп иштен күйип азары болар.

Биразы адымын абайлап басып,
 Дәўлет жүрип турса, қушағыи ашып,
 Сүринсең зып берер қайыстай қашып,
 Түлкиси бар жердің сағалы болар.

Бири өттің суўы түскен тағам-ды
 Исин көрип, көп уларман жағамды...
 Сөйтсе де, «яр-дослар» деген қоғамды
 Жаманласаң қатты зыяны болар...

Күтимин бермесең дақыл дәнлемес,
 Өзиңнен де бардур, олардан емес.
 Тириде бир-биреў қәдириң билмес,
 Айта берсең түрли таманы болар...

Ақшамлассам дедим, кеўлим сағынды,
 Унатарман олпы-сопы жағыңды.
 Билесең ғой баратырған ағымды,
 Енди тек дурыс сөздің заманы болар.

Басқаларға жақсам дийип мен йошып,
Көптен берман түрли муқамға қашып,
Сен сүйген жолларға жазбаппан қосық,
Буның да бир күни сорауы болар.

Ал жора, айта бер, тыңлайын сени,
Аўылға келмедим бираздан бери.
Хәўиж алып қайта қурыў ислери,
Ис пенен сөз, хұждан сынауы барар.

Халық әдил қуўатлап бул сиясатты,
Шынлық жолбарысы оянып қатты,
Өтириктиң өрелерин қулатты,
Менменликтің енди заўалы болар.

Аўылда өзгерис бар-ды бир қанша?
Салынды дейсең бе совхоздан монша?
Аўа, көп кирледик, жуўсақ та қанша,
Бирден ағарыуы шамалы болар...

Көптен бул аўылда аға болмады,
Елтири тон десек, жаға болмады,
Көбиси хийлесиз хызмет қылмады,
Мүмкин ендигилер саналы болар ...

Ғәреметти мәзи басшыға артып,
Сизлер хәм жүрсизлер шөпдейин қалқып.
Биз де «шайырмыз» деп, Нөкисте шалқып
Жүрмиз. Хәмме буған гүналы болар.

Суўымызды байлап, шөлге ашқанша,
Теңиз қайтып, бизди таслап қашқанша,
Ўарқ-шарқ пенен қол шаппатлап биз сонша,
Бийпарўалық енди хазары болар.

Адам пейли азса қурғын турмыста,
 Көтере шаң-шәўкер, дәстүр қуўыспа,
 Ел еңбегин емиў, пара алыспа,
 Мийнетсиз байыўдың ылаңы болар.

Жәдигөй жылпылдап түсимли жерде,
 Дүмше молла болып шомпыйды төрде.
 Жаңаны қуўатлап күтпеген жерде,
 Ескиликтің егиз туўары болар.

Қанша уллы болса халық инабаты,
 Дәстүри ҳазарсыз, сулыў саўлаты.
 Бизиң үрп-әдеттиң хәр салтанатын,
 Артсаң қырық ешектиң обалы болар.

Қамшысын умытып кеткендей дүзде,
 Бизиң көп жигитлер жуўырар изге.
 Хәмме алға шулғып баратқан гезде,
 Бул ислердиң елге зыяны болар.

Хабарың бар дәўир көз қарасынан,
 Төбеңе нәзер сал тал арасынан!
 Жулдыз ағар дәрья киби тасыған,
 Заманның сондай қен гүзары болар.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,
 Жулдызлар сәўбетин бузбас ҳасла да.
 Бул турмыстың күн көристен басқа да,
 Руўхый ләззети мазалы болар.

Иззет-хүрмет сақлап киси кисиге,
 Хадал мийнет жумсап халықтың исине,
 Хийле қылмай хұждан тәрезисине,
 Жасаўдың биймиллет дәўраны болар.

Атлар киснеп, тай тебистиң жумсағы,
 Арқашта отлаған шағын қумсады.
 Балалық шақ-пәк хұжданның тымсалы,
 Соңыра хәр кимниң өз гүзары болар.

Дослар аңсап келип қурғанда бәзим,
 Дым пәкизе болды бул берген хәзиң,
 Тепкири бир сүйем ата қоразың
 Шақырғанша гүрриң қызары болар...
Апрель, 1987-жыл.

«ПЛАХА» ИЗЛЕП...

Шыңғыс Айтматовқа

Ўай, енағар адамзат!
 Өз исине өзи, хайран қалғандай.
 Сумлық хәм илимди қатырып жумсап,
 Бир плаха¹ соғып шығардық сондай...
 Бир мүлик болды өзи айта қалғандай.
 Турар ийесиниң күнине жарап,
 Көрген жаға ушлап, тәўбе қылғандай.
 Соғыў аңсатлыққа түспеди бирақ:
 Қанша усыныслар, даў хәм жәнжеллер,
 Каншама диспутлар болмады пайда.
 «Бетоннан соғайық» деди биреўлер,
 Биреў айтар «НТР заманы қайда!»
 Биреўлер дер: «болсын нағыз ағаштан,
 Бетоның не? Аяң балтаның жүзин.
 Басы шабыларда адам хәр қашан,
 Тәбияттан бөлек сезбесин өзин...

---

¹ П л а х а - өлим жазасына тартылған адамның басын шабыўға арналғак дүңке ағаш, қассаплар оны «жан ағаш» дейди, (И. Ю.)

Көп тартыстан, кейин шықтық аралап
 Ағаш туқымы бар хәмме жақларды,
 Ливан кедрлерин қырықтық жарғылап,
 Саваннада уллы баобабларды.
 Тайга қарағайын бийигин сайлап,
 Әйдик еменлерди қыйратып шықтық.
 Түбине зәхәрли изей суу айдап.
 Саялы гүжимди қуұратып жықтық.
 Мине, таяр болды!

Планетаның

Орнаттық халық барар кең майданына.
 Хәр ким алып барып оған душпанын,
 Айбалтамды жуұсам дейди қанына.
 «Жүр» деп бири-бирин зорлайды адам,
 Зорлағаны менен бармайды адам,
 Бирин-бири тутып жуп жағасынан,
 Сүйрейди, қыйнайды, қорлайды адам...
 Кимлер адамзатқа етсе жақсылық,
 Екиншилер ислер оған шақсыйлық.
 Исеним көпири қыйрап белинен,
 Еки жағыс бир-бирине қақшыйды...
 Жүрер жолларды да шықтық, миналап.

Басып алмайық деп оны абайсыз.
 Хәр адым атқанда дize қалтырап,
 Жүрекке ас батпас, уйқымыз жайсыз.
 Лекин жасау зәрүр, жан деген татлы,
 Мәжбүрмиз миналы жолдан барыуға.
 Әжел қузғынлары қара қанатлы,
 Таяр тур өмирге пәнже салыуға.
 Жерде тиришиликке туұғызып қәуип,
 Гүрсинер Невада, Семей шөллери.
 Әжелдиң бинарлы урығын тауып,

Алғыс алар «илим пидәкерлери».
 Уяға таласқан еки лашындай,
 Адамлар аяўсыз бир-бирин жулар.
 Подшипниги майланбаған машындай,
 Астымызда жер ҳаўлығып айланар,
 Ашкөзлер шанағы терең қурдымдай,
 Байлық үстемликти аўсар бир тынбай,
 Жуўхаланып теңиз суўын симирип,
 Нәпси өрбир шегирткениң қуртындай,
 Жаўрап Миссисипи, Әйиў дәрьялар,
 Жағысларын таслап қашады Арал.
 Газге уўланған ҳиндлер қаңғырып барар,
 Чернобльде таллар дир-дир қалтырар.
 Ишип дәрьядағы зәхәрли суўдан,
 Жағыста қан қусып өлер негрлер.
 Әжел қыснағына вертолет қуўған,
 Қашып барар сайғақ хәм кенгурулер.
 Пахтадан «ақ алтын» алыў қастында,
 Зәхәр шашқан самолеттиң астында
 Баўыры шаншып, ыңырсыды балалар,
 Жолда өлип атқан торғайлар қалар...
 Динамит жарылар, лайнерлер жанар,
 Террорлар, мафилар - жаўыз ҳайўанлар,
 Плахаға қарай айдап бир-бирин,
 Яғный өзін-өзи қыйнар адамлар...
 Ал, ол дүңке ағаш өлим шақырып,
 Мудам қанға шөллеп турар деседи.
 Бирақ сел жамғырлар өмир шақырып,
 Ол ағаштан нарт шыбықлар өседи.
 Сол нартлар жапырағын ылақлы ешки
 Жеп атыр артынан келип арқайын.
 Ол ағашқа келип отырар кеште.
 Муўсапийт жолаўшы жүзи сарғайып,
 Хәм үшкілсиз пишкен узын липасын
 Сәл қымтап, ағашты сыйпап қояды.

Шырамыттым түсин, сақалын, шашын,
 Ширкеўдеги сүүретлерге баяғы:
 Кудды көктен түскен Ийса пайғамбар
 Ҳаққында аңыз сөз түседи еске.
 Сол деп параз етсек, ойлаған шығар:
 «Азап пенен шегеленип крестке,
 Асықпай өлгеннен мынаўың абзал.
 Шарт үзилип түскен геллеңди көрип,
 Есиңди жыйғанша кетерсең өлип,
 Гераиннен тартсаң оның үстине,
 Өлериңде жаның аўырмас және.
 Не деген инсанлық, мийрим-шәпаат,
 Өсип қеткен екен ғой бул адамзат! ...»

Ал, дәрья бойында адамлар барар,
 Өзи соққан мүликке хәўлирип қарар,
 Ҳәр қайсысы өз басынан қәўип етип,
 Билдирмей өз мойнын сыйпалап қояр,
 Олар енди уллы дәрья бойында
 Жаңа ойшылына жаңа заманның
 Жүгиниўди нийет еткен ойында,
 Ақылы киргендей ойсыз адамның.
 Соншелли пейлинен азған бул инсан,
 Сезген болса керек оянып хұждан:
 «Кемеге мингеннің жаны бир» деген
 Нақылды еслетип толқыр океан.
 Жаўызлықтың мүлки сол дүңке ағаш,
 Мүмкин нартлап, дарақ болар қайтадан.
 Ақыл аспанында нур шашып қуяш,
 Уллы ҳақыйқатқа жол табар инсан ...

Нөкис, март, 1988-жыл,

БУЛ ЖЕР ЕЛЕ ЗОР БОЛАДЫ

I

Қәуесет бар: қарақалпақлар
Көп узамай көшер деген.
Қайдағы бир жақсы жаққа
Барып қоныс басар деген.

Оқыдым бир газетадан,
Ғамкоршымыз көп-аў, тоба!
Еринбестей есаплаған,
Сыртымыздан сызып жоба.

Айтыўынша: көшшек буннан,
Жаңа қоныс жайға қарап,
Аралға суў апарғаннан
Анағурлым арзанырақ.

Есаплаған шотқа салып...
Ал буған не шек қоясаң!
«Шотын қолдан жулып алып,
Хәссени бир!..» деп қоясаң.

Айырымлар алағада
Болып сондай қәуесетке,
Көшип үлкен қалада да
Өз аўылын хәуес еткен.

Мейли, өзи билсин хәр ким
Билгишлердің заманы бул.
Бирақ артық болмас бәлким,
Сәуірлесек шамалы бир.

Кеткен ғазлар көлин жоқлап,

Усы күнде келип жүрген.
Ой жуўыртып соған шақлап,
Бир нәрсени билип жүрмен.

Бардур болжаў қәбилиетим,-
Билген нәрсем сол болады:
Сәл азырақ сабыр етиң,-
Бул жер еле зор болады.

Сабыр етиң сәл азырақ,
Дузлы шаңғыт деген гәп бе?
Көмпис болып биз ҳәзир-ақ
Үйренистик оған хәтте.

Аўыз суўың дузлақ болса,
Үйренген өз дузың болар.
«Суў бар ма?» деп соза-соза,
Түйе мойны узын болар...

Асты да дуз, үсти де дуз
Жасап турған жеримиздиң.
Ашшы ғой деп налымаңыз
Тамған маңлай теримизди.

«Дуз татып кет!» дегенди де
Тегин айтқан деп болмайды.
Сөйлегенде сөзиңниң-де
Дузы болса шеп болмайды...

Бирақ жетпес өз жериңе,
Қанша жаман дегенде-де.
Бейиштиң тап нақ төрине
Катеж қурып бергенде де.

Өйткени бир қарабарақ -

Шөп емес ғой адам деген.
Терең тамыр урған дарақ -
Ұятан деген, ұятан деген!

2

Қатты ағыслы уллы дәрья
Көк теңизге құйған жерде
Қос басарда ата-баба,
Сүйенип сийсери белге, -

Нийет еткен дейди таңда:
Ким ислесе қадал еңбек,
Жарқылық жер, сол адамға
Әрұанадай ийегөр деп.

Жер ашып дүт кегейлерден,
Суұ апарып, дақыл еккен.
«Кесеу шанышса көгергендей»
Деген сөзди нақыл еткен.

Усы жерде өсип-өніп,
Қара шаңырақ ел болғанбыз.
Ауыр мийнетине көніп.
Ислеп қара тер болғанбыз.

Бунда тапқан ырғақларын
Қосығымыз, ертегимиз.
Бул жер ушын бир ұақлары
Дирилдеген телпегимиз.

Жағаласып жау келсе-де,
Бул жерди хеш бермегенбиз.
Ким қай тилде сөйлеседе,
Тил жатырқап көрмегенбиз.

Қара үй, ме, кийиз үй ме,
Хийўа тараш хәўли ме я ...
Сыбай қонып татыў күйде,
Бир шынарға салдық уя.

Кеўлимиз де, арымыз да
Бир ғөректей ханаласқан.
Малымыз да, жанымыз да,
Қанымыз да араласқан.

Дийханшылық гүл жайнаса,
Теңизинде аў майлаған,
Шарўалары мал айдаса,
Шайырлары сөз айдаған, -

Жаңа турмыс қушағында
Шалқып атқан ел едик биз.
Абаданлық ошағында
От сөнбеўин тиледик биз.

Тойып секирип соң бирақ та,
Хәдден асып кетсек керек.
Бул әдиўли топыраққа
Көп қыянет етсек керек.

Қайта қурыў айнасынан
Қарап көрсек өзимизди,
Жулдыз излеп ай қасынан,
Май басыпты көзимизди.

Нәпсимиз ашылып кеңнен,
Пейлимиз дым тарайыпты.
Енди мине өзгелерден
Излеп жүрмиз бар айыпты.

Бир-биреўге айып тағып,
 Айтыс пенен өтермиз биз.
 Дәрья еле толып ағып,
 Жағысына қайтар теңиз.

Теңиз қашқан менен бизден,
 Биз қашпаймыз үйимизден.
 Арба жүрип кетер еле,
 Иске өтип алсақ сөзден...

3

Жаратылыс әдил қандай!
 Обал-саўап, инсабы мол.
 (Сум болғанда адамлардай.
 Тутар еди-аў басқаша жол;

Күшлилердің ығын шалып,
 Әззилерин қорлар еди.
 Жақсысын өзине алып,
 Жақынларын қоллар еди) ...

Жаратылыс әдил қандай!
 Үлесерде байлықтарын,
 Анаң бөлип берген нандай,
 Алаламай бөлген бәрин:

Биреўлерге асқар бийик
 Таў берсе де жер бермеген.
 Марал маңырап, ақша кийик
 Жуўырғандай шөл бермеген.

Бир жерлер хош тәбиятлы,
 Қырғауылдың қанатындай.

Бирақ жемиси жоқ татлы
Гүлабы, тор набатымдай.

Биреулер балыққа жерик,
Биреулерде-Адриатик...
Биреулерге жамғыр берип,
Күн бермеген жадыратып.
Ең бай елдер мүтәж хәтте
Боян тамыр, газли кәннен.
Японлардың «топырақ сат» деп,
Жалынғанын еситкенмен...

Сиз бенен биз мөкан қылған
Бул топырақта бәри-де бар.
Егин ексең өрре турған,
Шөплеринде дәри-де бар.

Нар қамыслы көллеринде
Ойнар сазан, бөргелери.
Жантағының гүллеринен
Пал жыйнайды хәррелери.

Кең жәзира даласында
Малына жай өрислерин.
Қара талдың саясында
Бир желпинип шай ишкениң...

Мийнетиң де, ләззетиң де
Басымыздан кеширгенбиз.
Жети иреңли сүүретин-де
Руўқымызға көширгенбиз.

Тегин емес туўған топырақ,
Безе алмайды адам деген.
Терең тамыр урған дарақ, -

Ұятан деген, ұятан деген!

4

Өзгермели дәуір деген,
Жерге де бир нәўбет келер.
Бизлер дүземеген менен,
Дүзеледи бул жер еле.

Келер өз ийеси оның, -
Жаңа әўлад - ақыллы жас.
Көп сөйлемес биздей болып,
Биздей осамаслық қылмас.

Жердің қәдирине жетип,
Көтерисер төбесине,
Биздей өлерменлик етип,
Күл тартпайды көмешине...

Кайта қурыў кәбилети
Жер-анада мол болады.
Аз ғана жыл сабыр етиң,
Бул жер еле зор болады.

Зер қәдирнн билип зергер,
Сондай заман келген гезде,
«Ижраға аз-маз жер бер»
Деп жалынар дүнья бизге...

Сентябрь, 1988-жыл

КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА

Өңиринде шайқалған жас қара тал,
Әмиўдәрья суўларынан нәр алып, -
Кубласында шөккен нардай Қара таў,

Арқасында ақ сазанлы Аралы ...
 Өз елиңнің бул мүйешин аралап,
 Жүрегінде мәңги сақлап кетиўге, -
 Күншығысқа сапар шеккен азамат,
 Асық достым бизиқ жаққа жетиўге!

Бизде сөз бар: мийман - ырыс, берекет,
 Қонақ күтиў - зийнети хәр адамның.
 Егер үйге бес күн мийман келмесе,
 Шайы қонбас мениң байғус анамның.
 Тандыр жапқан жеңгейлерден бар мирәт,
 Руқсат жоқ аўыз тиймей өтиўге.
 Күншығысқа сапар шеккен азамат,
 Асық достым бизиң жаққа жетиўге.

Бунда дослық салтына жан сүйинер,
 Жатырқамай араласаң егер сен.
 Хәр шәхәрли, хәр дийқанның үйинен
 Өз үйиңнің жыллы лебии сезерсең.
 Бунда өскен пахтаның хәр талшығы
 Шын дослықтың беккем алтын жибиндей.
 Жайлаўларға қурдай қаплап мал шығып,
 Кен далалар дөнер сурдың түгиндей.
 Оқыранар қайшы қулақ қаназат,
 Желдей жүйиткип сени алып кетиўге.
 Мингиң келсе ушқыр тулпар, азамат,
 Асығагөр бизиң жаққа жетиўге ...

Бунда өмир қаўынындай Шаббаздың
 Толып тасар тил үйиргиш ширеге.
 Бунда Пушкин, Наўайы хәм Аббаздың
 Қосықларын хәмме ядтан биледи.
 Мейли Киев, тундра я Арарат ...
 Уллы журттың турсаң да қай шетинде,
 Бул жер сени өгейсимес, көрмес жат,

Асық достым усы жерге жетиўге.
Нөкис, 1956-жыл.

КЕГЕЙЛИ

Кеўлим көтериңки киргендей бағқа,
 Толқынласып ҳаллас урған Кегейли.
 Айдыныңда шоршыған ақ шабаққа
 Мен қызығып қарап турман, Кегейли.

Жағаң желкилдейди қамыс, урықтан,
 Балалық гезимди ойлап турыппан...
 Суўыңда шашылған уўылдырықтан
 Өршиген бир шабағыңман, Кегейли.

Жазда қайырыңда ойнап қырғалак,
 Қыста музларыңда тептик сырғанақ.
 Кекили гүзелген, мойны ырғанақ
 Қара бала ядыңда ма, Кегейли?

Бәлки шығып кеткенменди есиңнен,
 Өйткени бир мен бе өршиген сеннен?
 Балалық ўақтыңда өтер ҳәр кимнен,
 Бәри есте қала бермес, Кегейли.

Ышқының бәхәри жетип маған да,
 Жигитлик хәсери гезгенде қанда,
 Балалығым ойнап қалды жағаңда,
 Өмир өз жолынан ақты, Кегейли.

Биз көп шабақ едик өршиген бирге,
 Үйретип анамыз, жүздирген өрге.
 Хызметке жарадық туўылған елге,
 Өмирдиң мақсети солдур, Кегейли.

Бәлент ырашына мен миндим тағы,
 Қандай ысық туўған жердиң кушағы!
 Мунарланған терек, мийўалы бағы,
 Бахытлы аўылымның сәни, Кегейли.

Куншығарың Тағжап, батысық Аршан,
 Ақ алтын мәканы қай жерге барсаң.
 Жүз жап, мың салмадан қағлап ағарсаң,
 Сонда да тартылмас суўың Кегейли.

Сендей нәўпир болып ақпаса шайыр,
 Халықтың кеўлине жол таппаса шайыр,
 Шайырман деп ширенгеннен не қайыр?
 Хәзир соны ойлап турман, Кегейли.

1956-жыл.

ҚАРА ТАЛ

Суў бойында шайқатылған, жаным қара тал,
 Маған бәлзам, сен тымықта шақырған самал.

Маған туўысқан хәр шыбығын хәм бүртиклерің,
 Сениң астың — киндигимнен қан тамған жерим.

Анам саған байлап мениң әткөншегимди,
 Тербеткенде ырғалғансаң хайялап сен де.

Сениң үниң, турсаң гүўлеп алдында тамның,
 Жаныма үнлес ертегиндей әзийз анамның.

Кешки иңирде жуғырласқан шоқ шымшықларың
 Берген маған шоқ минезин, шоқ қылықларың.

Самал турса, сен бир тегис ырғалып ойшаң,
 Салдамлырақ ой ойлаўды үйреттиң маған.

Астыңда оқып қосықларын Пушкин, Бердақтың,
Салқынында өстим хәм де мухаббет таптым.

Сонда ылай суў бойында, сениң саяңда
Туўған жерге туңғыш - сезим менде оянған.

Гә шежиресин баслайтуғын ғаррыдай үнсиз,
Гә романтик жас қыялдай шуўлап тынымсыз.

Қулағымнан кетпес еле, туўысқан талым,
«Шайыр бол» деп маған талай сыбырлағаның.

Билим қуўып мен калаға сапар шеккенде,
Қақ жол тилеп, анам менен узаттың сен де.

Суў бойында қалды, сөйтип, тентек балалық,
Мен ержеттим сеннен шыққан нарттай буралып.

Айдыныңда ақ шабақтай жүздим билимнин,
Көп жерлерин араладым пайтаух елимнің.

Ала таўдың аршаларын, Волга қайыңын,
Араладым тоғайларын Кавказ сайының.

Сәрүйи көрдим Қара теңиз шалқыған жақта,
Пальмалардың саясында болдым қонақта...

Сонда сениң қарақалпақша айтқан қосығың,
Қыялымда олар менен турар қосып үн.

Қуўанаман ойлап сонда туўған жеримди,
Сени хәм де сениң шадлы, жас тәғдириңди.

Көз алдымда, сонда, жаным, көкирек кересен,

Еркин мийнет ерлерине ләззет бересең.

Бахыт, дослык урқан атар ғыр айланаңда,
Туўған аўылым ғурғынласып өсер-саяңда.

Гүллене бер таллы жағыс, пахталы далам,
Мен — сениң бир нарт шыбығың, мен — сениң балаң.
Хоста, 1955 жыл.

ШӨГИРМЕ

(Халық шайыры Аббаз Дабыловқа алпыс жыллық
тойында шөгирме кийгизгенде)

Турмысымыз таза болған соң енди,
Кийимлер-де көшкен жаңаша түрге...
Айтсам сен туўралы еситкенимди,
Бабалардың бас кийими шөгирме.

Бир атың телпекдур, бир атың кураш,
Заманыңда кийим болғаның ырас.
Түрли баслар менен сен болып сырлас,
Талай асыўларды астың шөгирме.

Әўел пайда болдың кимнің басында,
Арал теңиз я Днепр қасында?
Он әсирлик рус жылнамасында
Қуўандым атыңды оқып шөгирме.

Бабам пана излеп Россиядан,
Петербургқа жол тартқанда қыядан,
Хұрмет көрип Мәскеў, Макариядан,
Көп жерлерди аралаған шөгирме.

Хәмел ушып Айдос арын сатқанда,
Бегис, Мыржық қаны саған қатқан-ба?
Ерназарды жаў арқадан атқанда
Сен қанға боялып жаттың шөгирме.

Әреби, шыйразы байларда болды,
Сени кийип олар тойларда болды.
Мурны асланда, кеўли айларда болды,
Дәўири шым-шытырық болған шөгирме.

Күнің бар-ма жазда күйе түспеген?
Өрде турсаң ығыңнан жел еспеген.
Өттің талай телпек дирилдеспеден,
Басына көп ғаўға түскен шөгирме.

Алдыңнан қарасам артың аўықтай,
Капталдан қарасам түриң ғаўықтай,
Қыста сәуірлеген түйетаўықтай
Самал қақса хәңкийесең шөгирме.

Қара үйге кирсе ким сени кийип,
Келдің ергенекке сен зорға сыйып.
Пүтин тери зая болмасын дийип,
Бабам байғус үйе салған шөгирме...

Жаңа заман қолға қызыл туў алып,
Келди мийнеткешке бахыт, суў алып.
«Жасасын Ленин!» деп сонда қуўанып,
Халқым көкке атты сени, шөгирме.

Октябрь куўантып бизди күлгизди,
Азат етип көп езилген ул-қызды.
Маңлайыңа қадап қызыл жұлдызды,
Халқым зор айқасқа кирди, шөгирме.

Байлар қашты телпеклери дирилдеп,
 Қызыл күшке бардаш бермей зирилдеп.
 Айбатланып дигирмандай гүрилдеп,
 Жамай жауарына тийдің шөгирме...

Еркен қанат қақты азатлық қусы,
 Кетти өмиримиздің қәхәрли қысы,
 Хәр заманның өз кийим, өз модасы,
 «Жаңа турмыс өссин» дедиң шөгирме.

Гедейлик қысметі көп түсип басқа,
 Қолым тиймеди деп хеш қолаң шашқа,
 Телпек киймедим деп бир шалқып жаста,
 Аббаз шайыр әрман еткен шөгирме.

Январь, 1959-жыл

ҚОБЫЗ

(Қурбанбай жырауға)

Жаңла қобыз, әсирлердің гүуасы,
 Қарақалпақ сазларының сағасы.
 Қайтқан ғаздай ғанқылдаған үниңе
 Шадлық қуйған жаңа турмыс дүньясы.

Кемсеңлетип ғаррылардың ийегин,
 «Посқан ел» ди толғап өткен Жийениң.
 Әсирлердің аұыр шерин аркалап,
 Туқылы ашып, жауыр болған тийегиң.

Келте зибан» гүрмеуиңе келмеди,
 «Уллы зибан» бахыт таппай шөлледі.
 «Жортыұлыда» елдің жоғын жоклаған
 Батырлардық ат туяғын серледим.

«Шербейитиң» шерли жандай ақ урып,
 «Көз айдының» қууанышқа шақырып,
 Халық ғәзеби толқып тасса, сендағы —
 «Айға шаптың» арысландай ақырып.

Сен дыйханның қулағынан шаң қақтың,
 Шопан менен Қызыл қумда қой бақтың.
 Сен баянлап келдің әрман-тилегін
 Хан ермеги болған қарақалпақтың.

Саздан тулпар, тийегіннен ер еттің,
 Кыялыңнан қас батырлар дөреттің.
 Халық бахыты ушын атландырып оларды,
 Саркоп пенен Байсын елин излеттің.

Күн астында Саркоп, Байсын көп еди,
 Бәрінде де байлар ғана тоқ еди.
 Мийнеткеш халық бахыты ушын «боз торғай -
 Қой үстине аўнаған» ел жоқ еди.

Уллы Октябрь таңы шашты нурларын,
 Сонда ғана иске асты бул әрманың.
 Сонда ийең тарлан дауысын дүзетип,
 Сен де сонда шадлық сазын қармадың.

Мәңги бахыт орнап туўған елиңде,
 Таза лапыз алды үниң сениң де.
 Шадлық жырын толғап Қыяс, Қурбанбай,
 Жаңа турмыс сахнасында көринди.

Халықтың алтын ғәзийнесин қолға алып,
 Ғарры жырау қыя шөлде толғанып,
 Алып шығып әсирлердің шыңынан,
 Жаңа әўладқа мийрас етти қууанып.

Жаңла қобыз, сол тапсырған мийрасың —
Халық өмириниң шежиреси, айнасы,
Бүгин бизге жәрдемлесер жалықбай,
Гүллентиўде жаңа турмыс дүньясын.

Нөкис, 1956-жыл.

Ескертиўлер: *"Келте зибан"*, *"Уллы зибан"*, *"Жортыўлы"*,
"Шербейит", *"Көз айдын"*, *"Айға шап"*- қобыз намалары.
(И. Ю).

НОҒАЙЛАРҒА

Бир шақадан бүртик жарған ағайин,
Қуўан достым, бахытлы халық ноғайым.
Қуўанайық, бизге Октябрь дем берди,
Төбемизди асқар таўға тенгерди.
Бизлер едик бир сахраның сайғағы,
Аңшы-тәғдир оққа талай байлады.
Аўзы қанлы аш бөридей аңсырап,
Хан Жәнибек қанжығасы қансырап,
Қуўғанында қаңбақ болып аўнадық,
Қара қуйын сүргининде заўладық.
«Көшеримиз желге мәлим» едик биз,
«Қонарымыз сайға мәлим» дедик биз.
Иштен шыққан жаўдан жаман зат бар ма?
Ханлар бизди көп, қаптырды атларға,
Бийлер бизге салды талай бүликти,
Байларымыз сорды бизди сүликтей.
Араладық Ақ едилдиң кайыңын,
Паналадық уллы журттың Жайығын.
Тентиредик хәр жылы бир орынға,
Таўды аралап, тасты гездик Қырымда.
Муңымызды шақтық Қара теңизге,
Қасқыр шапса, бизлер қалдық ең изде.

Қараңғыда биз хәр жаққа шығындық,
 Хәр қайсымыз бир қуұысқа тығылдық,
 Жаўлар бизге қурса да көп дузақлар,
 Биз кетпедик уллы журттан узақлап.
 Ол уллы журт - Россия жери еди,
 Сонда болды бахтымыздыи дәреги:
 Суұы дәрлан, тасы болды баспана,
 Жәрдемлести жол қйынын аспаға,
 Рус халкы - жүреги кең жаўынгер,
 Ғәриплерге болды әзелден қәўендер.
 Қушағында ерик қуяшын оятты,
 Зулымлықты ол аяўсыз қыйратты.
 Жетелеп тар кешиў, тайғақ жоллардан,
 Сол ғой бизди айдын жолға шығарған.
 Достым, енди бизлер мәңгиге азат,
 Жоқ енди тентиреў, қуллық, ғазаўат,
 Бир гезде бизге тар болған кең дала,
 Бүгин шалғын егис, өскен гүл-лала.
 Өсер хәмме жерде дослық гүллери,
 Жасар татыў, шадлы совет еллери.
 Биз ерке инилермиз, бизде көп ағай,
 Мен- азат қарқалпақ, сен - еркин ноғай.

* * *

Жүргенимде шалқып дослық таўында.
 "Еркин юрт" деп аталған бир аўылда
 Көрдим сени, ноғайллы дос баўырым,
 Гүлистанға дөнген екен аўылың.
 Қамар буўып асқар таўдың себинен,
 Ләззетленип шын бахыттың лебинен,
 Шешек атар мол дәўлетли қонысың,
 Алтын буўдай масағындай толысып.
 Ол жерде мен жағаладым Кубанды,
 Буўдай теңизин көрип кеўлим қуўанды.

Гуллер терип гездим хәрбир қойнаўда,
 Кеншеклерден қымыз иштим жайлаўда,
 - Келгин, туўған- дер мийман дос ағалар.
 - Өтпек же - деп кишелерим жағалар.
 Ғаррысында Жийреншениң ақылы,
 Нақыллары жаслай маныс нақылым.
 Онда қызлар еркин таңлайды ярын,
 Шадлы дияр аўыл үстенде жаңласың,
 Дейди саған қарақалпақ құрдасың,
 Совет халқы мәңги шадды, ағайин,
 Өс советлик Ноғайстан, - ноғайым!
 1953-жыл, Арқа Кавказ.

РУС ӘДЕБИЯТЫ ҲАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Уллы рус халқын сүйген инилик жүрек пенен
 Сүйемен рус қосығы, мәдаткар лирам мениң.
 Хеш қандай қолдан келмес ескерткиш орнаттың сен
 Данко жүрегіндей сениң жүрегин.

Лицей бағларынан баслап Сибирьге дейин
 Есимде, ұатан, ерк ушын қуўғын көргениң.
 Паң мырза, патшалардың ушырып сен зәрресин,
 Таўларда жасындай ойнап жүргениң.

Гоголь хәм Шедринниң күлкиси менен түйреп,
 «Жаўызлық. бузақылық ордасын қыйрат» дедиң.
 Езилгеи дыйхан тилегин, әрманын алға сүйреп,
 Муңлы бурлақларға бахыт изледиң.

Жаўыз кол менен атылған пистолет оғы тийип,
 Жатқанда жаның өмирден түңилип гүрсинбеген.
 Тыңлайман сеннен мудамы шарқ урып шыққан бийик -
 Уллы Пушкинниң жүрегин дүрсилдеген.

Есимде. «Алтын балық», «Диканька кешелерин»
 Бала гезде оқысам зейинди берип қатал, —
 Жас түе, уршык ийирип отырған шешелерим
 Ырғалып ықлас пенен тыңлаған талай сапар.

Ен дәслеп туңғыш мухаббат кеўлимде оянғанда
 Тербеген Татьяна қыз ойымда шийрин қыял.
 Отырып суў бойында, қара тал саясында,
 Сениң менен сырласқан күнлерим есимде бар.

Көрдим сенде мәўжиргенин Волгадай дәрьялардын,
 Көрдим сенде тереңлигин шалқыған теңиздің де.
 Тыңладым сеннен шуўылдысын қәдирдан тоғайлардың,
 Әжайып рус руўхын ен дәслеп көрдим сенде.

Сенде Лермонтов ойы, Толстой даналығы,
 Сенде бар рус жаны, кудиретли сениң тилиң.
 Алтынның сынығындай хәр сөзиң бойындағы,
 Өзиңсең жан сырласым, сүйикли муғаллимим.

Ленин хәм Горький сөйлесип отырған сүүрет көрсем,
 Ойыма келер кудиретиң, азатлық алған күниң.
 Кеўиллердің күнисең сен, саўашта жаўынгерсең,
 Дүньяға даўырық салған советлик күшли үниң.

Бултларға даўылпаздай сүнгидиң айбынбастан,
 Сур жылан, пингвинлер қысылып жатты деми...
 Сенде бар Корчагиннің мәртлиги қайнап тасқан
 Хәм Маяковскийдің полаттай нық қәдеми.

Жер жүзи тыңлар бүгин сен шерткен алтын тарды,
 Коммунизм қурыўда сен бизиң өткир қурал.
 Хәтте сен рухландырып вьетнамлы солдатларды,
 Топылдың халық жаўына найза хәм бомба мысал.

Сүйемен рус косығы теңгерип сени жанға,
 Мен тамшы болсам, сенсең құйылар арнам мениң.
 Хәрқашан жырдың кәнин қазыўға атланғанда.
 Пушкин мениң жебеўшим, сыйынар аллам мениң.
 1954-жыл. Москва.

БУЛАҚ ҲАҚҚЫНДА БАЛЛАДА

(Аяпберген шайырға)

Қара таўда көргеним бар бир булак,
 Тас аралап ағып жатар құлдырап.
 Бурқып аққан Әмиўдәрья суўына
 Сол булақтың суўы келип құйылар.
 Шопан екеўимиз жазда бир күни
 Сөйлескенбиз сол булақта иркилип.
 Төбемизде қырғый канат қағады,
 Ал төменде дәрья гүрлеп ағады.
 Таң нурынан жайнар таўлардын басы,
 Етекте отлап жүр колхоз падасы.
 Сыңқылдаған мерўерт көзли булақта
 Сыбырлап турғандай бир үн қулаққа.
 Шопан достым усы булақ ҳаққында
 Кишкене бир ертек сөйледи сонда:

Әйемги заманда мынаў булақты
 Туншықтырып гәўмис жартас қулапты.
 Күн жүзин көреалмай, еркин ағалмай,
 Гүмис булақ көз жас төгип жылапты.
 Ярың мәнзилине атланған батыр,
 Тоқтап усы жерге тигипти шатыр.
 Хәм тас қуўысынан еситилген үнге
 Қулағын салыпты отырып түнде.
 «Үстимди аш аға, тасып толайын,

Шөллеген гезиңде суўсын болайын.
 Суўымнан өнетуғын шоқ гүллерим бар,
 Гүлсиз дүзде ушқан бұлбиллерим бар.
 Тасқа тамшылаған жасымды ая,
 Туншығып түнекте болмайын зая?».
 Буны еситип батыр үркип қашпады,
 Дәрхал дәў жартасты жулып таслады.
 Жақты дүнья көрип қуўанған булақ,
 Гүмис күлки менен ақты сылдырап.
 Өсти кызғалдақлар айланасында,
 Жолаўшылар шөлин басты тоқтап қасында.
 Ол ағар заўық пенен ойнап жазы-кыс
 Хәм мудар батырға айтады алғыс».

Бахыт сазендеси, елдиң шешени,
 Сол гүмис булаққа мегзеттим сени.
 Сен бир булақ едиң көмиўли жатқан,
 Қайғының таслары көксиңе батқан.
 Қопарып үстиннен геўмис жартасты.
 Батыр коллы Ленин көзиңди ашты.
 Еркин заўлап ақтың, келдиң хуўшыңа,
 Сулыў саз арнадың қутқарыўшыңа.
 Дәрьяға қуйылған булақтың суўы —
 Жоғалмас. Жасайсаң сен қайта туўып.

1956-жыл, Нөкис.

АРАШАН

Арашан, Арашан!
 Естен кетпес сенде көрген тамашам.

Таңларыңда думанынды сүйгеним,
 Кешлеринде суў жағалап жүргеним.

Көрдим сенде көзге тосын тауларды,
Жатырқаған бир-де жанды көрмедим.

Қарап турсам тас астында қайнаған,
Ыссы суұлы, мөлдир көзди булаққа,
Яр жамалы көрингендей айнадан,
Сыңқылдаған сести келди қулаққа.
Гүллер мысал кесе тутқандай маған,
Бала аұзын толтырып пал шарапқа,
Сонда шайыр жүрегінде мухаббет
Кенарынан толып тасты сан ирет.

Гүзеттеги жылқышыдай қунтыйып,
Ақ қалпағын баса кийген шыңларың.
Талай сапар етегинде ынтығып,
Жас бүркіттің шаңқылдысын тыңладым.
«Қолларыңды тийгизейин жұлдызға,
Өрмеле» деп сонда маған ымладың.
Шың басына кеттім шығып, Арашан,
Көринбедиң булт үстинен қарасам.

Едирейип маялышлы жасқада
Тур кийиктің бир ший балтыр ылағы.
Ақ думаны ийирилген аспадан
Сарқырама шаўлап төмен қулады.
Ал төменде ГЭС гүрилдеп тынымсыз,
Жаңа өмирди жырлап халлас урады.
Сонда шайыр жүрегінде йош артып,
Қырғыз жерин тәрийп етер қумартып.

Арашан, Арашан,
Естен кетпес сенде көрген тамашам!

1954-жыл, Арашан.

ҚУРЫҚ

Көл бойында, Еркін өзек таманда,
Жас жылқымын қурық таслар ғунанға.
Тақымында қара торы арғымақ,
Жигит хәмирин булжытпай жүр табанда.

Сайгүликти бөлип қуып үйирден,
Өкшелетип, зеробесин үйирген.
Гейде көлдің барысындай ақырып,
Гейде илгир лашын қусап шүйілген.

Ғунан бийе жүйрик екен жаныұар,
Қыз қылықлы жилұасы бар сәни бар,
Ағып барар ол қуйрықлы жұлдыздай,
Жылкы көркі усындайда танылар.

Бүктен ушқан кырғауылдай дүрлейди,
Кең жайлауда керип туяқ сермейди,
Ал қызғаншақ айғыр үйир бйсында
Жылқыманды жат көз бенен серлейди.

Жылқыманда тәсил деген көп еди,
Гейде тартып, гейде дизгин төгеди.
Шабандозға туу сыртынан суқланып,
Қарауыллап қыз турыпты төбеде.

Аңлар жигит, уйткып барар қуйындай,
Ышқы хәуири лаулап жанар бойында.
Салкын самал баса алмас желигин,
"Сүймейди ол" деген жат сөз ойында.

Жас байталға хәзир қурық таслайды
Хәм туұлатып, шоқлығынан услайды.
Бирақ арқан тутқан мықты қоллары

Қыз алдында қалтырана баслайды.

Муҳаббат ол арқан емес атпаға,
Байтал емес қурық таслап тутпаға,
Қыздың жаны жақсы көрер мәртликті,
Әдетленбе сыр алдырып буқпаға!

Сен сезесең оның қарап тұрғанын,
Ал сезбейсен тап хәзирги ығбалын:
Сезбейсең сен "сүйиклим" деп сыбырлап,
Ерлигиңе иштей ырза болғанын ...

Хей, жылқыман, беккем усла қурықты,
Жас байталға берме, достым, ырықты!
Туу сыртыңда ерлигиңе елжиреп,
Күни ертеңги ярың қарап турыпты...
1958-жыл, Нөкис.

МОНТЁР БАЛА СЫМ ТАРТЫП КЕЛДИ

Кеше жаңа жайлауға бизиң,
Монтёр бала сым тартып келди.
Москваның таныс қауазын,
Тартқан сымы бизге әкелди.
Қайтқан ғаздай дизилди қатар,
Телеграфтың бағаналары.
Қууанысты шопанлар, ғаррылар
Хәм жайлаудың жас балалары.
Жас монтёрды арқадан қағып,
Фермамыздың баслығы күлди.
Гүлжәмийла жеңгей қууанып,
Бир кастрюль сүт алып келди,
«Уста қәйним, әкелдим саған сүт,
Мә, ишип ал мауқыңды басып.

Өттең, сол бир қыз күним болғанда,
 Болар едим мен саған ашық! ...
 Бир доғалақ сымға отырды да,
 Күлди жигит жадырап күндей.
 «Рахмет саған, саўыншы жеңге,
 Болса екен аў қызлар да сендей.
 Сен айтасаң, қыз күним болғанда,
 Болар едим дейсең сен ашық.
 Ал мениң сүйген қызым кийиктей,
 Мени көрсе кетеди қашып.
 Гейде күлер мениң үстимнен,
 Сөзге сараң, гейде дым туйық.
 «Муҳаббат деген не өзи?» - деп меннен
 Қасақана сорар тымпыйып.
 Жүрегим соғар сымдағы тоқтай,
 Өтсем күнде үйиниң тусынан.
 Ойласам қулап түсе жазлайман,
 Столбаның ушабасынан.
 Мени көрсе сол почтальон қыздың
 Мысқыл шашып күлимлер көзи.
 Айтшы жеңге, ол да неге сендей
 «Сүйемен» деп айтбаўы неси?...
 «Беў, ангөдек, тил билмес қәйним,
 Түсинбейсең, сен еле жассаң:
 Қызлар деген өртенип кетсе де,
 «Сүйемен» деп айтпайды ҳаслан...
 «Ах, солай ма, демек, ол да мени
 Жүр екен ғой ишинен сүйип!»
 «Солай қәйним, абайлап иш, аўзың –
 Ыссы сүтке қалмасын күйип» ...
 «Түсинбеппен аў оған мен гешше»
 Деп жас жигит жадырап күлди...
 Сөйтип бизиң жайлаўға кеше,
 Монтёр бала сым тартып келди.

1954-жыл. Нөкис.

ӘМИҰҒЕ

О, Әмиұим, сен хасыл суұсаң!
Егер мениң адамларға деген
Майда-шұйде өкпе-гийнем болса,
Аяғыңа ығызып кет сен!

Ығызып кет шөптей қалқытып,
Мен де сендей шалқып ағайын,
Сәл нәрсени кеұилге кек тутып,
Сәл нәрсеге табаламайын.

1959-жыл.

ҚҰДИРЕТЛИ ШЫНАР ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

"Бизлер рус жери ушын жан беремиз..."
(Қарақалпақлардың анты. XII әсирдеги Ипатъев
жылнамасынан)

I

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
Сонша беккем, сонша қойыұ саясы.
Мен кырғыйман, днепрлик еменде
Ерте гезде болған туңғыш уясы.

Сол уядан түлегенмен, ушқанман,
Талай даұыл аймалаған төсимди.
Бийик емен корғап мени душпаннан
Жапырақларын жапқанлары есимде...

Зер ғуббалы дәрұазасын Киевтиң
Қара қуйын уйытқып келип қаққанда,
Батыр князь дружинасын жыйыпты,
Сүрен салып ұатан қорғаұ хакқында.

"Клобукилер" қуўатлап бул уранды,
 Ұатан ушын гүреске бел байлаған.
 Бабам, сейтип, беккем ушлап құралды,
 Святославтың алтын сөзин тыңлаған.

Қалай жатар атланбай жас азамат,
 Атын айтып шақырғанда ағасы?
 Ағасына ерип жаўға қойған ат,
 Дүбирлетип Дон, Днепр жағасын.

Қонышынан суўырып ақ семсерин,
 Уран айтып жаўға қарсы ушқанда,
 "Ерлигиңе турдым, иним, мен сениң!"
 Деп ағасы оны мақтаған сонда ...

Жүр, оқыўшым, жүр аўылға барайық,
 Ол жерде көп жанлы тарийх жыраўлар,
 "Шежиреңди айт, ата" деп сорайық,
 "Ата, сизден жуўап күтер сораўлар".

Толғап жыраў тоғыз әсир толғаўын,
 Силтеп берер дослық жырдың сағасын.
 Аралатып саған "орыс орманын",
 Жағалатар Едил-Жайық жағасын.

Қатпарланған ғарры жыраў ойлары
 Ески китап бетлериндей ашылар.
 Сағымланып шалқып жанған қайдағы
 Алыс оттың ушқынындай шашырар.

Биз ертеден баўыр басып келемиз,
 Ашып рус жылнамасын караң тап:
 "Бизлер рус жери ушын өлемиз!" ...
 Деген сөзди босқа айтпаған қаралпақ.

Кеўлим тасар рус жери дегенде,
 Онда туўған мениң ығбал қуяшым.
 Мен - қырғыйман, днепрлик еменде
 Ерте гезде болған туңғыш уясы...

II

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
 Сонша бийик, сонша желге төзимли.
 Бул шынардан нәзер салсаң әлемге.
 Қәўипсиз және мәрт сезерсең өзиңди.

Мәккар шарият қанлы қылыш сермелеп,
 Қыя алмаған бул шынардың тамырын.
 Алтын баслы әйдархадай өрмелеп,
 Жыға алмады патша, ханлар хәмири.

Усы шынар жол көрсеткиш жұлдыздай
 Адастырмай турды талай кәрўанды.
 Усы шынар қыйсық жолға бурғызбай,
 Петербургқа алып барған бабамды.

Атланғанда халкын баслап сез берип,
 Түнди серппек болып туўылған жерден,
 Ерназардың қумар ала көзлери
 Жумыларда сол шынарға телмирген.

Усы шынар шақырған жел өрлетип,
 Аралда үрлеген үмит желқомын,
 Қобызынан Тарастың саз тербетип,
 Жырын байғусларға жеткерген оның.

Тимискиленген лордқа есик ашып хан,
 Қанлы пәнже буўнағанда алқымды,

Қос төсекли арысланның аўзынан
Усы шынар алып қалған халқымды.

Пақырларға пана болып турды ол,
Мәдет тилеп еллер келди маңына.
Усы шынар астындағы уллы жол,
Алып келди бизди бахыт таңына.

III

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
Сонша беккем, сонша қойыў саясы...
О, құдиретли шынар, келдим сәлемге,
Шақаң шын дослықтың меҳригиясы.

Жапырақларың "кел" деп жыллы сыбырлап,
Дослық аясындай ашылар мудар.
Шақандағы сансыз қуслар жуғырлап,
Сырлы сулыў намаларға сайраған.

Баяғыдай әтирапың шөл емес,
Жекке-жарым емес енди жолаўшың.
Жапырақларың булттан тамшы тилемес,
Самал шақырып гуўлер айбатлы даўысың.

Жат нийетлер соза алмас саған қол,
Өс шынарым, жеттиң өсер гезиңе,
Қашан, қайда жүрсем де, сен силтеп жол,
Көкше булттай елеслерсең көзиме.

Шадлы мақсет сапарына жол тартқан
Қарақалпақпан, паналаған саяңа.
Егер жалғыз шыбығыңды сындыртсам,
Көзлеримди шоқыт қусқа, аяма!

1959-жыл.

ОРДЕНЛИ ХАЛҚЫМА

Шам едиң хәстеси сынған,
 Дуўтар едиң дәстеси сынған.
 Бүгин тарың алтын сымнан.
 Халқым қайтадан туўылған

Аббаз

Қара таўдың жырасындай
 Кеўлиңде көп жара еди.
 Басыңдағы қурашыңдай
 Ығбалың шым қара еди.

Ғарғыс болды ханнан сыйың,
 Түтип жеди болыс, бийиң.
 Жыртық үзик қара үйиң
 Желсиз күни панаң еди.

Едилден суў ишпек деген,
 Түркстаннан поспақ деген,
 Арқаланып көшпек деген
 Үйреншикли ылаң еди.

Әмиў бойы егис жериң,
 Жаўмағанда маңлай териң,
 Мисли қатып қалған шерим,
 Қуўраған қуў далаң еди.

Жаўдыраған жаслығында
 Көп шөлледің таслы қумда.
 Арал теңиз ашлығында
 Асыраўшы анаң еди.

Өрбимей үрим путағың,

Бердақ болды тил хәм жағың.
Аманлықта алтын тағың
Жайдақ ешек, палаң еди.

«Азатлық» деп ахыў-зарың,
Қайнап кекли намыс-арың,
Ала көзли Ерназарың
Сен деп өлген балаң еди.

Қылғындырып қыл буғаўы,
Бир майламай ығбал аўы,
Әжинияздың «Боз атаўы»
Ең бир шадлы намаң еди.

Өзбек, түркмен хәм қазағым,
Бирге шегип хан азабын,
Жақынлатқан жол узағын,
Ханаласың ханың еди...

* * *

Қайрылып кет, ескен самал,
Сениң маған керегиң бар!
Шад өмирден шадлы нама
Шертсем деген тилегим бар.

Үстирт бетте туўылдың ба,
Кийик пенен жуўырдың ба,
Аралымда жуўындың ба,
Тазалықтан дәрегиң бар?

Жумсақ жекен, өткир ысқа,
Сүйкендиң бе нар қамысқа?
Туўып өссең бул жағыста,
Шалқып дәўран сүрериң бар.

Бедеўдей қурықтан қашқан,
Омыраўдан көбик шашқан,
Әмиўдәрья толып тасқан,
Мол ғәзийне телегим бар.

Төрт түлигим қаплап өрген,
Ойпатым бай җасыл жерге.
Ақ мамығы көзге сүрме
Пахта деген бир егин бар.

Қанша байлық, қанша алтын,
Жер, суў хәм есапсыз малдың
Ийесисең өзиң, халқым,
Бай несийбе - хорегің бар.

Қус қанаты күйген шөлди
Атлап полат жоллар келди.
Қыя майданлардан енди
Өмир гүлин термегим бар.

Дослыққа берик сениң жаның,
Ғақ мийнет деп тебер қаның.
Тағам толы дастүрқаның
Толған майлы шөрегің бар.

Еккен пахтаң ел дәўлети,
Мың-мың жүрек муҳаббети.
Мийнет десе талўас етип,
Түлеп ушқан түлегің бар.

Саў бол, халқым! Сен дегенде,
Бир күш пайда болар менде.
Саған қыянет еткенге
Сыбаныўлы билегим бар.

Ибрайым дер: жаным қурбан,
 Дослық десе халлас урған,
 Сениң ушын соғып турған
 Геўдемде бир жүрегим бар.
1960-жыл.

ДНЕПР БОЙЫНДАҒЫ ЕМЕН

(Украина)

Арғы жағы асаў дәрья,
 Берги жағы кең гүзар жол –
 Көк шатырдай тиккен жарға,
 Дөң басында турыпты ол.

Турыпты ол - жасыл айғақ,
 Мың жасаған мықлы емен.
 Игорь бунда атын байлап,
 Түнепти деп еситтим мен.

Жат үлкеге узатқанда,
 Ярославна келген дейди,
 Жүрек хәўири қыздың сонда
 Жас еменге сиңген дейди.

Найзағайын шатырлатып,
 Қанлы урыслар өтті буннан.
 Жаўлар өртеп, шаўып, атып,
 Көп азаптар берди оған.

Бирақ та, ол туўған жерге
 Сүңгитип берик тамырларын,
 Төзди барлық бәлелерге,
 Жеңди хәм де өз душпанын.

Енди, мине, жайнап тағы,
 Жайқалып тур емен жаным,
 Уллы дәрья бойындағы
 Кең даланың ветераны.

Енди оның саясында
 Күлки, қосық жаңлар тынбай;
 Мәртлик хәм даңқ келип бунда,
 Сайран салып атырғандай.

АББАЗ ШАЙЫРҒА УКРАИНАДАН ХАТ

Украинаның жолы әжеп жол екен,
 Қанша көп жүрсең де жүрмедим дерсең.
 Иззет, құрмет, дос-яранға толы екен,
 Сирә бийтаныс жан көрмедим дерсең.

Бул жолда парқ емес көп пенен азың,
 Ески досларыңдай құрарсаң бәзим.
 Бул шадлы заманда, әзийз устазым,
 Жүз дәўран сүрсең де, сүрмедим дерсең.

Алдымда көп екен көрмеген сыйым,
 Гүл берип қарсы алды қаншама жыйын,
 Бул заманда шайыр болмақтан қыйын
 Жумыс бар ма десем, «билмедим» дерсең.

Шайыр десе ескен самал тынғандай,
 Кең залларды кернеп адам толғандай.
 Сонда «шайырман» дегениң жалғандай,
 «Көп екен халқыма бермегим» дерсең.

Шайыр деген өз халқының елшиси,
 Шад өмирден мол берилген еншиси.

Бола алмасаң Ұасыл сөздің кәншиси,
«Бийкар бул мәжилiske кирмегим» дерсең.

Уллы Киев, уллы елдің орайы,
Лыққа толды мәденият сарайы.
Қууаныштан толқып, демим тарайып,
Турғанымды айтсам, «көрмедим» дерсең.

Сондай ўақта сен түсерсең есима,
Сөзиме сөз, күш қосылар күшима.
«Сөйле иним, албырайсаң несине?
Лазым сөз маржанын термегиң» дерсең.

Сонда халқым келгендей-ақ жаныма,
Қызыў енер тамырдағы қаныма,
Сол гезде шайырлық океанына
Қайықлы барып - ақ өрледим дерсең.

Сен бир тарлан түлеп ушқан таўдағы,
Биз палапан қонақлаған жардағы.
Қарақалпақтың сен бүгинги Бердағы,
Қәйтип «сөз маржанын термедим» дерсең!

Днепр бойынан атланып кеште,
Биз барамыз жүйрик экспрессте.
Сениң бүлбилгөя қаўазың есте,
Қалайша «яд етип жүрмедиң» дерсең?

Сен отырсаң қара талдың астында,
Мақбал тыслы еки көпшик дәстиңде,
Қол былғасам «қара айғырдың» үстинде,
«Көзим гиреў тартып көрмедим» дерсең.

«Шайыр кеўли қартайыўды билмейди,
Ол бир ағаш, қысы-жазы гүллейди»,

Деп ғарры Державин айтыпты дейди,
Десем, «бала, бул қай ермегиң?» дерсең.

Шалқы, шайыр, шалқыйтуғын гез келди,
Кеўилге йош, тилге шийрин сөз келди.
Жигирмаңда елиң жайнап өзгерди,
«Жаста бүйтип, дәўран сүрмедим» дерсең.

Мине, поездымыз Харьковке жетти,
Халық жапырылып бизге хұрмет көрсетти.
Бурынғы заманда бундай иззетти
Бәлки «түсимде де көрмедим» дерсең.

Ұатанымыз шадлы өмирдің бағы,
Онда гүллер поэзия дарағы.
Бурқып ақсын қасыл сөздің булағы,
«Шалқысын шайырлық өрнегим» дерсең.

1961-жыл.

СИЗ ЖАСАЙСЫЗ ӘМИҰ ЖАҒАЛАРЫНДА

(Нөкисте В. И. Ленинге монумент ескерткиш
орнатылыуы мүнәсибети менен)

Сиз жасайсыз Әмиұ жағаларында
Хәр күни шығыстан атқан таң менен,
Тамырымызда араласып қан менен,
Сиз жасайсыз Әмиұ жағаларында.
Дәрья өз арнасын өзгертип қашар,
Жоллар гүзарынан талай адасар,
Дүркин-дүркин жаңа әўладлар жасар,
Сиз мәңги жасайсыз араларында.

Архивлерде ғана қалар шаң басып

Императорлардың, шахлардың аты.
 Мәңги тири жасаў сизге миңасып,
 Сизиң идеяңыз — өмир қанаты.
 Сизге садық қылып өсирер әўладлар
 Өзлерин хәм бала-шағаларын-да.
 Барлық жерде сизди хұрметлер, ядлар
 Хәм жасайсыз Әмиў жағаларында.

Тас шырадан баслап Тахиатастың
 Нурына дейинги жол — узақ майдан.
 Нәзери түепегенде сиздей қуяштың,
 Бизге бул күнлерге жетпеклик қайда!
 Кең адымлап тартып нурлы сымларын,
 ГОЭЛРО барар далаларымда.
 Сиз аштыңыз сөнбес нурдың «тыңларын»,
 Сиз жасайсыз Әмиў жағаларында...

Асқар таў басынан мың-мың жырадан
 Суў жыйылып бәри қуйса дәрьяға, —
 Еле жер жүзинде бир-де бир адам
 Келип түспей қалмас сиз салған жолға.
 Мысыр феллахлары, ҳинд рикшасы,
 Ганг хәм Нил бойына еле бир гезде, —
 Жонып өз таўының ең қасыл тасын,
 Орнатар әжайып сүүретиңизди.

Туўысқан партиямыз — халықтың қуўаты,
 Онда бар сиздеги мол ақыл, зейин.
 Әсирлик әрманлардың шынлық қанатым,
 Биз ушыра билдик космосқа дейин.
 Дүнья бар, өмир бар, демек, сиз барсыз,
 Ким бахыт излесе, — сиз мәдеткәрсыз.
 Ай хәм Марста-да усылай турарсыз,
 Мәңги барсыз Әмиў жағаларында.

Нөкис, 1961-жыл.

ТАЛЛЫ ЖАҒЫСТАҒЫ ЕСКЕ ТҮСИРИҰЛЕР

(Ю. Мәденге)

Кегейли бойында калған нартларым,
Сиз қандай өскенсиз, нәрұан болғансыз;
Даұыл менен бәс байласып мудары,
Гүресте бел бермес палұан болғансыз!

Урыс жыллары таллар қараұсыз қалды,
(Таллар түүе бағлар қараұсыз қалды).
Сөкитлерди шаұып көпирге салды,
Сонда түбирден сиз пайда болғансыз.

Анам гейде жоқлап үлкен баласын,
Жағаласа ақшам суұдын жағасын,
Сизлер түсингендей онын наласын,
Суұға ушыңызды малып турғансыз.

Әкесин сағынған балалардайын,
Солқылдап турдыңыз көрсем хәрдайым,
«Кел, биз бенен бирге сырлас Ибрайым!»
Деп түсимде шақырғандай болғансыз.

Ала көйлеңкели нартлардың асты,
Самал китабымды жулқылап ашты.
Биреұ келип сонда көзимди басты,
«Ким екенин бил» деп сылдырлағансыз.

О сиз, жаслығымның сырласы, таллар!
Ах, сол жағымлы қол, жүзикли қоллар!
Бир жыл басып турса көзимди олар,
Қабақ шытпас едим, досларым, хәргиз...

Көзимнен колларын жаздыра берип,
Сылқ-сылқ етип күлди алдыма келип.
Оның ықлас пенен күлгенин көріп,
Ойлар едиң қыз екен деп әрмансыз.

Бирақ ат басындай еди әрманы
Ушып кеткен еди алғыр тарланы...
Залым урыс, дым көп болды-аў құрбаны,
Көшә-көш әйледі жолсыз, кәрұансыз.

Алмамекен дедим уўылжып пискен,
Бойыңан ышқының сәуири ескен,
Билектей кос бурым бөксеге түскен,
Бир коса жупқасын басқа шалған қыз.

Кирпиги кайысқан тебендей еди,
Қумай көзлер мени жегендей еди.
«Ағаңнан хат жоқ па» дегендей еди,
Айралық дәртине иштен жанған қыз.

Суўдан бир мешинди қармап илгени,
Мойныма салмақшы болып келгени,
«Қашан жигит боласаң? деп күлгени,
Есимде сыр бермей сабыр қылған қыз.

Жигит болыўын биз болдық-аў. Бирақ, —
Талай азаматлар қолында жарақ,
Ўатан ерки ушын қушты топырақ,
Қанша ҳаяллар тул, ярсыз қалған қыз!

Кеўилде кек лаўлап жанды шаладай,
Ойын-күлки жетим қалған баладай.
Қосықлар қулаққа урған танадай,
Баўыры пүтин бир-де жан қалмағанбыз...

Бирақ куралдан-да мықты хәм өзге,
Уллы бирлик, ғайрат-күш болды бизде.
Сол ғайрат жеткерди жеңисимизге,
Кекли жаўдан кегимизди алғанбыз...

Ұа, туўысқан таллар, дала батыры,
Ұа, сиз, жаслығымның жасыл шатыры!
Сарғайған саратан бармас батылы,
Сизге кәр ете алмас, айтсам жалғансыз.

Күннің әптабынан қашқан самаллар,
Саяңда түсленип тынығар, ойнар.
Жаў шымшық, мәдделер хәм құрқултайлар,
Сенсиз хәдден тайып, қалар дәрмансыз.

Ығбал айдынында шаршамай жүзген,
Бир әўлад рухы сезилер сизден.
Жаслық сазын тыңлап гүйилдиңизден,
Мине, саяңызда отырман жалғыз.

Жүзигин жоғалтқан қыздай үңилип,
Өттим астыңыздан ойларға шүмип,
Кешегі нарт нәрўан болғанын көрип,
Дедим: «бунша тез ержетип қалғанбыз!»

Раш өсип, жаплар жана саға алып,
Баяғы ат қулақ өскен жағалық,
Айдардай желкилдер ысқа-қоғалық,
Колларды қанатып талай орғанбыз.

Баяғы кебирлик пахта жер болған,
Ақ жайлар қөбейип сыбайлас қонған.
Машиналар жүйткіп барар тас жолдан,
Бир жағы жүзим бағ, бир жағы палыз.

Әне, сол палыздан бетлеп бермаған,
 Бир бала қыйкыұлап киятыр маған. —
 «Қостан қаұын жесин» деп атыр апам!
 Апанды таныдым, иним, гүмансыз:

Кирпиги қайысқан тебендей еди,
 Қумай көзлер мени жегендей еди...
 Улы емес, өзи келгендей еди,
 Баяғы мойныма мешин салған қыз.

Баяғыдай маған телмирип қарап,
 Қыйнамас ол енди ағамды сорап.
 Урысқа нәлет айтар ишинен, бірақ.
 Дәслепки ярынан айра болған қыз...

Хош болың, талларым! Қосқа барайын,
 Мардыйып отырып қаұын жарайын.
 Оннан соң сазымды қолға алайын,
 «Таллы жағысым» деп, сайрап әрмансыз...
 1960-жыл. Шымбай.

СЕКСЕҰИЛ

Үнсиз көкке қолларын созып әстен,
 Ким булар ел шетінде ербеңлескен?
 Ғешким емес, бул мәзи сексеуиллер,
 Шет - шебирсиз даланы қаплап өскен.

Бойында қызғыны бар тас көмирдей,
 Шаң басып куұаң тартқан жас көринбей,
 Өз даласын жаулардан қорғап турған
 Әйемги массагеттиң ләшкериндей.

Айқасар отлы әптап, жәбир менен,

Жығылса иси болмас қабир менен.
Жаўмай өткен бултларға өшегисип,
Түйедей төзе билер сабыр менен.

Боранлар келип оны жулқылаған,
Қорықпас ол бирақ хеш бир ғулруладан,
Артезиан излеген барлаўшыдай,
Узын тамыры шөл төсин бурғылаған.

Кақшыйып қыйынлыққа төс керийүли,
Билмейди қула дүзде сескениўди.
Салмағы мысалы пил сүйегиндей,
Сүйемен шөл перзенти сексеўилди.

Тухымы жер таңламай өнип кетер,
Жасында көк шыршадай дөнип кетер.
Жанса да тегин жанбай, адамзатқа -
Бойдағы бар қызыўын берип кетер.
1963-жыл.

ҚЫРҒАҰЫЛ

Киятыр едим шар бузып,
Үстинен таза қардың мен.
Түскендей қолдан ғарбызым,
Аңырайып қалдым мен.

О, сулыўлық! О, дала!
Сўўретшисең-аў әжайып!
Қарай бердим қадала,
Жутынып, мойным узайып.

Бир шоқ урық астында,
Ғыжлап жанып шоқ жатыр.
Умыт қалған далада

Акварельдей боп жатыр...

Иреңнің ағла, тынығы,
 Барынша көркке толғандай.
 Айқулақтың сынығы
 Аспаннан түсип қалғандай.

Ғыжымы мойын тығылып,
 Бас жатыр жан саўғалап,
 Сатқын қуйрық құбылып,
 Сыртта жатыр «мында» лап.

Ийкемсиз жас мүшеси
 Тар кийімге сыймаған
 Сулыұ қыздың денеси
 Сыяқланды ол маған.

Ашығыңдай аймалап,
 Баўырыңа бассаң дә!
 Деп турғанда сығалап,
 Ушты дүрлеп аспанға.

Үркіп кетти басымнан
 Даланың жуўас ойлары.
 Жүрегім туўлап жалма-жан,
 Жуўырғызбай қоймады.

Атлы, жаяў анталап,
 Арсылдап ийтлер шабысты.
 Аңшының көзи қанталап,
 Мылтығына жабысты.

«Тарс» етти мылтық бирден тек,
 Қулады сарқып қырғаўыл.
 Адамлар бүкті тепкилеп,

Болып кетти «урға-ур»...

Өлимге оның жалынбай,
Көрдим алысып атқанын.
Бир жапырақ жалындай
Урынып, лаўлап жатқанын.

Ойладым сонда: жалынлап
Жасай билде, сүйе бил.
Өлериңде де лапылдап,
Жалын болып сөне бил!

1963-жыл. Декабрь.

МЕНИҢ ЖИГИТ ҰАҚТЫМ, СЕНИҢ ҚЫЗ ҰАҚТЫҢ...

Б. — ға.

ТАШГУ десем, дәрхал түседі еске,
Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың..
Туўра самолеттен түстим де кеште,
Жатақ жайыңыздың есигин қақтым.

Нөкисте екениңде сен мени күнде,
Хәтте саат сайын сағынар едиң.
Бул сапары көрип мени Ташкентте,
Салқын мыйық тартып «сенбисең» дедиң.

Гүлшанда ашылған бир таза гүлдей,
Шырайыңа шырай қосқан екенсең.
Қуўанышымды-қәйтп айтарды билмей,
Жутынып, телмирип қарай бердим мен...

Кеттик қолтықласып көшени бойлап..
Үнсиз киятырмыз. Еснесп қоясаң.
«Жаным, айтшы, киятырсаң не ойлап?

Ертең ушырасамыз, қай жерде, қашан?»

«Ертең қолым тиймес... Экзаменим бар...»
 Дедиң ойнап жуған бұрымың менен.
 Нағайы театры қалық пенен қайнар,
 Сен кириуден жайнап кетти ол әбден.

Зер көйлек қоз шашып жанар үстиңде.
 Сен айттың: «әпиу ет, мазам жоқ...» дедиң,
 Хәм мәрмер текшеден сырғып түстиң де,
 Кеттиң... Мен сей ушын бийгәна едим.

Сонғы «Казбегимди» тутатып алып,
 Узақ тентиредим Әнхәр бойына.
 Мәжнүн тал шақасын сууларға малып,
 Сениң шашларыңды салар ойыма...

ТАШГУ десем мұдам түседі еске,
 Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың...
 Саған енди кайтып мәлел бермеске,
 Бел байлап, жанымды отларға жақтым.

«Кел» деп шақырады ашық айналар,
 Бағлар «кел жигитим, қайғырма» десер.
 Жүрегимди тырнап жылар «Тәнаўбар»,
 Жапырақларды тинтип самаллар есер.

Мен хәр барған сайын енди Ташкентке,
 Саған көринбеўге тырысар едим.
 Бир күни тосаттан мени көрдің де,
 «Ырас-ақ сенбисең, сенбисең» дедиң.

Әйне сәхәр ұақта ашылған гүлдей,
 Қыз болып пәтиңе минген екенсең.
 Хинд қолына түскен асыранды пилдей,

Үнсиз жетегеңе ере бердим мен.

Таўыстай таранған өзбек кызлары,
Дослық иззетлерин көрсетти маған.
Ески досларымдай күлисип бәри,
Жайды алдыма студентлик дастурхан...

ТАШГУ — билим бағы, жаслар дослығы,
Қанша кеўиллерге нур берер жақтың!
ТАШГУ — мың-мың кыз-жигитлер жаслығы,
Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың.
1962-ж. Ташкент.

САДЫҚ ШАЙЫРҒА

Жүрген - дәрья дейди, отырған - бойра,
Жүрдек аяқларды жоллар хәм сүйген.
Ғаррылар ойласа не түспес ойға
Дийўал қысып кетер шықпасаң үйден.

Жатқанға не айтар төсек хәм дастық?
Мезгилсиз қартаймақ - өмирге қаслық,
Бахытлы ғаррылық - екінши жаслық,
Мисли кеш түскенде атқан таң деймен.

Бүлбил қус баласын алып жанына,
Сайраўды үйретер палапанына ...
Қалмайын деп жас әўладтың шаңына,
Күни-түни қәлем тартарсаң деймен.

Мен ҳайранман баз бир шайыр досларға,
Шаршадым дер шықпай атып асқарға.
Сол иштен қартайып туўған жасларға
Жасарыўдың жолын айтарсаң деймен.

Көз әйнекти сүймес нураний көзің,
 Кеуілге заўық берер көп айтқан сөзің,
 Пахтадан - Шамурат, қосықтан - өзің
 Ел кәрұанын мықлап артарсаң деймен.

Алпыстан асқансоң азыў кетилсе,
 Қапталынан жеткиншеклер жетилсе,
 Заман даңқы ушын талап етилсе,
 Космосқа хәм барып қайтарсаң деймен.

Ел жапқан елтири бойға шақ дейди,
 Халық сүйгеннің несибеси нақ дейди.
 Қартлар Сизге қусап жасарсақ дейди,
 Ал мен сиздей болып қартайсам деймен.

1963-жыл, август.

ЎАТАН

Сен ең дәслеп шайқатылдың тал шақасында,
 Мен өрмелеп барып сордым палыңды сениң.
 Қабығыңнан сырнай соғып шерткен ұағымда
 Сада сестиң баянлады жанымды мениң.
 «Мен сениң бир жас путағың, жасаў жоқ сенсиз» —
 Деп безилдеп суў бойында жуўырды сырнай.
 «Дурыс» деди даўысы менен жиңишке хәм минсиз,
 Перзентине уя тоқып турған қурқултай.
 «Кудай-ма я қурқултай-ма, ким шебер екек?
 Жарықлық ай!» — деди анам уяға келип,
 Сонда анамның мийрим толы нурлы жүзинен
 Туңғыш ирет танығанман мен сени көрип.

Оннан кейин шық малынған танда аддымда
 Жоңышқалықта сен сап-сары гүл болып питтиң.

Үзип алып, түп жағынан аўзыма салдым-да,
 «Қой болма-да қошқар бол!» деп гүбирлеп кеттим.
 Ал сен сонда қозы болып шаптың томпаңлап,
 Әлле қайда бөденелер «пыт-пытлап» жатты...
 Сен әжжедей мектеп болып турдын сығалап,
 Шақырды жез қоңыраўың шыңғырлап қатты.

Сен Кегейли болып ақтың алдымда бирдей,
 Ашылған ақ пахталарда мен сени көрдим.
 Сырлы әрман айдаўында шаршаўды билмей,
 Тал түслерде қырғый аңлып далада жүрдим.
 Көрдим сени қумай көзлі қоңысы қыздың
 Жүзиндеги жанға ысық күлдиргишинде.
 (Мақтанышы еди ол қыз аўылымыздын,
 Сағынаман оны еле көрсем түсимде).
 Гейде дәртлі қосық болып сен арқаш жақтан
 Падашы хәм пада менен өристен қайттың.
 Қауын қоста, түтинликтің басында ақшам
 Сен қорықшы ғарры болып ертеклер айттың;

Мен қайсындай сүўретлерде көрмедим сени!
 Гүзги аспанда уштың дизилип жыл қусы болып.
 Сен қырғаўыл болып талай шақырдың мени
 Хәм қышқырдың кебирликте жылқышы болып,
 Түн ишинде жарты пахса үстинен қарап,
 Бақлар едим көл бойында жанған отларды.
 Көпти көрген гүзар жоллар тум-тусқа тарап,
 Ұәде етти қызық-қызық саяхатларды...

Мен қайсындай сүўретлерде сени көрсем де,
 Исен, Ұатан, уллылығың шыққан жоқ естен!
 Киндик каным тамған жерди қанша сүйсем-де,
 Оны сеннен бөлип алып сүйген емеспен.
 Кызыл майдан жұлдызлары биз бала ўақта-ақ
 Әлипбениң қағазынан кеўлиме көшкен.

Ленин менен Пушкин өскен уллы топыраққа
 Көкирегимде көк емендей мақтаныш өскен.
 Азаматтың «Ұатан» деген үлкен анасы
 Бас хәрипсиз, Россиясыз түсиниксиз маған.
 Сен — кеўлимнің космодромы, ығбал қуяшы,
 Көп үлкели, көп теңизли, көп тилли Ұатан!

Адассам-да Кавказ бетте яки тайгада,
 Қақам суўын өсирийшилер ярангаларын, —
 Мен билемен, Ұатан сезими бизди қайда-да
 Жатырқатпай, ашырқатпай қабыл аларын.
 Саған деген сезимимнің меридианлары
 Бес океанды тутастырар кеўлимде мениң.
 Бес жұлдызын, алты ураның барлық халықлардың
 Үмитлерин жағысына шақырар сениң.
 «Туўған жерим» атлы сениң бир мүйешиңди
 Шарбақ пенен бөлип алып сүйиў — маған жат.
 Уллылық хәм кеңлигиңди, бирлик, күшиңди
 Тутас уғына билген адам — сенлик азамат.
 Жұлдызларға ракеталар кәрўанын тартып,
 Мәгәр қайсы планетаға салар болсам из,
 Сағынарман сен арқалы Жерди қумартып,
 «Мен сениң жас путағыңман, жасаў жоқ сенсиз».
 1963-жыл, июль, Нөкис

ӨМИРБЕК ЛАҚҚЫ

(Шымбай әпсаналары)

Бир геллеге қонып мыңлардың бахты,
 Пақыр-пуқаралар қыйналған ўақты,
 Ашшы күлки менен журтын жубатып,
 Шымбай жақта өткен Өмирбек лаққы.

Онда үй болмаған, ылашық болған,

Бирақ қайда барса жол ашық болған.
«Өмирбек келипти» десе бир үйге,
Шийдин жыртығына таласық болған.

Ол қазыұға барса қашар уғайым,
Жеңиллесер Кегейлиниң ылайы.
Ол ораққа шықса, күнликши халқы
Шадлы күлкилерге батар удайы.

Оны көрсе байдың жүзи қубарар,
Молла, ийшанның сәллелери шубалар,
Муртын таулап жууап урса Өмирбек,
Мен-мен деген қыз-келинлер тубалар.

Оның өзи - қуұаныштың белгиси,
Сөйтип атқа шыққан екен бул киси.
Тотыққан пазнаны иске салғандай,
Ғам кеуилди жарқыратқан күлкиси.

Кел жигитлер, гәпти онша созбайын,
Бир қазанға күйдирейин сөз майын.
Хәм сол майға салған гүриш пискенше,
Бес-алты аұыз орсақы сөз қозғайын.

Пайдакүнем Өмирбек

Дем ишинде жигитлик дем-дем екен,
Жигит болды сөйтип бизиң Өмекең.
Қолтығында қайқылықтың қанаты,
Үйге тийер пайдасы сәл кем екен.

Сонда оған ата-анасы сөйледи:
«Сен, жүермек, қайқылықты қой - деди
Пайда қууар басқалардың баллары.
Ал сен мәзи собырайған бой деди.

Сен жүрипсең зәкиўан боп жән-жақта,
 Сендей баллар күнде барып саллаққа.
 Ишек-қарын алып саўда қылса да.
 Ата-ананың аўзына ас салмақта.

Деп анасы ызалы тил қатады,
 Бул сөз оның шымбайына батады.
 Таң азаннан турып алып Өмирбек,
 Базар бетке қарай адым атады.

Аралап жүрсин бе ол базарыңды!
 Сатып алды бир қап ишек-қарынды.
 Пайдасына сатпақ болып еп пенен,
 Гә мақтады, гә «алың» деп жалынды.

- Ал, алайық неден бала, қарының?
 - Қаптан... - деди, қазып сөздің қарымын.
 - Қарыныңды неге бересең? - десе,
 - Пулға, деди, берер жери бәриниң ...

- Қарының таза ма?- деп сорағанға
 Деди: Басың бас па яки шалғам ба?
 Бунша ақмақ болғаның не, яшуллы.
 Қарын бола ма ол таза болғанда?...

Ишек-қарын қалды сөйтп, «пайдаға»
 Кеш болғанда қаптың аўзын байлады.
 Жас саўдагер мол пайдаға қуўанып,
 Мине, үйге арқаланып айдады.

«Бүгин өзим таныттым-аў талайға.
 Епсиз емес екенмен - деп - қалайда", -
 Ай-қай, бизиң пайдакүнем жас жигит,
 Келер бағып белшесинен ылайға.

Аяғы тайып кетип еси жарымның,
 Ыңқ етти ишине терең қарымның.
 «Өлэ пайданың астында, Өмирбек!"
 Депти астында жатып бир қап қарынның...
1962-жыл.

Өмирбек хәм ийшан

Байлар менен уламалар жыйналды,
 "Өмирбектен күйдик" десип қыйланды.
 "Суфы қылып, ийшанға қол бергизип,
 Қутылайық оннан" десип ойланды.

"Қайт ырайдан, бер қудаға ерикти!"
 Деп үйине күнде олар келипти,
 Дыңғырлыдан қутылайын деп сонда,
 Бир ийшанға Өмекең қол берипти.

Ийшан, сөйтип, масайрады "пирмен деп
 "Өмирбекти бағындырған бир мен" деп
 "Бул дүньяда маған хызмет ете бер,
 Ол дүньяңды өзим ғамлап жүрмен" деп.

"Ол дүньяда сират - көпир бар" деди,
 "Ол көпирдің ени қылдан тар" деди.
 "Пийрим" деген, шалғайына асылса,
 Сол көпирден аңсат өте алар" деди.

Сөйтип, ийшан түрли тәсил қолланды,
 Өмекең де суфы болып салланды.
 Бир күнлери пир хәм мүрийт екиси
 Шеттеги бир садақаға жолланды.

Терең суўлы жапқа олар жеткени,
 Бир паяпыл екен тек те өткели.
 Ийшан айтты: "қәне, қошшым Өмирбек,
 Паяпылдан бизди баслап өт" деди.

Айтты Өмирбек: „тақсыр, өйтип сынама,
 Ақмакпан ба батып сонша гүнаға?
 Жолың уллы, өзиң баслап өте бер,
 Пир турганда мүрийт баслап бола ма»"

Бул сөзден соң гибиртиклеп ийшан да,
 Паяпылға минди дейди қыйсаңлап.
 "Я, пийрим" деп арт жағында Өмирбек,
 Шалғайына асылыпты қыйпақлап.

Паяпылды әсте силкип байқайды,
 Гә аўдаңлап, гә артына қайқайды,
 Пирин ушлап суў үстинде Өмирбек,
 "Яр болғайсан, тақсырым" деп шайқайды.

Сырт жағында суфы алып колайды,
 Паяпылдан пири суўға қулайды.
 "Нәлет болсын, бездим сендей найсаптан",
 Деп мантиғып ийшан сүзди ылайды.

"Бул дүньяда паяпылдан өте алмай,
 Қыл көпирден алып өтесең Қалай?
 Мен де бездим сендей ялғаншы пирден",
 Деп Өмирбек жолға түсипти солай.

ӨМИРБЕК МЕШИТТЕ

Улы қашып барып кирди мешитке,
 Өмирбек бақырды турып тесикте:
 "Шық, жүермек! Киргизейин деп турсаң-аў,

Өмиримде бас суқпаған есикке!..."

Өмирбек хәм Ережеп тентек

Лаққыны бир сынамақшы болды да.
 Өмирбекти шақырды бий алдына.
 - Мә теңге! Базарға барып кел! - деди
 Бир «ўақ-ўақ», бир «ўай-ўай» алып кел! - деди.
 Бийдиң сөзин ким тәрк еткен бундайда!
 «Қуп әжеп» деп шапты Өмек Шымбайға.
 Көп қызларды қуўырдаққа тойдырып,
 Қайтты атын дизгин ушы қуйдырып,
 Жолдан хәрре, шаян услап алды ол,
 Хәм қоржынның бир басына салды ол,
 Гүржилеўли бос қоржынды көтерип,
 «Аманатың мине» деди жөтелип.
 - Қане, қане көрейик-деп бий сонда,
 Қууанып тез қолын урды қоржынға.
 Ыақ-ўақ, қолым... Бул нең, маңлайы қара?
 Мынаўың хәрре ғой, хәй занғар! - деди.
 - Қолыңызды суғыңқыраң бий жора.
 Тейирегинде „ўай-ўайы" да бар-деди...
 (Ережеп тентек қыпшақтың бийи, Өмирбектиң
 заманласы. И.Ю.)

1962-жыл.

БЕРДАҚҚА

Сен қосықсаң жыртық үйде туўылған,
 Аш халықтың әрманына жуўылған.
 Туўылыўдан ығбал излеп халқыңа,
 Жалаң аяқ қарды басып жуўырған.

Ийниң тийсе пүтинирек кийимге,
 Шешип жаптың оны бөтен ийинге.

Қосық жазар хошым жоқ, деп, йош аңлып,
Отырмадың май кекирип үйиңде.

Залымлардың көзине сен жин болдың,
Қарлыққанға шаңқылдаған үн болдың.
Қақаман қыс халықтың әпшин қуұырса,
Сен оларға кемпир қуяш күн болдың.

Боз орда да айшы-әширет — курмадың,
Дәнсиз жерде торғай болып шырладың.
Қарлығаштай аўзың менен суў тасып,
Прометейдей қудайдан от урладың.

Байрон болыд даңқың түспес жәхәнға,
Оның менен кемип қалмас бақаң да,
Кеўиллердиң гүли болып жасарсан,
Өзиң өткен, биз туўылған мәкәнда.

Ел дәртине дәрман болған гиясаң,
Халық әрманы туўған поэзиясаң.
«Атақ емес, сөз қуўагөр, балам» деп,
Көз алдымда турасаң да қоясаң.
1965-жыл.

ТУҰҒАН ЖЕР

(Шымбайға)

Сәлем саған, туўған жерим!
Көрсем шаңлағыңды сениң,
Балалығым тутар мениң.
Еркелеткен ел-жайымсаң,
Лаўазымлы Шымбайымсаң.

Артқан сайын ығбал-бахтың,

Хош болады мениң ұақтым.
Тарийхында қарақалпақтың,
Белли елсең өзін сениң,
Көпти көрген көзің сениң.

Көп тақыұа ғаррыларда,
Сөз тыңладым жаслай мудар.
Ески, жана китаптардан,
Көп оқыдым тарийхыңды
Хәм яд еттим тәрийпиңди.

Тарығып суў хәм наннан,
Кысым көрип, талай ханнан,
Ата журты Түркстаннан
Бабам посып қашқан дейди,
Саған қоныс басқан дейди.

Шықсам жолларына сениң,
Соннан берги дәўирлериң,
Елес берип бирим-бирим,
Жазылмаған романдай,
Қыялымды тербер сондай.

Айна бетли асфальт үсти,
Мени саған алып ушты.
Тазғарадан көзге түсти,
Минарланған бәлент морын,
Өттим хәм «Өтениң сорын».

Таллар тик аяқтан басып,
Жол бойында қатарласып,
«Шайырым!» деп жабырласып,
Калар ырғалып изимде,
Кеўлим толар хош сезимге.

Қайдан бул сезимнің ҥаслы?
 Қуғанғаннан көзим жаслы.
 Кеўлимде бир бәхәр паслы,
 Жайғандай гүл жапырағын,
 Сәлем, туўған топырағым!

Аймалаған сен аямсаң,
 Таллы жағыслы саямсаң,
 Мен қус болсам, сен уямсаң,
 Аўзымдағы мәргиямсаң,
 Анам, Шымбайымсаң мениң,
 Ким сағынбас туўған жерин!

* * *

Киндик қаным тамған жерим,
 Аманбысаң аўыл-елим!
 Әстен айда, шофер иним,
 Асфальтыңнан бур он жаққа,
 Жетпей турып Жармыш жапқа.

Әне усы кең гүзар жол
 Ата журтқа апарар ол.
 Мен тил болсам сен қулақ бол,
 Туўған жердин гәпи узын,
 (Түсинерсен еле өзиң).

Азат аўылы — Таллы жағыс!
 Алтын бесигимсең нағыз.
 Кеўлимде көп ғайры нағыс,
 Сүўретің бар орнап қалған,
 Умытсам, — туўғаным жалған.

Ой-шуқырың, атыз, салмаң,
 Көлин, қумың ҳәм суўалмаң,
 Бәри-бәри таныс маған, —

Есапшының шот тасындай,
Санайман мен от басында.

Мынау жийделиктің сырты,
Пәленше ағаның журты.
Анау Шымбай аэропорты,
Хәр самолет ушқан ұақта
Жас қыялым қанат қаққан.

Гүлте жоңышка өскен өңир
Бүклик еди түйе сиңир,
Қас қарайып түссе иңир,
Бир сағал төрт даўыс пенен,
«Концерт» берер еди-аў бәлем.

Сүйлинлер көп бул өңирде,
Атың үркер дүрлегенде.
«Қырғауылдың хәр пәрінде,
Әзирейлиниң бир түги бар»
Деп дурыс айтар ғаррылар.

Гөне ырашлар — жер тыртығы,
Пахта еккен бәрин жығып.
Жол өз сүрдеүйнен шығып,
Жаңа гүзар менен жүрер,
Жер жаңарса, жол гөнерер.

Бийик көпир, кыйсық салма,
От алғанман бунда малға.
Келемен деп анаў талға,
Бир жийен кыз алдап кеткен.
Нелер өтпей, нелер өткен...

Балалығым, балалығым! —
Дүзден терген қарамығым,

Көп жыллардың аралығын
Атлап, сен түсесең еске,
Усап кеше көрген түске.

Жыл артынан жыллар жүзип,
Ойыныңды кетер бузып.
Балалық бир алтын жүзик,
Түсіп калған соң қолынан,
Хәрким излер өз жолынан...

Үлеп шәббелерди небир,
Топ ойнадым болып себил.
Бесжап, Тағжап, Аршан кебир,
Жууа тердим Әлишептен,
Таттым собық сүтилмектен.

Газетке орап зағарамды,
Асынып семиз бокшамды,
Жолларда сууырып шаңды.
Мен қалаға қатнағанман,
Оқыу десе жатпағанман.

Сол өткен балалық шақты,
Еске алсам ұакты-ұакты,
Алдымнан Кегейли ақты,
Умытып гейде сабақты,
Қара батпақ қайырында
Ойнай-ойнай қырғалақты,
Соннан түрим қара болған.
(Хәммелер де бала болған).

Не бол десең, тайын болдым,
Билим қууып сайыл болдым.
Қызларың Зүхре болғанда,
«Мен ышқында Тайыр болдым.

Ең изинде шайыр болдым...
 Хәр кимнің бир кәсип — иси,
 Бир нәрседен несибеси...
 Несийбең мың жортсадағы,
 Көп жерге дуз тартсадағы,
 Даңқ — мәртебең артсадағы,
 Туўған жер ушын баласаң,
 Оған бас ийип барасаң.
 1961-1966 жыллар.

* * *

Кешки иңирде урықлықтан
 Бир топ торғай ушты кетти...
 Сениң қыз болған шағларың
 Ядларыма түсти кетти...

Қайда барсаң, журдим бирдей
 Қошантайдай ерип саған.
 Еркелеттиң өз иниңдей,
 Аўзыңдағыны берип маған.

Умытпайман сол шағыңды:
 Кийимиңди дурысладың.
 Әдираспан моншағыңды
 Сиңлиң тақса урыспадың.

Жеңгене қолласып күнде,
 Сен дигирман тартар едиң.
 Ақбоз атлы әлле кимди
 Қосық етип айтар едиң.

Айтта, тойда, әткөншекте
 Жигитлер сүйкенсе саған,
 Ашыўланбай, күлип тек те,

Қарап қояр едиң маған.

Бир күни сен қауын қоста
Болдың да шашыңды тарап,
Қара көзиң толып жасқа,
Үйбетиңе турдың қарап.

Дедиң маған күлип муңлы:
«Көзиме шөп түсти мениң ...
Бала жаным сезип турды
Ұеш қандай шөп түспегенин.

Басып жумсақ көкрегиңе,
Сүйдиң, мақтап бойларымды.
«Жаксы жигит бол» деп және
Сыйпай бердиң айдарымды.

Жийделик артынан тағы
Ат киснеди, сен асықтың,
«Мени умытпа» дедиң дағы,
Қалтама бир алма тықтың.

Умыт қалды сынық айнаң,
Мен «кетпе» деп жылап турдым.
«Керек емес берген алмаң»
Деп изиңнен ылақтырдым.

Ат киснеген урықлықта,
Бир топ торғай ушып кетти...
Қашып кеткен сол ақшамың
Бүгин ядға түсип кетти.

1970-жыл, январь.

НӘРЕСТЕ

1

Нәресте, ол - адамның ен үлкени,
Ким болсаң да сен баласаң кешеги.
Шешең бул турсында туўмаған сени,
Ғаррылар да бала болған деседи.

Нәресте өмирдің жүреги, деми,
Еле булт көрмеген ол бир алтын таң.
Нәресте - адамның туңғыш қәдеми,
Соңғы қәдимиң де апарар оған.

Уллы келешек ушын иске, гүреске
Тили шықпаса да ол үйретеди.
Ол ийе пәкликке, құдиретли күшке,
Қуралсыз дүньяға хүким етеди.

2

Талпынған жас нәрестеге қарасам,
Өмирге мен қыздай ашық боламан.
Усы адамлардың бәри ырас-ақ
«Бала болған ба?» деп саўал қояман.

Жоқ, жоқ, бәри емес! Тек те жақсылар, -
Ғақ кеўил адамлар бала болғанды.
Ал ишкирне жаўызлар ше? Жақ, олар
«Бала болдық» деген сөзи жалғанды.

Егер олар журттай бала болғанда,

Жүрмей ме Сонгмиде² балалар өлмей.
 Мың-мың бала ботинкалары сонда
 Освенцимде жатбас еди аў кийилмей ...
8-февраль, 1970-жыл.

КЕҮИЛ КЕҮИЛДЕН СУҮ ИШЕР

Кийиклер суў ишер сайдан,
 Ғаз-үйрек көлден суў ишер.
 Ал, адамның кеўли қайдан?
 Кеўил кеўилден суў ишер.

Көрдим ақ қуў ойынларын,
 Үйкелесип мойынларын ...
 Сағынғандай ашық яры,
 Кеўил кеўилден суў ишер.

Атлар гүлдир-гүлдир киснеп,
 Шарқ урар үйирин излеп.
 Қой маңырап, бота бозлап,
 Кеўил кеўилден суў ишер.

Дәрьялар теңизге ашық,
 Асығар мәўжирип тасып,
 Жоллар жолларға уласып,
 Кеўил кеўилден суў ишер.

Дослық, иззет - уллы дәўлет,
 Жан азығы - жақсы сәўбет,
 Шөлге - бәхәр, гүлге нәўбет,
 Кеўил кеўилден суў ишер.

---

² Сонгми - америкалы империалистлер қыйратқан Вьетнамлы аўыл.
 И. Ю.

Аспанға, сер салып бақсаң,
 Жұлдызлар сөйлесер ақшам.
 Өзиң булақ болып ақсаң,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Жүрек шәукилдеп турсын дә!
 Дүньяның қайсы буршында.
 Жасап турсақ та, дурысында-
 Кеуил кеуилден суу ишер,

Алыстағы асқар таулар,
 Бири-бирин көрмек болар.
 Сол ушын да бийик олар,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Серле, хәй инсан баласы,
 Жамандур кеуил аласы,
 Адам адамның қуяшы,
 Кеуил кеуилден суу ишер.
1968-жыл.

ЎӘСИЯТ

Бахрамға

Жұлдызды жулып бер десең,
 Өрмелейин тауларға,
 Маржан терип бер десең,
 Сүңгийин терең сууларға.
 Қартайған түйе гезимде
 Көшегиме ерейин.
 Ойыншық десең, өзимди
 Ойыншық қылып берейин.
 Шалбар кийсең тар балақ,
 Тартып шешиндирейин,

Қосық десең, арбалап
 Қосық жазып берейин.
 Ат керек деген жериңде,
 Миңгизейин арқама.
 Қыңырлық қылсаң, бәрін де
 Көтерейин бәрхама.
 Тек ғана жалғыз тилегим:
 Бол адамның адамы.
 Адамшылық жүрегің
 Таза болсын мұдамы.
 «Азамат екен бир» десин.
 «Адамнан ийт туўғанын
 Көрдик» десип жүрмесин.

ҚЫРҒЫЗЛАРҒА

Еки суңқар еки таўға қонғанда,
 Бир-бирине шаңқылдасып табысар.
 Торала ғаз айдын көлге қонғанда,
 Қанат қағып, ғаңқылдасып табысар.

Дослар бир-бирине мийман болғанда,
 Дәрьялар усайды тасып толғанға.
 Хәр ким туўысқанлық жолдан барғанда,
 Биздей күн астында күлип табысар.

Еки дәрья бир теңизге аққандай,
 Еки бала бир құрсақта жатқандай.
 Ала таўдың аспанында күн күлип,
 Қара таўда Шолпан туўып атқандай.

Еки таўда бир от бизди күйдирген,
 Азатлық деп ат құйрығын түйдирген,
 Ата-анамыз ажырата алмай балларын,

Бир қалпақты еки бояп кийдирген.

Еки Шыңғыс жаўлап алды елимди,
Биреўин мен жек көремен өлгенше.
Екиншисин, - ашып жүрек төримди,
Сағынаман, асығаман көргенше.

Дослық күшли, бир-бирине берилсе,
Дийдарыңа қарайман да тоймайман,
Ала таўдан ақ қалпағың көринсе,
Қара таўдан қара қалпақ былғайман.
1969-жыл.

САЛЛАНА - ДОЛАНА БАРАР БИР ЖӘНАН ...

Кең далада кеўли дәрьядай тасып,
Бир жигит баратыр таң сәхәр шағы.
Шекпени желбигей, көкиреги ашық,
Жанбасқа шырпылдар қосбаў шашағы.

Өзин Бердақ сезер, өзін хан сезер,
Созса ҳәзир қолы жеткендей айға.
Кеўли кең даланы шарқ урып гезер,
Ысқырар сайраған пошша торғайға.

Қурашын желкеге сүрип бир ўакта,
Нәзерлеп ол қарсы алдына қарады.
Аңлай-аңлай серлеп көрсе, узақта
Саллана-долана бир қыз барады.

Жигит көрди анық анадай жерден:
Қумырысқа суўретли нәзик бел екен.
Қынама бәшпенти тамамы зерден,
Қыз екен әндамлы «келсең-кел» деген.

Қызыл көйлек лаўлап барар буралып,
 Ким көрген буныңдай сулыўды бурын!
 Назлы аяқлардан «жүр» деп соранып,
 Өкшени қамшылап барар қос бурым.

Жем көрген қырғыйдай жигит жутынып,
 Аш нәзерин тикти суғы өткенше.
 Жүреги шәўкилдеп, көзлери тынып,
 Асықты сол қызды қуўып жеткенше.

Мине, жақын келди, еситти хәтте
 Сыртылдысын жез мыйықлы геўиштиң.
 Жигит қурыжланып минди де пәтке,
 Және асып түсти бир қырдың үстин.

Жигит сәл иркилип шешти шекпенин,
 Сол заматта көзден қыз болды ғайып.
 «Қыз ба я пери ме қуўғаным мениң?
 Я әжеп! деп жигит турды аңқайып.

Жоллар қалды шетте, шекпен де қалды,
 Қураш қалды бир төбениң басында.
 Етигин таслап, жеңилтекленип алды,
 Ессиз қосбаў қалды шат арасында.

Қыз барар сылаңлап қызыл түлкидей,
 Жигит тазы болып түсти кейнине.
 Әдира қалды барлық шадлы күлкилер,
 Топасланып питти ақыл-зейни де.

Жигит жыйнап бойға ақырғы күшин,
 Жуўырды кес-кеслеп қыздың алдынан.
 «Ах, қаныңдай сулыў, не деген пишин»
 Деп ол туў сыртынан суқланды оған.

«Тоқта, хәй, қошшым!» деп Һаплығып барып,
Тутты билегинен саҺыбжамалды.
Һам байҺус жигиттиң жүзи қууарып,
Ләбин тислеп, үнсиз силейди қалды:

Таң азаннан кешке дейин қууғаны
Қотыр хәм шылпық көз бир хаял екен.
Жигит кеулин кернеп дәрт-пушайманы,
«Ялғаншы дүнья-ай» деп, жылаған екен ...

БИРИНШИ МУҒАЛЛИМҒЕ

(Төлеген ағаға)

Һаррылық мийзанының қырауы шалған
Шашыңызға қарап ойға таламан.
Үш түп ақ сөкиттиң астында қалған
Кишкене ақ жайға кирип бараман.

Жез қонырау таңғы уйқыны қашырып
Сыйып отыраман еплеп партаға.
Шауқым сүрен хәпзаматта басылып
Сиз пайда боласыз және ортада.

Шақырсаңыз алтын балық тил қатып,
«Т» дан тай шапқылап, «Ғ» дан ғаз ушты.
Хәрип зорлық пенен қағазға жатып,
Кеуилге әжайып бир сәуле түсти.

Не айтсаңыз бизсе сол болды закон,
Нурлы дийдарыңыз кеуил тоғы еди.
Бести беске қоссаң пайда болды он,
Сизиң билмейтуғыныңыз жоқ еди!

Шыбығыңыз ушында карталар сөйлеп,
 Дәрьялар теңизге аға баслады.
 Маймыллар адамға айланып түргеп,
 Пил мамонт қуып, от жаға баслады.

Ал биз өзиң жаққан оттын шаласы,
 Жаңамыз, Өзиңиз адам еттиңиз.
 Ата баласы емес, Ұатан баласы
 Болыу әлипбесин сиз үйреттиңиз.

Бүгін көріп сизиң ақ шашыңызды
 «Биз де келипбиз аў биразға" дедим.
 Қанша үлкейсем де, көргенде Сизди,
 Досқаға шыққандай албырар едим.

Биреу дана болар, биреу жұрт сорар,
 Жұлдызға жол тартар, ал биразлары.
 Сиз ушын баяғы балалар олар,
 Бас кийимин алар алдыңда бәри.

Биз таяр! Келешек бизди шақырды,
 Үйге тапсырманы сорап алың сиз.
 Биз ушын сиз еле жұрттан ақыллы,
 Еле Әплатуннен бетер алымсыз.
1969-жыл.

ПОШША ТОРҒАЙДЫҢ ӨЛИМИ

(Элегия)

Жол бойында бир түп жууған түбинде,
 Жатыр, әне, жайып жансыз қанатын.
 Жаңа ғана кең даланың көгинде
 Сайрап турған еди-ау ләззетке батып.

Шаңға шомылып, аўнап алып асықпай,
 Бираз ўақ жер тыңлап жатар еди ол.
 Бир ўақлары ылақтырған асықтай,
 Әл ҳаўаға өзін атар еди ол.

Көз астында қубылар қыр дөгередек,
 Кең даланың көркине көз қамасып.
 Диң аспанға өз жүрегін шегелеп,
 Шыр-пыр болып баслар еди намасын.

Туўған жерге ҳәм өмирге бийиктен
 Хәр ўақ ышқы етер еди жаңадан.
 Хәтте үркеклигин умытып кийик те,
 Сыйқырланып турғандай бул намадан.

Сыңқылдысын қойып мөлдир булақ та,
 Селеў шөплер жасыл шашын жайғандай.
 Пүткил әлем айланып бир қулаққа,
 Текте торғай даўысын тыңлап турғандай.

Йошланғанда өзін усылай умытып,
 Еси кетип көкте сайрай берди ол.
 Бир ўақта сел буршақ оқларға тутып,
 Бәленттен қулдырап түсип өлди ол.

Қызғалдақ қан жылап, жуўсанлар аңқып,
 Қосықшы азасы гурсинтти шөлди.
 Өлди ол. Бирақ та қосықтың даңқын
 Қол жетпес бийикке шығарып өлди.

1968-жыл.

ЖИГИТТИҢ СОНЫҢДАЙ БИР ДОСТЫ БОЛСЫН...

Өзи болған, хәй өзмәмбет жигитлер!
 Сүриңлер дәўранды, ортаңыз толсын.
 Хәзир қулақ сүймес пәнди-үгитлер.
 Сонда да айтайын: досларың болсын.

Дослық гүлшәнине мегзес бул заман,
 Кеўил кеўиллерден суў ишер мудам.
 Өзиң дүзиў болсаң, көпдур дос-яран,
 Досларың ишииде бир достың болсын.

Саған хәмдам болсын өзи жасынан,
 Студентлик ўақтың зағарасынан.
 «Жанымды берейин» демесин саған.
 Берсе айтбай берер бир достың болсын.

Сыншыл дүнья қосып талай басларды,
 Есап-шот қаққызып сынар досларды,
 Айтқызар хәр турли жаңылтпашларды,
 Сонда жаңылмастай бир достың болсын.

Суў бойында бир қос ҳаўалы терек,
 Тамыры қосылған, шақасы бөлек,
 Атларын суўғарсын жүректен жүрек,
 Еки торала ғаз талпынар болсын.

Дүнья жолда жатқан тұлкиге усар,
 Күншиллик жибине билдирмей тусар.
 Бир қыз болып еккиңизге көз қысар,
 Сондайда зейини қыл қаўып турсын.

Хожалық машқала түскенде басқа,
 Хәрким шырматылып бир қолаң шашқа,
 «Доспыз» деген мәртлер кетер тум-тусқа,
 Сондайда сыр бермес бир достың болсын.

Ақыл-парасатлы, ғошшақ азамат,
 Болсын өзиңнен де бир қәдем зыят.
 Ол хәм сеннен алсын йош пенен қуўат,
 Асқар таў айбатың - бир достың болсын.

Сен деп қалсын журт көргенде төбесин,
 Тартсын салдаўласып ақыл кемесин,
 Сен не айтсаң бәрин «мақул» демесин,
 Адассаң абайлап алдыңды шолсын.

Қайнап кетсең, тартып қойсын отыңды,
 Шаршап қалсаң мешеўлесин атыңды,
 Ақыл ойы асқатықтай тойымлы,
 Жигиттиң жөн билер бир досты болсын.

Жүк артылып, кәрўан жүрип кеткенде,
 Орныға жас әўлад келип жеткенде,
 «Сондай дослар болыпты - деп - өткенде»
 Ийни келген жерде айтысып жүрсин.

Февраль, 1969 жыл. Нөкис.

ХОРЕЗМҒЕ

Халқыңды мен ханалас туўысқаным деп сүйемен,
 Жериңди мен баўырлас мәканым деп сүйемен.
 Хорезмниң топырағын қайда жүрсем сағынып,
 Киндигимниң қаны тамған ұатаным деп сүйемен.

Сен әйиемги гөззаллықсаң, шахлар саған таласқан,
 Бабаларым бул Хийўаның тасын бирге қаласқан.
 Ыақыт пенен өшегисип өң бермеген бояўың,
 Гүңгирлеген гүмбезлериң, минарларың әласпан.

Сен алымсаң журттан бұрын жети ықлым жаратқан,
 Күнбатысқа алгебраның сырлы есабын санатқан.
 Дүнья илими аспанында ай туғандай жарқ етип,
 Мың жыл бұрын Берунийдей бабам шыққан Қыяттан.

Шырша тасқа гүл питирген Хийўа наққаш шебери,
 Әўез Отар әрман еткен жерлерге гүл көгерип.
 Мақтымқұлының жас музасы қыз болып бойжеткен жер,
 Әжинияздың изи түскен көшелерің теберик.

Тамырымызда туўысқанлық қанымыз бар қатысқан,
 Ата-баба бир нан тапса, бирге бөліп татысқан.
 Халқымыз бар бир дәрьяның еки бойында турып,
 «Ассалаўма әлейкүм!» деп насыбай сорап атысқан.

Еки дийқан тәжирийбелес, еңбек етсе жарысқан,
 Еки палўан бир тойда ыңыранып жамбас салысқан,
 Бир қара телпек астында еки көздің бирисең,
 Қыяметлик қоңысымсаң қазан-табақ алысқан.

Әмиў суўы жеримизге қан тамырдай тараған,
 Жапларымыздың тарнаўлары бир-бирине қараған,
 Күн десе күн, гүл десе гүл, жайна гөззал Хорезм,
 Ал мен мәңги ұатанласың қарақалпақ боламан!

ҚАЗАҚДӘРЬЯ

Хәр түп терек, хәр үй бунда
 Суўға баққан, Қазақдәрья,
 Қарақалпақтың тарийхында
 Атқа шыққан Қазақдәрья.

Торала ғаз тобын излеп.
 Көллерди шарқ урып гезбек.
 Суў бойында мәкан дүзбек

Мийрас болған Қазақдәрья.

Арқаланып көп әрманда,
Ата-баба аш болғанда,
Жаўрап өзегі талғанда,
Жалғаў болған Қазақдәрья.

Қарны қалқып, жылым майлап,
Ырыс қазаны болып қайнап,
Ел шақырып балық ойнап,
Базар еткен Қазақдәрья.

Саға алып Ақдәрьядан,
Ғарлап талай гөне арнадан,
Атыңды еситкен адам
Саған көшкен, Қазақдәрья.

Белжекени, Майшы тумсық,
Ақ каласы, Ақ там құмшық,
Ғаз ғаңқылдап, ақ қуў сыңсып,
Көп шалқыған Қазақдәрья.

Белгисиндей намыс-ардың
Орны тур қанлы қамалдың.
Батыр бабам Ерназардың
Қаны тамған Қазақдәрья.

Халықтың арын арлап өткен,
Көз көргенин жырлап өткен,
Ақ қалада Бердақ өткен,
Теберик жер Қазақдәрья.

Күнлик етип болып сайыл,
Ержан атаў, Узын қайыр,
Пишен орып Омар шайыр,

Талап еткен Қазақдәрья.

Көшең - дәрья, суу арнасы,
Ғаз қатар үй айналасы,
Аралдың Венециясы,
Қызықлы ел Қазақдәрья.

Көл жағалап салған ауын,
Нар қамысын шайқап дауыл,
Гүрлеп атқан гүрең ауыл,
Атақлы ел Қазақдәрья.

Базда қайтып, базда тасса;
Суу тартылып, теңиз қашса,
Жаңа арнадан саға ашса,
Шалқыр және Қазақдәрья.

1967-жыл.

ТОҚАЙҒА

Бәхәр келди. Келди демек поэзияның нәубети,
Шық достым қәбириңнен, қызсын, шайырлық сәубети.

Қуяш қызсын ышқы етип татардың Тоқайына,
Кетейик Қазан арты я Қырлай тоғайына!

Билгенмен ол жерди мен де онда тууылмасам да,
Жез тырнақлар түсеме енип жүрген анда-санда.

Онда еле ертек сөйлеп қайыңлар гүйилдесер,
Жапырақ өзгеше сылдырлап, самал өзгеше есер.

Онда еле күшли жаңлап хош қауазың тур сениң,
Аз шертилген, ерте үзилген муңлы сазың тур сениң.

Гөззал татар музасының мəkанына бул ўақта
Сазың ышқында жаңадан әўладлар ағылмақта.

Жүйрик қәлем ийелери таўап етип сөзиңди,
Көзине сүрме етер басқан балалық изиңди.

Және де онда қудиретли лираңа болып хәўес,
«Шертсем» деп, тырмасып атқан виршеплет³ хәм аз
емес.

Ал сен ше? Көп раҳмет Тоқай болғаның ушын,
Кара нан жеп, шайырлықты ақлай алғаның ушын.

Туўған ел, ана тилиңниң әрманларын жырладың,
Бес қосық жаза салып, көкирегиңе он урмадың.

Түркий зибан шияриятын⁴ жаңартып алға айдадың,
Қосықтың қос материгин тутастырып жалғадың.

Байрон, Лермонтов Шығысқа танылып лапыз бенен,
Пушкинди сөйлестирдиң Саадий, Хафыз бенен.

Қазан үстинде қуяш нур шашып тур, түргелиң,
Мен хәм әкелдим саған алыс даланың бир гүлин.

Сандуўғашлар сайраған бул бәхәр шағларында,
Жүр қәне, сайран етейик ол Кырлай жақларында.

Байшешеклер балаўызға толтырып пал келтирсин,
Жаман шайырларды шүрәле⁵ қытықлап өлтирсин.

Нәлет айтып сен жасаған заманның жәбирине,

---

³ Виршеплет – еплемей шайыр.

⁴ Шиярият - көркем әдебият, шайырлық өнер мәнисинде.

⁵ Шүрәле – жезтырнақ. Тоқайдың поэмасындағы образ.

Егер сен тирилер болсаң, мен жатайын қәбириңе.

Апрель, 1968-жыл.

АББАЗ БЕНЕН ХОШЛАСЫҰ

Дүньядан бир кеткен адам
Қайта айланып келмес болар.
Жақсы болып өткен адам,
Тирилерге теңлес болар.

Айтқан сөзиң ириликте
Нақыл болып жүрилипти.
Адамды адам тириликте
Онша жақсы билмес болар.

Ерк қуяшы нурын шашты,
Қуўсырылған жағыңды ашты,
Китабына халық таласты,
Мәңгиликке мөрлес болар.

Сөзиң сүйсинтер елди көп,
Кеттиң орныңды белгилеп.
Ким айтты сизди өлди деп?
Жақсы шайыр өлмес болар.

1970-жыл. Январь

СОРША*Сонетлер*

*Қана болсаң ағын сууды жағала,
Тасып кетсең әулийени арала.*

Нақыл

1

Барлық хәм жоқлықтың, шегарасы бул,
Усы жерге келип излер жоғалар.
«Менсиз дүнья жоқ» деп, асқынған кеуил
Бунда сабасына қайта қуйылар.

Бунда күлки тынар ғумша ләблерден,
Көзге жас жуўырар, ақыл албырар.
Достың сенсиз үйге қайтар бул жерден,
Я ол сен қайтқанда ере алмай қалар.

Өлимнен ҳеш жүйрик қашып қутылмас,
Есаптан жаңылмас, ол ҳеш утылмас.
Бирақ ол қаст етип қылса да ҳәмир, -

Тек те бир күш оның айтқанын қылмас:
Саў болсын гүресшең, шаршамас өмир!
Бир шыбығы сынса, мың болар саррас.

2

Әжел қурығынан жүйрик қутылмас,
Оны ойлап қорықпа, қорық сен мынадан:
Сени соңғы жолға узатқан адам
Көзине алмаса бир қатире жас;

Өлимиң дәрт салмаса җеш бир кеўилге,
 Жоқламаса сениң орныңды өмир:
 «Бул да өтип кетти-аў, байғус, әйтеўир»
 Деп ойласа қойып атырып гөрге.

Отырыспада еске түссең нағайбыл,
 Исмиң тирилмесе мысалы бир гүл,
 Жақсың илинбесе тилге сол гезде;

Түсине енгениңде шоршып түсер бир -
 Бир дос, бир душпаның қалмаса изде,-
 Демек, сүрмегениң жартыўлы өмир.

3

«Ол қайта тирилип келсе еди бир,
 О, мен кирпич болып оның көзине.
 Көрмеген иззетин көрсетип не бир.
 Сыйлар едим шаң қондырмай жүзине.

Кешиккен солдаттай, келсе ол кирип,
 Ярындай аймалар едим-аў сонда» -
 Дер адам адамды жерлеп атырып ...
 Бул бийхуўда өкиниш ғой шынында.

«Қара хаттан» кейин келген солдат җәм
 Жат көринер. Өлик тирилген гезде,-
 Сүйиў түүе, жолай алмассаң оған.

Сол ушын суў қайтып ақпайды изге,
 Бос өкиништен көре, бир-биримизди
 Сыйлай билген әбзел биз тирумизде.

4

Жүз елиўге шыққан бир ғарры көрдим,
«Қандай бахытлы» деп параз еттим мен.
Излеп барып таптым хәм сәлем бердим,
Әлле неге қапа болып кеттим мен:

Бесте екен Бердақ туўылған жылы,
Өзи үш кемпирдиң басына жеткен,
Тарас Арал бетке қуўылған жылы,
Үш ул көрип, көлде ол талап еткен.

Үшеўи де қартайып өлди бирақта,
Заманлас, дос-яран кетти жыраққа.
Өзгерди әўладлар, өзгерди заман.

Ол түнерип қарар ғарры дараққа.
Ғарры шынар турар қурт жеп қуўраған,
«Гүўлеп турдым-аў -деп баяғы ўақта».

5

Әфәндини көрдим қәбирстанда,
Қәдимгише хошўақ, еле өлмеген,
Ешегин урлаған уры да бунда
Қанша аңлыса да еле келмеген ...

Ол жерде Өмирбек, суфы жолықты,
Пийри менен бир мазарды қарап тур,
«Бизиң жай пәкизе имарат болыпты,
Енди не кемис?» -деп оннан сорап тур.
«Енди кемиси тек өзиңиз, пийрим ..."
Дегенде пир туўлап, гүжирейтти ийнин.

Сол айтқандай бизиң Ағаш қуйрық та

«Қала болыпты-аў мынаў қойымшылық та»
 Деген хәмелдарға: «Аўа сен келсең,
 Қала хәкими де болажақ ...» деген.

6

Қулпы тасқа жатқан: «Бул жатқан мархум
 Қырық күн өмир сүрген. Судья болған» ...
 «Қәте оқып турған шығарман бәлким?»
 Деп Әфәнди сорар жолаўишылардан.

«Қәте емес, бизде бар сондай дәстур:
 Өлерде хәммесин еске аласаң,
 Өмириңдеги шадлы демлерди бир бир,
 Өзиңше есаплап, шотқа саласаң.

Өмириңе есаплар тек сол күнлерди ...
 Айтты Әфәнди: "Бул даналық неткен! -деп,
 Нағайбыл елиңизде өлсем мен енди,-

Сизден илтимасым, айып етпең тек:
 Қәбириме жазың: "Байғус Әфәнди
 Дүньяға келмей-ақ өлип кеткен" деп ...

7

Атомды кеселге ем етемен деп,
 Талай доктор өз өмирин набытлар.
 Дүньяны адамға кең етемен деп,
 Сүнгир туңғыйыққа космонавтлар.

Инсан өз ақылына уғрас келместей
 Тилсим менен ашар дүньяның сырын.
 Базда өз өмирин елестирместен,
 Гөр аўзынан алып қалар бир-бирин.

Адам қандай қыйынлықты жеңбес ол!
 Дүнья билер оның ақылын, күшин.
 Тек бир нәрсе ғана қолынан келмес, ол:

Өз жанын, өз өмирин аяй билмес ол,
 Себеби, өзи ушын өмир сүрмес ол,
 Адам өмир сүрер адамлар ушын.

8

«Шынар, сен қалайша бир жерде тұрып,
 Уш жуз жыл жасайсаң? Үйретши маған!»
 Деп сорадым саясында отырып,
 Шынар айтты: «Мейли айтайын саған:

Сен мени егесең хақ нийет пенен,
 Ал мен жақсылыққа жақсылық ойлап,
 Тек бәлентке ғана умтылып өсемен,
 Инсанға сая хәм гөззаллық сыйлап.

Миллионлаған жасыл жапырақларым
 Хәр таңда күн шуғласына шомылар
 Хәм де бир-бириниң қағар шаңларын.

Пазыйлет дәрьясы тамырымды жууар.
 Қалбине орнаса бул айтқанларым,
 Адам да көп жасау ушын тууылар.

9

Бир елде көп тилли улыслар жасар,
 Бәри бир анадан тууылған яңлы.
 Адамлар дослық деп қушағын ашар,
 Кеуиллер сүт пенен жууылған яңлы.

Ал, сиз екеуіңіз аразластыңыз,
 Душпан сиясатлы еки ел қусап:
 Шегараға тикенли сым тарттыңыз,
 Ала бағана көмип, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бир бириңизге,
 Инцидентлер болып турар арада,
 Жәбир етпей қысқа өмириңизге,
 Жарасарсызлар ма сиз тириңизде,
 Яки сыйыса алмай кеп-кең дүньяға,
 Сыярсыз ба тап-тар қәбириңизге.

10

Саўлатлы гүмбез тур қәбирстанда,
 Күн сүйип көк шырша бәдия тасын.
 Дәбдебели қәд көтерип аспанға,
 Түрли ойға салар адам баласын.

«Бәрекелла! Мине, өлиге хұрмет»,
 Деп сүйсинип қарар гүмбезге хәр ким:
 «Қай заманның мүлки? Хан ба яки бек?
 Алым ба, шайыр ма бул жатқан мархум?

Ләхәт қазып атқан биреу нас атып,
 «Қызық адамсыз» деп мырс етип күлди. –
 «Бул - көкнаршы ғарры, жақында өлди.

Бул гүмбез - мийнетсиз пулдың мәслиги:
 Ол ғаррының улы көп жылдан бери
 Бизде саўда базасының баслығы».

11

Базы бир адам бар, «өлди» дегенде,
 Исенбей турасаң өз қулағыңа.
 Абайсыз зәхәрли тағам жеген бе,
 Машина қақтыма, тас қулады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкин емес ... Қалайша өлди?
 Ұйледен шайтанды утар еди ол?
 Неғайбыл дус келсе, Мефистофелди -
 Ибилиске үш мәрте сатар еди ол?

Егер жер астында болса хұкимдар.
 Буны алып барған Әжелди боқлап,
 Дер еди: « - Не бәле әкелдің, заңғар!

Әй, дозақ сақшысы, бол мынаған сақ!
 Бул аўзыңнан кирип, артыңнан шығар,
 Сөйтип дозақты да етеди қарап ...»

12

Базы адамлар бар «өлди» дегенде,
 Исенбей турасаң өз қулағыңа.
 Бир ғәлетий боран қутырып демде,
 Бастырып киргендей кеуил бағыңа.

Жаның ыршып түсер қылыш шабақай,
 Жақын-жууық болмаса да ол адам.
 Сәўбетин тәрк еткен әзиз қонақтай.
 «Ай-хәй, ийт дүнья деп кеулиң қаўсаған.

Инсаный зибаны болса Тәбият,
 Айтар еди жаўыз Әжелге сонда:
 «Ұақ-ұақ, әттегене! Қылыпсаң уят.

Қалай көзиң қыйды жанын алмаға.
 Бул инсан өлими - маған қыянат.
 Бар, апарып жибер жақты дүньяға».

13

Мен, сөйтип, өлиппен. «Ақыйры қайыр,
 Якшы адам еди» деп журт апарар,
 Есте қалғандай бир сөз айтса шайыр,
 Кимдур соны иштен гүбирлеп барар.

Духовой оркестр барар мөңиреп,
 Халық деген жақсы ғой, өлини сыйлар.
 Критигим келер изде мөнтеңлеп,
 Биреулер «ордени нешеу?» деп қарар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,
 Душпаным басымда құрдай жорғалар,
 Қыймылы дым шаққан, дауысы патлы.

«Абайлаң!» деп табытымды қорғалар,
 Бирақ соңыра ол да ынжылып қатты,
 Майдансыз мәрт қусап, салбырап барар ...

БҮЛБИЛ ТОЙЫНА

(СССР халық, артисткасы А. Шамуратоваға)

Сәхәр турып шықсам Әмиў бойына,
 Гүллер ғумшаланып күлди, Айымхан.
 Өнер сахнасының шадлы тойында,
 Қаўазың сүйсинтти елди Айымхан.

Қайғыдан қамыққан жаўдыр көз едиң,
 Қоңыратлы қарапайым қыз едиң,
 Әрман аспанында бир жулдыз едиң,
 Таң шуғласы менен туўдың Айымхан.

Өнер гилтин шалып илгир зейниңе,
 Ғайбарланып, ҳеш айланбай кейниңе,
 Орайпекти қағып таслап ийниңе,
 Силкинип сахнаға шықтың Айымхан.

Көп күстаны қылып, сени көре алмай,
 «Артист» деп бийпәмлер күлискен талай.
 Қалды сол өсеклер гүўлеп самалдай,
 Мәртебе таўына миндиң Айымхан.

Сазенделер сазлап қасыңда сазын,
 Дүньяға таралды азат ҳаўазың,
 Қуслар талўас етсе илмеги лазым,
 Өнердиң өрмегин илдиң Айымхан.

Сен сайраған ўақта шадлы наманы,
 Гүлдей жайнап жаңа турмыс жамалы,
 Есип кеўиллерде сәўир самалы,
 Қыс тоқсанлар жазға дөнди, Айымхан.

Сестиң жаңлағанда хәўижге минип,
 Тасларға тил питер ғәяға келип,
 Кең сарайлы заллар силтидей тынып,
 Жүреклер шәўкилдеп соғар, Айымхан.

Сенсиз қызбас той-тамаша сейиллер,
 Жолыңа паяндоз рәңбәрең гүллер,
 Алдыңда албырап ғошшақ бүлбиллер,
 Келип шаңыраққа қонар, Айымхан.

Бир айтсаң, «және» деп журт етип талап,
«Хай, саў бол жеңгелеп» яки «апалап»,
Үриккен кептердейен дүрлеп шапалақ,
Сахнадан жибермес сени, Айымхан.

Көрген ўақта туўған айдай жүзинди,
Халқым тыңлағанда хош ҳаўазыңды,
Театрлар тарта алмай назыңды,
Сахналар сықырлап турар, Айымхан.

Даўысың жайлап өзбек, түркмен журтларын,
Қыймылдаттың көп жигиттиң муртларын.
Қарақалпақтың көкиректеги қуртларын
Наўқандай өргизер сестиң, Айымхан,

Шықсаң жаўлығыңды сен қыя салып.
Журттың шапалақтан қоллары талып.
Қайта бастан гөне дәрти қозғалып,
Ғаррылар жаслығын еслер. Айымхан.

Халық баҳалап хызметинди үлгили,
Өңирине тақты ҳүрмет белгини.
Әмиў бойларының шәйда бүлбили,
Той мүбәрек болсын, жеңге Айымхан!

1988-ж. Декабрь.

ҚЫЗЫҢ ГӨЗЗАЛ БОЛСЫҢ, ШАЙЫРА БОЛСЫҢ

(Өзбекстан халық шайыры Зулфия Исраиловаға)

Аппақ таң ҳәмилели болғанда күнге,
Ең жақты жулдызлар ығбал бәхәрінде,
Сыбырласып айтқан былай деп түнде:
Бүгин сәхәр шағы шадлыққа толсын,

Ай жарлықап, темиршиниң үйинде
Қыз туўылып, аты Зулфия болсын...

Азат, хош қылықлы қыз болсын өзи,
Пәренже көрмесин ай киби жүзи,
Түссин көп жолларға мүбәрек изи,
Таң жұлдызы яңлы әлемди шолсын.
Мың түменнен қайтсын ҳәр аўыз сөзи,
Азат қыздың аты Зулфия болсын.

Айтқан: көзлеринде жұлдыз болсын деп,
Кеўлиңде гөззаллық гүллеп турсын деп,
Гүрессин, қыйлансын, бәрин жеңсин деп,
Өзбек қызы бұлбил бир гөя болсын
Жети ықлым оған қулақ түрсин деп,
Исми ким дегенде - Зулфия болсын.

Бир қәлем тартқанда - гул ғұмшаласын,
Жуп қәлем, - жылғада суўлар хағласын.
Үш қәлемде бұлбил шегип наласын,
Ышқы пәрядыңда пәруана болсын.
Қосықлар оятып бәхәр қуяшын,
Хәммениң тилинде Зулфия болсын.

Айтқан: қыз ығбалы болсын зияда,
Оны билсин Париж хәм Қаҳирада,
Ҳинд елинде түссин мушаираға,
Ҳәр басқан кәдеми гүл - гия болсын,
Ҳаўазасы түссин пүткил дүньяға,
Қайда барса, бизиң Зулфия болсын.

Жақсы адамның исми - кеўилдиң нақшы,
Нийетлеп ат қойсаң хәммеси жақсы.
Айтың, ким қызының атын қоймақшы?
Бахыт ақшамында бир зия болсын,

Болсаң перзентиңнің даңқын жаймақшы,
Сорайман, қыз аты Зулфия болсын.

Ул болса өзиң бил ат қойыў жайын:
Мейли Ғафур, Хәмид, мейли Ибрайым.
Бирақ сизге бир нәсият қылайын:
Кызыңыз өнерпаз, шайыра болсын,
Гөззаллық тымсалы болсын илайым,
Аты хәм, өзи хәм Зулфия болсын.

1958-жыл.

МАҚТЫМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА

Әл хасыл малына базар таба алмай,
Сегбир тартқан кәрўанбысаң, несең сен?
Көкиректе шер болап сыртқа шыға алмай,
Жылап кеткен әрманбысаң, несең сен?

Селлер қутырмаса Әтиректе сайдан,
«Қут қашты» деп, геркез қашар ол жайдан,
Шабылмаған қылыш, мәртке зар майдан,
Сүрилмеген дәўранбысаң, несең сен?

Яшмақ тислеп, гүляқалар тағынып,
Ақ жүзиңе қара жаўлық жамылып,
Айралықтан баўыры оттай қамынып,
Зарлап кеткен жананбысаң, несең сен?

Зергерсиз зермисең, бағмансыз бостан,
Қәлемсиз көкирекке питилген дәстан,
Шөлде Ғариб Шасәнемге табысқан
Гөззал көшки - әйўанбысаң, несең сен?

Устасы дүньяға бир келген ғалы,
Сатып ала билмес дүньяның малы

Сәти түсип оңнан турмай самалы.
Атылмаған қырманбысаң, несең сен?

Жети ықлым гилтин зейинге салып,
Гүл жапырағын қазан аязы қарып,
Жәхиллик дәртине дәрман ақтарып,
Тапбай кеткен данамысаң, несең сен?

Шадлы дәўран келип, гүллеп диярың
Зер - зергерин тапты, кәрўан- базарың,
Жаңа әўладларға толып гүзарың,
Шешек атқан бостанбысаң, несең сен?

Ибрайым дер: шын шайырлық жолысаң,
Адам кеўлиниң сен солмас гүлисең,
Қосықтың қудайы Мақтымқулысаң,
Халқың менен қайта туўған шешенсең.
1968-жыл.

ХОШ КЕЛДИҢ ТҮРКМЕНИМ, САПА КЕЛИПСЕҢ!

Шәйда бұлбил қонып таза гүллерге,
Ығбал мийўаларын молдан терипсең.
Кеўлиң ылғал етип, бизиң еллерге
Хош келдиң түркменим. сапа келипсең!

Сапар әнжамында сарўи раўаның,
Гөрүғлыдай гүрлеп сүрген дәўраның.
Қурбаның болайын әзийз мийманым,
Хош келдиң қардашым, сапа келипсең.

Дос сәлеми шийрин зибан - тиллерден,
Нар, маялар шырпынысқан шөллерден,
Қара қумлы, мурғы-зарлы көллерден,

Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Әтирек, Гүрген, Бәхри Ҳазар жақлардан.
Мурғап мәнзилинен, феруз бағлардан,
Боз думанлы Балхан, Көпет дағлардан
Хош келдиң әзийзим, сапа келипсең.

Жүгирик жәйранларды артыңа салып,
Райхан гүллердиң жупарын алып,
Туұысқан дийдарын аңсап қуұанып,
Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Ханлар бизди жаўластырып та көрди,
Алдап, түрли жолға бурып та көрди,
Бирақ буза алмады дос кеўиллерди,
Әзелден қардашым, сапа келипсең.

Ата-баба бир жайлаўда мал бақты,
Муўса, Сүйеў бир дуўтардан тар қақты.
Кесте тиксек бирге бүктик бармақты,
Намалас нағысым, сапа келипсең.

Ибрайым дер, аржақ хәм бержақ болып,
Бир муқамға дуўтар хәм ғыжжақ болып,
Сен Сейидий болсаң, мен Бердақ болып,
Шадлы саз шалыўға сапа келипсең!

1967-жыл.

ТЫНБАЙ ЖАМҒЫР ЖАҰАР ПЯРНУ ЖОЛЫНДА

Х. Турымбетовқа

Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында,
Тоғай көк плашын қымтар гүрсинип.
Түнерер арқаның кеўилсиз күни.

Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.

Қәнекей, Мамыйдың кең майданында
 Ғазир бир ат шапсаң, тозғытып шаңды.
 Өттең, телеграмма титирер қолымда
 Ақ кептердің сынған қанаты яңлы.

Тәўбе! Ким ойлаған алдыңан жорып,
 Сени бунша ерте өледі ғой деп.
 Мен де аңламаппан: бүгин сен өлип,
 Алыста көзге жас келеді ғой деп.

Бийтаныс жол. Барар машина зуўлап,
 Көз жумып отырман. Тек сен ойымда.
 Кеўлим сүүретиңди сызар сулыўлап,
 Күн сиркиреп жаўар Пярну жолында...

Тәбият өнерге бай, қолынан келеді,
 Адамның, шайырдың түрлери аз ба!
 Минезиң бир қыйын қолжазба еди,
 Жұрт қыйналар еди оқыўға база.

«Ол енди жоқ» деген бир уғым жанға
 Ат жаўырына батқан ердей батады.
 Толқынсақлар минип-түсип атқанда,
 Жағада мыңқ етпей жар тас жатады.
 Сен сондай нар едиң. Едиң бийхазар,
 Тең едиң үлкеннен-балаға шекем.
 Ал енди ашшы тил, бийпул аўызлар,
 Сенсиз кимди мүнжип хәз табар екен!

Өзимизди санаймыз илгир зейинге,
 Ким басты көтерсе соны бассынып.

Уйқасқа кире алмай жүрген фейиллер⁶
 Енди кетер деймен сенсиз асқынып.

Қосығыңа бир жыллы сөз айтса жайлы,
 Өзиңди сөксе де сен қайыл едиң,
 Өйткени, шынында сен шайыр едиң,
 Соқпағың бар еди өзиңе пайлы.

Енди қосық оқыр ұақыт қызғанбай,
 Регламент сүймеуши базыбир шеберлер.
 Сениң ер геўдеңди көтере алмай,
 Енди сықырламас ағаш минберлер.

Журтқа не жетпейди? Дүньяда зал кең,
 Ғәр ким отырар билет алған орнында.
 Бирақ орның бос тур. Жоқсаң енди сен..
 Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.
Таллин, июнь 1968-ж.

ЭПИГРАММАЛАР

Қарақалпаққа

Атың бар төрт буўыннән,
    айтарда тилге аўыр,
 Өзиң кирттай-ақ халықсаң,
    дәстүриң пилге аўыр...

Бир дәбдебели илимпазға

Егерде мен патша болсам,

---

⁶ «Уйқасқа кире адмай жүрген фейиллер» - Хожамурат қосықта фейил сөзлерди уйқасқа онша жолатпайтуғын еди. И. Ю.

жазалы қулға
 Китабыңды оқытар едим
 сатып алғызып пулға ...

Таяқтағы жазыў

Жаман жолдастан таяқ жақсыдур.
1969-жыл.

БИР АДАМДЫ БИР АДАМ

Қандай жақсы, бирадар,
 Адамзаттың жүреги!
 Бир адамды бир адам
 Жандай жақсы көреді.

Бир адамды бир адам
 Сүйіп қалар танысса,
 Бир адамды бир адам
 Сағынады алыста.

Кетсе биреў арадан,
 Биреў жоқлап жылайды.
 Бир адамнан бир адам
 Барып кеңес сорайды.

Оқ атылса биреўге,
 Жанын тигип гиреўге,
 Жетип барар сүйеўге
 Бир адамды бир адам.

Нәпсин тыйып нан берер,
 Тамырынан қан берер,
 Керегінде жан берер
 Бир адамға бир адам.

Океаннан армаған
 Азап шексе Корвалан ...
 Гүрес пенен қорғаған
 Бир адамды бир адам.

Жақсылық өсип өнер ме,
 Миллионды миллион сүйер ме,
 Сүймегенде егер де
 Бир адамды бир адам.

Ишип мийрим кәсасын,
 Тас жүреклер босасын.
 Бәрхәма сүйип жасасын
 Бир адамды бир адам!
Сентябрь, 1975-жыл.

ПОШША ТОРҒАЙҒА

1

Сайра әлхаўада, пошша торғайым,
 Саз бенен сәўбетсиз дәўран болар ма.
 Шалқортама жатып мен бир тыңлайын,
 Сөйтсем қулағымның құршы қанар ма.
 Даўысыңды бала гезде қаршадай
 Кеўлиме мен жазып алып кеткенмен.
 Соннан берли сайрап турсаң шаршамай,
 Бүгин концертиңе келип жеткенмен.
 Май топыраққа аўнап дур-дур силкинсең,
 Сен көкке шығасаң қайта йошланып.
 Туўған жер ышқысы бул йош, мен билсем,
 Бул сезимге мениң кеўлим де қанық.

2

Урық арасында, суў жағасында
 Талай көрдим мен усқынсыз уяңды.
 Елестирмес едим қус деп жасымда,
 Сүйіп тынласам да бийпул намаңды.
 Бул сәнсіз жағалық, орпаң топырақ,
 Билдим, екеўмизди, аңласам, жаным,
 «Бири жерде, бири ҳаўада шырлап,
 Бизди тәрийп етсин» деп жаратқаның.
 Енди пәмлеп жүрмен, төбемде шырлап,
 Неге сени бунша сайрайды десем,
 Жалғыз келте налыш намаң менен-ақ
 Кеўлиме көп сезим қуйған екенсең.

3

Ҳасла өкинбеймен, балалық изим
 Асфальт жол астында қалғанлығына.
 Тозып ески шаңлақ жайымыз бизиң,
 Орны пахта атыз болғанлығына.
 Ҳәтте мына қағлап турған Кегейли
 Бир мәхәл арнасын жаңадан алар.
 Мен жүрген соқпақлар қалмасын мейли,
 Қалмасын мен ылақ баққан далалар.
 Мейли олар қалсын ядымда мениң.
 Йошлы халық мийнети жасартсын жерди.
 Заман шадлығына бөленсин елим,
 Уллы өзгерислер дәўраны келди.
 Қосықлар өзгерсин муңсыз ҳеш қандай,
 Гөне көринислерди көз көрмей қалсын.
 Туўған жерге деген инсан ышқындай
 Сениң даўысың ғана өзгермей қалсын.

4

Сайра сен, үрпек бас пошша торғайым.
 Ай-хай, туўған жердиң қаўасы қандай!
 Бир шалқама жатып сени тыңлайын,
 Қайтадан жасарып бала болғандай.
 Мен қаншелли гөззал еллер көрмедим,
 Жер жәннети болған таўлардан өттим.
 Қанындай бағларда шағлап жүрмедим,
 Қанша бұлбиллерди тыңлап ҳэз еттим.
 Мен хәммесин сүйдим, қызықты көзим,
 Сөйтип жүрип сағындым бул шадлақты.
 Көкирегимде сайрап шақырдың өзиң,
 Сайраўың көп әндийшелер аңлатты,
 Сен айттың: «кел, мениң балалық достым,
 Ең жақсы намамды сайрап берейин».
 Сениң сол қодирең сахрайы сестиң
 Тебирентер ең соңғы демиме дейин.

5

Кегейлиниң бойы - дарқан далалық,
 Не деген кең сарай - концерт залы бул.
 Хәмме билетинди мен сатып алып,
 Тыңлайман, сайрай бер сен болып қумбыл.
 Мен де, сен де еркин, өрисимиз кең,
 Мынаў жер, анаў суў, бәхәр қуяшы...
 Бир топырақта туўып өсирген екен
 Адамның ўатаны, қустың уясы.
 Сайра, достым, әлхаўада пырпырлап,
 Саз бенен сәўбетсиз дәўран болды ма.
 Сен көкте, мен жерде буншелли шырлап,
 Сүймегенде, оннан ўатан болды ма!
1-март, 1976-жыл.

ГЕСИРТКЕНИҢ КӨЗЛЕРИ

Заман жуп ай берген далама менин, -
Жуп нурлы көзинен жүк машинаның.
Көрдим мен көзлерин бир гесирткениң
Тунжырап сол нурға шағылысқанын.

Айсыз түнде жол бойында нәбада,
Бул көзлерге көзиң түскени барма?
Бир периұза қаслы жүзик далада
Түсип қалған яңлы шағылысар фарға.

Жасымда бул көзлер ақшам жанғанда,
Оннан бир суўық, жат сәўле сезгенмеи.
Соң бир от басында дүзде қонғанда,
Шөл тилсимин көрдим усы көзден мен...

Илим үңилмеген сол бийик жақтан,
Жерге бир жуп жұлдыз муңлы баққандай.
Ийнениң көзиндей еки саңлактан
Терең сырлы көк нур қайнап атқандай.

Терең сырлы көк нур...
О, сақый далам!
От басында геологлар сол гезлери
Сени мақтағанда, көринген маған
Тек сол гесирткениң сырлы көзлери.

Енди көр! Биз қонған шатыр жоқ бунда.
Газ қаласы дүзге хұжимин баслар.
Шөлден өлген сексеўиллер орнында
Желпир көшелерди жас қарағашлар.

Шексиз шөл теңизи маяк жаққандай,
Компрессор турар нурланып мудар.

Жулдыз жерге түсип түнеп атқайдай.
Жулдызға қонаққа кеткендей адам.

Дөңбекшир жақтыда уйықлап көрмеген
Қатал шөл тәңириси - жабайы дала:
«Кимлер булар айбыныұды билмеген,
Сахраға бағ егип, орнатқан қала?!»

Дүзди дүсирлетип поездлар барар.
Жас қала шырағын жаққан гезлери,
Космослык көгилдир от пенен жанар
Гесирткениң периұзалы көзлери...

«БЕС ҚОНАҚ»

Келсин мейли, ерте қонақ, кеш қонақ,
Қарақалпақтан қапа болмас хеш қонақ.
Келсин мейли алтаў болып, он болып,
Тек келмесе болғаны сол бес қонақ ...

ШАЙЫР

(М.Ю.Лермонтовқа)

Халық өз жүрегинен тамшы қан алып,
Ұатан топырағына қарып сап хұждан,
Өлмес руўқы менен үрлеп дем салып,
Уллы нийет пенен жан берер оған.
Шийрин зибан берип туўған анасы,
Муҳаббат бесигин оның тербетер,
Асқар таў, ағар суў, тоғай, даласы
Бәри оны танып тәрбият етер.
Ол сөйтп даўылдан тынышлық излеп,
Бир ақшамда жалғыз жолға түседи.

Кеўлинде қарлы шың аспанды гөзлеп,
 Жұлдыз жұлдыз бенен сәўбетлеседи.
 Орфейдің сыйқырлы сазын жаңлатып,
 Ол жақсы сезимге интимақ етер.
 Дүньяның кең, гөззаллығын аңлатып,
 Тар пейилли инсанларға үйретер.
 Пәлектиң гәрдиши, заманның иси
 Жүрек тарын шертип турады бирдей.
 Еркинлик, өмирге деген ышқысы
 Тийген жерин өртер Демон ләбиндей.
 Қас қақбас ким оған гөзлеп оқ атса,
 Мәңги күлер өзін атқан жаўына.
 Инсанияттың арына ким қол қатса,
 Дуэльге шақырар ол Машук таўына.

Кисловодск, 1974-жыл, октябрь.

ҚАРАҚАЛПАҚТЫ КӨП МАҚТАМА КӨЗИМШЕ

«Бир халық көрдим, жүреги
 Көринер қабырғасынан»
(Михаил Луконин.)

Қарақалпақты көп мақтама көзимше,
 Қармаққа тез қабатуғын балықпан.
 Ұәр кимнің бар әззи жери өзінше,
 Шортанымдай аңқылдақлаў халықпан.

Бул кисини көзге мақтаўдан көре,
 Пайдалырақ минин таўып сөккениң.
 «Қарақалпақ жақсы халық» дегенге
 Бабам шешип берип кеткен шекпенин.

Жалғыз атын сойып берип қонаққа,
 Жаяў қалып бул халық талай тарыққан,

Соны айтып мақтайғойсаң бирақта,
Оннан да зорын көрсететин халықпан ...

Беглиги көп йошып кетсе бул халық,
Дәстанларды қойдай дизип матаған.
Хәмме халықты қарақалпақтан шығарып,
Өз тарийхын баслар Адам атадан ...

Мийнет десе жең түринген палұандай,
Арбаға таў тийе десе тийеген.
Дослық десе жулдыз таўып алғандай.
Халқымның ак көкирегин сүйемен.

Жек көрсе ол, «жек көремен сени» - деп,
Саған барып айтпағанша тынбайды.
Бир пул тапса, «бай деп санаң мени» деп,
Есип жумсап құртпағанша тынбайды.

Сумлық қылса сыр алдырар баладай,
Кеўилшеклик минезине күйемен.
Ал енди оның кең жазийра даладай
Азаматлық кең пейилин сүйемен.

Тайын мақтап, атын минсең - сынамас,
Мен бул халықтың минезине қанықпан.
Кеўлим мениң Жәйхун менен сағалас,
Хәр нәрсеге йошатуғын халықпан.

Жыллы сөз еситип көрмей жасында,
Өгей өскен бала кәмалға келди.
Ленин берген дәўлети бар басында,
Мақтанарлық жағы көп оның енди.

Жақсы сөзге жан семирер деген бар,
Хошаметке хәр ким хәўес өзінше.

Сондадағы өтинемен, адамлар:
 Қарақалпақты көп мақтамаң көзимше ...
1974-жыл, январь.

АҒАРТЫҰДЫҢ ЖЫЛ ҚУСЛАРЫНА

(Көрнекли педагог Жүмек Орынбаевтың алпыс жастағы мерекесине)

Сизлерди көргенде елдің жаслары
 Кеўлиңде бир уллы дәрья жағалар.
 Ағартыұдың туңғыш қарлығашлары.
 Жыл қусындай көзге ысық, ағалар!

Хұрмет - жасүлкенге, жоллар-жасларға.
 Алдында ағасы болсын басларға.
 Алпыстың қырауы түсип шашларға,
 Уллы тойға аман жеткен ағалар.

Жаслар аттан түсип қолыңнан алар,
 Жұрт жапырылып сыйлап, көрсе қуғанар,
 Дарақта түп биреў, шақа мың болар,
 Көп жеткиншек жетилдирген ағалар...

Көбиңиз балалықтан мәхрүм болғансыз,
 Қаршадайдан қайқы таяқ алғансыз.
 Кимиңиз мал бағып, орақ орғансыз,
 Әзелден ылайы пискен ағалар.

Бахытлы балалық болмай, сақ сынып,
 Жаслай көрип бәрін - жаман-жақсының.
 Услап ошағынан қуўырдақшының,
 Интернатқа берген сизди, ағалар.

Жаңа мектеп берип жаңа тәрбият,

Хүкімет асыраған атаңнан зият
 Аударыспақ таңы, гөззал хұррият
 Теперишлеп шынықтырған ағалар.

Кими Сейфулғабийт, кимиси Қасым,
 Жаңашыл урпақтың жәм етип басын,
 Қағып-соғып мәденият арбасын,
 Таза жолға салып берген ағалар.

Ескиликтің қара, түңлигин туұрап,
 Жаңа әлип дүзип, хатты сулыұлап,
 «Қаллаш, латынлас!» деп ашшы қыйқыұлап,
 Таң азаннан сүренлеген ағалар.

Бириң Қаллы, Нәжим, бириңиз Асан,
 Әдебият жыйнап халықтың аўзынан,
 Избасар қутылып қара қойлардан,
 Кемликтің кәмалын көрген ағалар.

Әбдираман журтты аўзына қаратып,
 Сахна соғып, таңның нурын таратып,
 Жолмырзалар журтқа сөзин жаратып,
 Жаңалықты дәстан еткен ағалар.

Бири Орынбаев, бири Досумов,
 Жаңалықтың майданында йош урып,
 Биразлары Шайдаковқа қосылып,
 Жамайлық шайқасқа түскен ағалар.

Қалжан, Қурбангүллер, Жумагүл апа,
 Қызларға бас болып шығып сахнаға,
 - «Оян, қызлар» десе Генжебай аға,
 Уйықлағанды оятқансыз, ағалар.

Жамайлық араны ашып жик болып,

Шақасы мың шайқалмастай түп болып,
Ким муғаллим, кими нәхән «үп» болып,
Заманында журт сораған ағалар.

Ғаррылыққа жеңилдирмей қасарып,
Қуұаныштан қара көзге жас алып,
Халқың менен қайта тууып жасарып,
Тәрде жайнап отырсызлар, ағалар.

Қанша жаңа әўлад қатарға турса,
Қартаяр ма адам тең адым урса!
Жүмек аға шәкиртлерин шақырса.
Жарты республика оған «аға» лар.

Биз ушын кең сүрдеў салған жолыңыз,
Даңқ, атақ аямас сизден елиңиз.
Алдымызда узақ аман болыңыз,
Жыл қусындай қанат қаққан ағалар!

1967-жыл.

КӨЛ БОЙЫНДА

Қайтқан қусқа толып көк жийек,
Ыссы жаққа ушар тырналар.
Машинаға үйлерин тийеп,
Көл бойынан кетти шаруалар.

Ошақ түтер суў жағасында,
Кеткен оны ийеси таслап,
Бул ошақтың айналасында
Шай ишкенмен талай жамбаслап.

Ғарры шопан үйин жықты да,
Кабинаға отырды енди.
Қос бурымын қойнына тықты да,

Қызы жуктиң үстине минди.

Жүк үстинде ийтин қушақлап,
Барар бизге шай қуйған сол қыз,
Қыз журтында қалған ошаққа
Қарап турман есиркеп жалғыз.

Көлде қуслар базары тарқап,
Ыссы жаққа ушып барады.
Жаслық дәуран отауын жыйнап,
Бизди таслап көшип барады...

1975-жыл.

ҒАРРЫЛАР

Ауылымның ғаррыларын сүйемен,
Хәр сөзине беререм бир түйеден,
Хәр биринде Жийреншениң ақылы,
Қалтасынан түртип турар нақылы.
Гүрриңлескенінде жалласып олар,
Хәр бири өзінше «фэйласуф» олар.
Олар сәл нәрсеге қанәэт қылған,
Олар асықпайды, асығып болған.
Ғаррылықтың, аўыр миннетли жүгин
Сыр бермей көтерип жүрисер бүгин.
Сөз қозғаса Адам атадан баслар,
Изин ай, жұлдызға апарып таслар,
Айдан келип, мақтасар бул заманды,
Сиясаттан «оқытар» хәр адамды.
Не айтса да, өзи көргендей айтар,
Билмесе де, өзи билгендей айтар.
Базда қайыл қалсаң даналығына,
Базда күлкиң келер садалығына,
Сөйтсе де, оларда терең мәни бар,
Ғаррысыз аўылдың қандай сәни бар?

Жаслар хызмет етип, төрінде күтер,
 Сөйтип азаматлық сынаўдан өтер.
 Егер сен аспанды турсаң да тиреп,
 Аттан түсип, сәлем бермегиң керек.
 Сонда ғаррылар қайтадан туўғандай,
 Қуўанар белине белбеў буўғандай.
 Жүрдек ешеклер үстинде ғаўқыйып,
 Сөйлесип барар жолға зорға сыйып.
 Бирақ аңламаған едим ҳеш бурын:
 Кеше аўыл жолында кешқурын
 Көрдим базардан қайтқанын олардың.
 Айхай, дым сийрексип барар олар дым...

1975-жыл.

ҚУЛПЫТАСТАҒЫ ЖАЗЫҰЛАР

(эпитафия)

Көпирип көп жазатуғын шайырдың қулпытасындағы жазыў

Бул соныңдай шайыр: ол ҳеш өлмейди,
 (Тухымы көп нәрсе қалай өледі?)
 Пушкин бул дүньяға енди келмейди,
 Бирақ, мына шайыр талай келеди...

Зықна ҳәм сақ адамның қулпы тасындағы жазыў

Бунық сақлығынан кудай сақласын,
 Сыр сейфиниң гилтин жойтпастан кетти.
 Кирзовой етикте сақлап ақшасын,
 Өлерде өзине де айтпастан кетти.

Ғыйбаткештиң бас ушындағы жазыў

Бул "домалақ арза" жазса, коркыңлар,
 (Дөхметинен көплер урылып кетти.)
 Қоңысы қабирлерде жатқан мархұмлар
 Бул барғансоң қорқып тирилип кетти...

(1975-жыл.)

ЭПИГРАММАЛАР

Тағдир көп кешигип жаратқан сени,
 Сөйлегенде тилиң төсиңе түсер.
 Адамзаттың қаслы маймыл экени
 Сени көрген сайын есиме түсер.

* * *

"Поэзия! Ол не? Алтын ба, дүр ме?
 Болмай ма олсыз да өмир сүрмеге?" –
 Дер биреулер. - Дурыс ғой, Жасауға болады,
 Мәселен, қайуанлар ше? Жасамай жүр ме? ...

АЙТ СЕН ӘЖИНИЯЗДЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН!

Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!
 Жыласын яр ышқы бауырын кескенлер.
 Еңиресин елинен айра түскенлер,
 Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Сазын самал ядлап, сөзин ел билген
 Бир шайыр дүньяға келди де кетти.
 Тал артынан тууған айға телмирген
 Бир дилбар түсеме енди де кетти.
 Қосық дәрья-дәрья нұр болып ақсын,
 Ышқысыз жанларға ышқы отын жақсын.
 Қыз жигитке жилұа-наз бенен бақсын,

Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Айт сен «Бозатаўды» намаға салып,
Елжиремегеннің баўыры тас болсын.
Қарақалпақтың гөне дәрти қозғалып,
Шадлы дәўранына бүгин мәс болсын.
Шайыр гезген шөлде бостанлар байып,
Зарлы заман болды көзлерден ғайып,
Бир илхам перисин көрдим әжайып,
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Мен оны тыңласам, қалмай тақатым,
Кеўлимде бир ғошшақ бүлбил сайраған.
Мен оны тыңласам, туўған елатым
Жер жәннети болып көринер маған.
Жулдызларды жерге үңилтпек болсаң.
Жаман шайырларды түңилтпек болсаң,
Егер мен өлгенде тирилтпек болсаң,
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

1971-ж, февраль.

АЯЗ ҚАЛА

Аяз қала - даналықтың қаласы,
Гөне тарийх саған ийек сүйеген.
Қыйратыўшы ўақыт пенен таласып,
Тас буркиттей турысыңды сүйемен.

Тасың күйреп, топырағын тозғыған,
Сен билесең, туралмайсаң мәңгиге.
Бирақ сениң басыңдағы боз думан
Уйып қалған уллы тарийх - әңгиме:

Археолог жигит Ленинградтан
Мың жыллык жазыўды оқыйды ядтан.

Қазып атырып бир ески қорғанды,
Көк шыршалап жазған тас таўып алды.

Жазыўды урыстырып оқыды әсте
Хәм бир гөне ертек сөз түсти еске:

Ғазеп пекен қайнап халықтың қаны,
Тахтынан тайдырды залым патшаны.

Хәм дүзде мал бағып жүрген пахырды
"Таққа отыр, хан болдың" деп шақырды.

Сөйтип, хан көтерди шопанды олар,
Шопан - хан зор болып шықты геллеғар.

Зейнинде бар еди ақылдың көзи,
Хәр бир айтқан сөзи нақылдың өзи.

Халықты сорады соныңдай әдил,
Көз жасларын тыйды жетим хәм жесир.

Елди тазалады уры-ғарыдан,
Байыўлылар ушты таппай гөне там.

Ақша дәрья бойы гүлистан болып,
Ат шығарды кимсең Аяз хан болып.

Дәўлети бәршеден болды зыяда,
Әдалатлық даңқы кетти дүньяға.

Қоғадай жапырылып халқы сыйлады,
Туўрылықта теңи-тайы болмады.

Бийжөн көтермеди адамға қолын,
Ойлады ол асып-таспаудың жолын.

Сейтип, ол өзинің хан сарайына, -
Бийик алтын тахтың қақ маңлайына –

Қазыққа қыстырып қойды ол бүгин
Шопан ұақта кийген жаман шарығын.

Хәм көк шырша тасқа жууыртып нурды,
"Аяз, шарығыңа бақ!" деп жаздырды ...

2

Қаланы жаў қамал етти бир ұақта,
Ел басына түсти тағы дәртли күн.
Ләшкер басы бир мәрт екен бирақ та
(Жаў да болса айтпай болмас мәртлигин.)

Бир бийикке минип алып ол адам,
Қоразланып буйрық берди даладан:
"Биз келгенбиз еркек пенен урысыўға,
Қатынлар тез шықсын – деди - қаладан!

Шашы узын, қысқа олардың ақылы,
Бир ақшамда кетсин олар мақулы.
Хәтте хәр бир хаял керек буйымын
Көтергенше әкетиўге хақылы".

"Өйббей бала, жақсы жаў ғой, жаў мына!"
Деп хаяллар қуўанысып қалысты.
Затын түйип, тислеп алып аўзына,
Балаларын қолларына алысты.

"Өлгениңен аманлығың дым қызық,
Хай, бери кел, мин мойныма, балажан!"
Деп еркегин мойынына мингизип,
Барлық хаял шығып кетти қаладан...

Пах, шабазым, акылыңнан-ойыңнан,
Яр айлансын сениң қәдди-бойыңнан!
Әттең бирақ соннан бери көп еркек
Түскиси келмей жүр жумсақ мойныңнан...

1974-жыл.

КӨКШЕ ТАҰ

Арқада бир ел көрдим Көкше деген.
Таўларын қыз жүгиндей текшелеген.
Бундағы өскен адам, өзге жерде-
«Жәннет бар» деп мақтасаң көксемеген.
Кел жаным, сол Көкшеге мингизейин,
Төбеңди көкше бултқа тийгизейин.
Меннен басқа сүймеген ақ жүзиңди
Таўдың жупар желине сүйгизейин.

Жұрт көрмей-ақ Көкшени көп айтады,
Биреу келмей, биреулер кеп айтады.
Гүмис көлге шомылып шыққан адам
Жарты өмирге жасарар деп айтады.
Кел жаным, шайыр тили жетпегенди
Көкше таў көркем етип айтып берсин.
Сексен көлдің бирине бир сүңгип ал,
Менсиз өткен жасыңды қайтып берсин.

Көкшениң сулыұлығын көп айтады,
Биреу келмей, биреулер көп айтады.
Буұрабайда бир түнеп шыққан адам
Ашық болмай кетпейди деп айтады.

Кел, сәўлем, тарттым саған көк кемени,
 «Жумбақ таста» қалдырма жекке мени.
 Сыйлай бил басқалардың барлығында,
 Ашық болсаң сүйегөр текте мени.

Бул таўда қойлар булттай көшеди екен,
 Бахыт дәни бийдай боп өседн екен.
 Көкше таўдың қымызын қанып ишсе,
 Даўасы жоқ дәртке ем түседи екен,
 Кел жаным, қимметиңнен байығайын,
 Қазақтың бал қаймақлы шайы тайын.
 Бал бармақты батырып қуй қымызды,
 Өзиң жазған дәртиңнен айығайын.

Бул Көкше таў Сәкенге сырлас дейди,
 Қазақтың музасына Парнас⁷ дейди.
 «Оқ жетпеске» өрмелеп шыққан адам
 Шынтласа шайыр болмай қалмас дейди.
 Кел жаным, Айна көлде күтейин мен,
 Сулыұлықта садағаң кетейин мен.
 Тырмасып шайырлықтың көк шыңына,
 Өлгенше сени жырлап өтейин мен.

Тас сынығын әкеттим Сырымбеттен,
 Бунда даңқлы жийеним Шоқан⁸ өткен.
 Оны тапқан апамнан айнанайын,
 Қазаққа сондай улды сыйлық еткен.
 Жазғы кеште шомылым зер қуяшқа,
 Ақша кийик турады тик жар таста.
 Ақ қайыңлар бий бийлеп атырғанда,
 Аңсап көрген ашықлар ойнамас-па!
 Кел, сүйейин мухаббат көли болып,

---

⁷ Парнас – грек мифологиясында шайырлық йош таўы.

⁸ Атақлы демократ илимпаз. Шоқан Ыәлийхановтың анасы қарақалпақ қызынан туўылған (И.Ю.).

Кетегөрме көлде суу пери болып,
 Аўыл сырты аўлақта сырласайық,
 Сен Ақтоқлы мен Ақан сери болып.
 Бул жерге келсе биздей киси келгей,
 Муҳаббатқа қай жанның күши келгей?
 Ким сениң ығбалыңды күнлер болса,
 Илайым «Оқ жетпестен» ушып өлгей.

Көкше таў. 10-сентябрь, 1972-жыл.

МЕН СҮЙЕМЕН ҚЫРҒЫЗДЫҢ АЛА ТАҰЫН

Нық тартып ақ боз үйдиң үзик баўын,
 Тәбият тойлап атқан гүрен аўыл..
 Адамзаттың бир бийик әрманындай,
 Мен сүйемен қырғыздың Ала таўын.

Кеўлиме мен Тоқтағул, Шыңғыз болып,
 Қыялым гүл тереди бир қыз болып,
 Ала таў, сени көрсем, қуғанғаннан—
 Кете жазлап тураман қырғыз болып.

Өйткени, бул таўлардың хәр төбеси
 Туўысқанлық, дослықтың «нар төбеси».
 Жасасын Алатаўды бийиклеткен
 Қырғызлардың ленинлик мәртебеси!

Таў берип, ырыс қымызын ақтырар ма,
 Ол таўды ығбал нуры жақтырар ма,
 Жер сулыўы, ел бахыты егиз келип,
 Гез келгенге бул бахыт таптырар ма.

Бетонды асаў суўға ноқта қылған,
 ГЭС лери тоқ жуўыртқан Тоқтағулдан.
 Жылқысы суўға қоса жұлдыз ишип,

Қойлары таў бултындай ақтарылған.

Туўысқан ел бахыты зейин ашып,
Шың басында қуяшқа жақынласып,
«Жасасын жаңа заман, жаңа адам!»
Деп бақырғым келеди кеўлим тасып.

Заманларда түрлі көз қарас болып,
Не дәўирлер өтпеди талас болып.
Ала таў, мыңлап жыллар қырғыз сени
Қорғаған құдиретли Манас болып.

Тар кешиўде қарсы алып талай жаўды,
Халық таўдан, таў халықтан пана таўды.
Қырғызды тағдир таслап кеткенде де.
Қырғыз таслап кетпеген Алатаўды.

Бул таўлар енди көрсең бағы-бостан,
Мәңгилик бахыт, шадлық, отар басқан.
Таўға жағып коммунизм шамшырағын,
Гүркирей бер, советлик Қырғызстан!

Аларша суў гүрилдеп тасар екен,
Атлы қыздай сыңқылдап қашар екен,
Ала таў неге сонша сулыў десем,
Қырғыз деген сулыў халық жасар екен.

Ала таў, сен дүньяда бир екенсең,
Таў болып уйып қалған ыр екенсең.
Қулап кетпей сени қайтип тур десем,
Қырғызларға сүйенип тур екенсең.

Фрунзе. Сентябрь, 1975-жыл.

СОҢ КӨЛДЕ

Бермес едим он көлге,
Көл ийеси мен болсам,
Кел сулыұы Соң көлде
Мен болсам да сен болсаң.

Таң атқанда оянсаң,
Көл суұына шомылсаң,
Аққуұдай боп тарансаң,
Қапталыңда мен болсам.

Қосықлар келсе дөреўге,
Қалсаң көлде түнеўге,
"Сүйемен" десең биреўге,
Сол биреўиң мен болсам.

Болот болсам жылқы айдар,
Тартып алсам Жантайдан.
Сулыұлықта халық айтар
Ақмөр⁹ менен тең болсаң.

Төртеў қалсақ аўлақта:
Самал ессе таў жақтан,
Соң көл менен сол ўақта
Сен болсаң да мен болсам.
Соң көлдиң жаўған қарында,
Жаслығымның барында,
Қалар едим Нарында,
Егер жаным сен қалсаң...

1973-жыл.

---

⁹ Ақмөр – халық аўзында ертеке болған сулыұ кыз, жылқыман Болот оның ашығы (И.Ю.).

САНАТ

Күшли болсаң жердей бол.
 Бар нәрсени көтергеи.
 Таза болсаң суўдай бол,
 Бәрин жуўып кетирген.
(Қырғыз санаты).

Кеўил деген жаман зат.
 Таў болсам деп турады,
 Нәхәнликте хәммеден
 Ғаў болсам деп турады,

Кеўил деген жаман зат,
 Дала болсам дейди ол.
 Қартайғанда қайтадан
 Бала болсам дейди ол.

Кеўил нени күсемес?
 Бүркит болып уяда,
 Қус баласы қонбаған
 Қонсам дейди қыяға.

Қой баласы шөп отлап,
 Енапатқа семирер.
 Кеўил деген сондай зат,
 Марапатқа семирер.

Кеўил деген кеңейсе
 Кең сарайдың өзи ол.
 Кеўил қурғыр тарайса,
 Бир тебеннің көзи ол.

Кеўил қусы йошланса,
 Жұлдызларға ушар ол.

Кеўил көзи жасланса,
Жапалаққа усар ол.

Кеўил күни қызарса,
Таўдың тасын жибитер.
Жүреклерде муз турса,
Сол музды да еритер.

Кеўил қурғыр музласа,
Басқаларды тоңдырар.
Кеўил гүли жайнаса,
Шөлге бостан қондырар.

Сәл нәрсеге қылтыйып,
Шамырқанып туратын,
Кеўил деген не десем,
Насбай екен бир атым.

Айнадан қатты нәрсе жоқ,
Сәл нәрседен сынар ол.
Кеўилден пәтли дәрья жоқ,
Сәл жерде тынып қалар ол.

Дәўран деген бир жорға,
Сүре алған сүрип баратыр.
Нәпси деген бир дорба,
Таўлар сыйып баратыр.

Нәпси деген зоң ғарға,
Тояр күни болар ма.
Размерсиз бир дорба,
Толар күни болар ма!

* * *

Кисилерди қыйнайсаң,
Ұа кисилик-кисилик!
Өз ханаңа сыймайсаң,
Сәл нәрсеге исинип.

Үлкенсип жүрип хәммеден,
Ушалмаған кисилик.
Аттан түссе, зәңгиден –
Түсеалмаған кисилик.

Әп-әнейдей көзлериң,
Алаўратқан кисилик
Тәкаббырсып, тиллерин
Лалаўлатқан кисилик.

Әззиге үйип қабағын,
Шалқайып кеткен кисилик.
Күшлини көрсе, аяғы –
Қыйсайып кеткен кисилик.

* * *

Жыйнап-жыйнап гийнени,
Жипке дизбе ийнени.
Досларыңа өкпелеп,
Түйе қылма түймени.

Сайып-сайып сыртынан,
Күлме адамның артынан.
Зар боларсаң достыңның
Көшип кеткен журтына.

1975-жыл.

АТ ЗӘҢГИСИ ЗЫҢЫЛДАР...

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
Таң самалы ойнап сулыұ жалларда,
Бесиктей тербелген алма көз атлар,
Барар еди гүүлеп гүзар жолларда.

Сүйсингеннен бала жаным үзиллип,
Жол бойында қарар едим қызығып,
Алмаұыты атлар шайнап суұлықты,
Барар қыл қуйрығы тал-тал сүзиллип.

Жигитлер ат емес, алтын тахтында,
Бақырып сөйлесер нелер ҳаққында,
Сонда зыңлап сес береди зәңгилер,
Атлар атқа қапталласқан ұақтында.

Зәңгилер қағысып, атлар желеди,
Сап гүмистиң сыңғырлысы келеди.
Жүз даұыслы оркестрдиң ишинен,
Бул сеслерди таныр едим еле де.

Естен кетпес, еситсем де бурында,
Бир әжайып сес бар оның сырында,
Хәр әўлад усындай зәңги қағысып,
Гүүлеп кетип барар өмир жолында...

Хәр әўладтың өз дүркин, аз заманы,
Сүрип барар дәўран атлы жорғаны.
Теңли-тусы менен ойнап-күлисип,
Қандай жақсы зәңгилесип барғаны.

Ел хызмети деген бир уллы гүзар,
Биреў шаңда қалса, биреўлер озар,
Лекин жубын жазбас жолға бир шыққан,

Топлымсыз шапқан ат туяқтан тозар.

Көргенлердің алып ақыл - еслерин,
Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим!
Мениң бала гезде сүйсингенимдей,
Баллар ядлап қалсын зәңги сеслерин...

1980-жыл, май.

СЕН ДЕГЕНДЕ

(Сайлаушылар менен ушырасыўда оқылған қосық,
23-февраль, 1977-жыл)

Жулдызлардың ең жақтысын
Терип - терип алағойған,
Адамлардың ең жақысысы
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таўдай адамлықты,
Ағын суўдай ҳадаллықты,
Уллылықты, еденликти,
Көкирегине қуяғойған.

Сен туўарсаң ақылды да,
Сулыўды да, батырды да...
«Халық» деп сениң атыңда да,
Ким қойса да дана қойған.

Сен қуўансаң, кеўлим тасып,
Ай - жулдызды аралайман.
Сәл инжылсаң, мазам қашып,
Саў жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,

Базда исим шаладайман,
Сени көрсем, өз атама
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,
Бирден еки деп санамайман.
Сен буйырсаң, бассаламан,
Дуў - сыйыңа қарамайман.

Кеўлиңди табыўды ойлап,
Бир сөзди бир сөзге байлап,
Қара түнде қәлем шайнап,
Ақ қағазды қаралайман.

Әрманым сол, турсам - жатсам,
Сөз қусын ушардан атсам,
Саған аз - кем сөз унатсам,
Басқа бахыт сорамайман.

Әжинияз, Бердақ өтти,
Аббаз, Салдық жырлап өтти,
Дәрья болып қағлап өтти,
Сол дәрьяны жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,
Бийик әрманған асылған,
Мен де журт қусап тасынған
Бир жапакеш шымалайман.

Қосық - теңиз, болсам - балық,
Ис буйырса сиздей халық,
Аяғымды қолға алып,
Басым менен жумалайман.

ИЗЛЕНИЎ

Өмир излениўден турса итимал.
Изленемен, күндиз қолымда шырақ.
«Излесең табарсаң» деген де сөз бар,
Дурыс-надурысын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол журип, китап ақтарып,
Журттың сөзлерине қулақ саламан,
Самалдан сораيمان шөллерге барып,
Жулдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,
Терим жаўырныма шыққанға дейин.
Излеймен түн бойы қосықлар жазып,
Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шықса излейди таўшан,
Тырна жалғыз қалса тырнасын излер,
Қызлар таң сәхәрде булақ басынан,
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Қасла тахатым жоқ, қасла төзбеймен.
Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорақ.
Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,
Не нәрсе екенин билмеймен бирақ...

1979-жыл

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

*Шайырлар аұылда тууылып, қалада өледі
(рус нақылы)*

Үлкен шәхәр арқасында,
Қалың терек арасында

Елеспесиз бир аўыл бар,
Кегейлиниң жағасында,
"Туўған жерим" деген сөздиң,
Мәни берип пайқасына,
Қояр едим жулдыз етип,
Аспандағы ай қасына...

Анам туўып, хәййиў айтып,
Сөйлеп жүрип тил үйреткен,
Умытарман оны қәйтип,
Ес билдирип, адам еткен!
Қулдыраған соқпақларын,
Сылдыраған салмаларын,
Тил дүзеткен тақмақларын,
Шүллик пенен аңғалагын...
Бала гезде нан батырып
Сары майдың тортасына,
Ылақ-козы бағып жүрип
Аяқтағы арқашына,
Малы менен, шөби менен
Үйкелесип бир өскенмен,
Ийтлериниң көби менен
Ийт тилинде сөйлескенмен.
Кеўлим сонда калған уғып
Керексизин, керегин де.
Ойлағанман, бар жақсылық
Усы жерде дөреген деп ...

* * *

Көп аўыллар қубламызда
Гөззал және хурғын келер,
Қалалардан қашып барып,
Ол жерлерде турғың келер.
Бизиң аўыл бул дизимге

Кирмесе де кеўли бийик.
 Бундай аўыл жер жүзінде
 Мен ойлайман жоқ па дийип.
 Қанәәтшил халқы сондай,
 Не ислесе хәли келер.
 Қыз-келини туўған айдай,
 Жигитлери дәли келер.
 Шөпкерден жай салып алса,
 Бир "жигули" алып алса,
 Қатерели қалалыға
 Қудамдалы болып алса;
 Бағ хәреми болмаса да,
 Үй қасында қорасы көп.
 Дийханшылық қылмаса да,
 Егис жерге таласы көп.
 Шеңгел қора қыспалатып,
 Буға байлап, мал сақлайды,
 Арығын семиртип сатып,
 Базар күни шалжақлайды.
 Өңи түүе, түсинде де
 Қалаға бир барып қайтар.
 Гешир-пияз екпесе де,
 Қаўын-қәмек алып кайтар...

* * *

Тоқшылықтың салдарынан,
 Дәстури көп ойлап тапқан.
 Қыз узатса аўылынан.
 Түскен жерин жаўдай шапқан.
 Той берсе де, қой берсе де,
 Өз пайдасын питиреди.
 "Ким неше сом әкелди" деп,
 "Көк дәптерден" өтиреді,
 Оннан кейин қонақлардың

Басын қоспай, бөліп-бөліп,
 Үйлерине қоңсылардың
 Киргизеди ертип келип.
 Көрпешени ийзеп жатып,
 Аўқатын күтесең сонша.
 Аш жүрекке ақтан татып,
 Басың мыңғырдай болғанша...
 Таң алдында, қайтар ўақта.
 "Бақсыға шық" деп келеди.
 "Шықпасаң да, бақсы пулын
 Бер" деп, көзи жеп келеди.

Дуўтарының қулағына
 Пул қыстырсаң йошар бақсы.
 (Бундай бақсылардан мына,
 Масқарапаз маймыл жақсы.)
 Ал ҳаяллар сумка былғап,
 Дастурханлар аўмасады.
 "Штамповка салыпты" деп,
 Абысынлар даўласады...

Қонақты бир жерге жыйнап,
 Ортадан тамада сайлап,
 Қосық тыңлап, тост айтысып,
 Отырсаң дә ҳәмме шағлап!
 Күйеў қайда, келин қайда?
 Бирге отырып тилек айтсақ,
 Барған киши қусап тойға,
 Ләззет алып үйге қайтсақ...
 "Биз жоқ-жуқа заманда да
 Бул бәлени көрмегенбиз.
 Аш-әптада болғанда да,
 Байыў ушын той бермегенбиз.
 Ҳұрмет пенен бетин ашып,
 Келиншекти сыйлағанбыз,

Халық жыйналып кеўли тасып,
 Бақсы, жыраў тыңлағанбыз.
 Орыс, өзбек ҳәм басқа да
 Көп билимли халықлар бар.
 Жаңа дәўирде ҳасла да
 Бүйтип той бермейди олар.
 Бизиң аўыл неге сонша,
 Бундай шадлы, кең заманда,
 Дәстүрлерди бузып бунша,
 Қысым қылып атыр жанға?
 Бул не көргенсизлик, тоба!
 Ҳәр мурнында батпан самал..."
 Деп баяғы ата баба,
 Аўнап тусип жатқан шығар...

* * *

Аўыл, аўыл! Бәри бир сен
 Жақынсан жан жүрегиме.
 Сүймегенде сени әбден,
 Бундай сөзлер келеди ме!
 Сени деген ўақларымда,
 Сағынышың молайтады,
 Билимсизлеў жақларыңды
 Мен айтпасам, ким айтады?

Ай-ҳай, онда ер азамат
 Жигитлер бар еди сондай,
 Илгир зейин, кеўли абад,
 Бектурсын ҳәм Урзымбайдай...
 Ол жерде көп жораларым,
 Асық атып, ләңки тепкен.
 Қыл өтпестей аралары,
 Ылайымыз - бир қәндектен,
 "Нарком" деймиз, "паррық" деймиз,

Нуратдийин, Каримин де,
Нурым емес, "мурын" деймиз,
Лақабы бар бәриниң де.
Көрискенде жыл қусындай
Үйкелесип қалысамыз.
Бир үйирдиң жылқысындай
Киснеп-киснеп табысамыз.
Оннан кейин бир баса-бас
Отырыспа басланады.
Ким зейинли, ким осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шағал мәслик қызып бети,
Жыққын қусап урып кетер.
Басқымың көп байтөбети
Бир байғусқа минип кетер,
Сөз ийнесин сабақласа,
Қамырдан қыл суўырғандай,
Ким басқыға шыдамаса,
Шыға қашып жуўырғандай.
Жыларыңды, күлериңди
Я билмесең не деринди,
Азлы-көпли абырайдан
Үзгендейсең гүдериңди.
Дана болар наданың да
Қарсылығың қуры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,
Туўдырғандай енесинен...
Сақла, қудай! Қарақалпақтың
Басқы деген бәлесинен!
Гәптиң бундай астарлысын,
Мәдделисин, дастарлысын;
Ұәзил сөздиң көп қырлысын,
Гуләңгирдей тепкирлисин;

Ийик жонса ғаррекшидей,
 Дүрбезе боп шығатуғын,
 Шыбын тутқан өрмекшидей,
 Қумырысқаға талатыұын;
 Тилдің сонша тереңлигин,
 Сөз цехының шеберлигин;
 Толқын болып жүгиретин,
 Кулкиниң бул құдиретин –
 Жоқ шығар деп ойлайман мен
 Бул аўылдан басқа жерде;
 Күлки журты - Габрово,
 Аты шыққан Ақшәхәрде...

"Ертең түсте бизиң үйде
 Боламыз" деп бири шығар.
 Екиншиси "нәўбет - бизде"
 Деп даўысы ири шығар.
 Бир дефицит таўардай ақ,
 Саған гезек турар бәри.
 Басын жойтқан байғус қонақ,
 Хәммесине болар дәри.
 Азанғы шай ғалқасына
 Қаймақ қойып пал қасына,
 Қонақ келсе, қуўанғаннан
 Жатып ишер шалқасына.
 Күни-түни қонақ күтер,
 Дизде диңке қалмағанша,
 Бесжапқа бир сүңгип алып,
 Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Қайтар ўақта үлкен жолдан
 Аўылыма бир қарайман.
 Келешегин болжап алдан,

Қыял бағын аралайман.
Сонда қыял бостанымда
Сулыұ жайлар қатар-қатар
Бағ хәремли қыябанда,
Гөззал аұыл гүллеп жатар.
Комплекс өндирилси,
"Бизде уллы күш" деп турған,
Машиналар түрли - түсли
Кнопкаға ислеп турған.
Жери тегис кең тақталық,
Егинлери болық сондай.
Жаңа мектеп, клуб салып,
Заманагөй болған қандай;
Ески ата мөканларда
Шашаұ жатқан хәўлилер жоқ,
Кебир менен ызғарлар да
Қурытылған егис жер боп.
Табысы мол, иси алық,
Совхозымыз алға кеткен,
Өз ўактында айлық алып,
Интимақлы мийнет еткен.
Фермасы жоқ, тамға сүйеп –
Сыйырларын саўатуғын,
От орнына сводка жеп,
Қыстан зорға шығатуғын.
Жесир қатынның мүлкіндей
Техникасы жайрап жатпас,
Силпилесе күн ебиндей,
Машиналар жолда батпас.
Басшылар жоқ баяғыдай,
Тек планын ойлайтуғын,
Көмекшиге жутап удай,
Оқыўшыны жумсайтуғын...
Иске асады буның бәри,
Хәзир заман соған көшти.

"Гигант" совхоз таналары

"Дурыс" десип мөңирести...

1981-жыл, декабрь.

БОЛМАСА

Кус баласы болып илинбес санға,
Булбилдиң хош ҳаўаз сеси болмаса.
Сазды шерткен менен келмес намаға,
Кеўилдиң бир әндийшеси болмаса.

Әдет қалар бәлким, қасийет қалмас,
Елге хызмет етпей жигит сыналмас,
Кеп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреўлер қартайса зийнети асар,
Елине сән берип, төрге жарасар.
Биреўлер урғашы маймылға усар,
Мәзи адам сүүрет түси болмаса.

Кимлер жас қайтса да ақылы толған,
Кимселер зуўқылдап тил-жағы қалған,
Атқа "шуў" дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлик хәўселеси болмаса.

Кимдур, тирисинде-ақ атын жоқламас,
Инсан болып, ишкен дузын ақламас,
Бержағынан қуйған менен тоқтамас,
Аржағында бир нәрсеси болмаса...

1980-жыл, сентябрь.

ЯДЫМА ТҮСТИ

Сериңе дөнейин гүл жүзли пери,
 Ашықлық бәхәри ядыма түсти.
 Гошшақ жигит, арыў қызлардың ели, -
 Кегейли бойлары ядыма түсти.

Жигитлери хәр хызметке жараған,
 Қонақ келсе, қой сүйреген қорадан,
 Алқымы ақ сүйек, хаслы қараман,
 Қошадәс дуўтары ядыма түсти.

Тал киби таўланып қуўдай таранып,
 Аш туйғындай қыя бағып қаранып,
 Ханатлас көйлеклер шықса доланып,
 Қырғауылдың пәри ядыма түсти.

Иргеңди излесем еллер көринбес,
 Өзиң жүрген соқпақ жоллар көринбес,
 Бизлер ат байлаған таллар көринбес,
 Жеңгеңнің дилўары ядыма түсти.

Анасы алдында ийбенип қарап,
 Атасын көргенде турдым албырап.
 Бир дилбардың тулымшағы салбырап,
 Қыз болған жайлары ядыма түсти.

Лақабын сорасаң аршан-тамғалы,
 Яр жамалын көрип мийрим қанбады,
 Ибрайым дер, хәсиретиңде жанғалы,
 Қайта бастан бәри ядыма түсти.

ОРФЕЙГЕ¹⁰

Шал достым, гүңирентип тилла сазыңды,
 Шерт қыямет дәртли намаларыңнан.
 Әрман менен кеткен сәрбиназыңды,
 Бәри бир, қайтарып бере алмас саған.
 Жаратыўшы күш бар бул тәбиятта,
 Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
 Туў десең, тазадан туўар, бирақта,
 Әжелге оның хәм шарасы жоқдур.
 Тасқынлар тартылып, басылар боран,
 Кифараңнан шыққан сырлы ҳаўазға.
 Арзыўлыңды шағып өлтирген жылан
 Басын тасқа урып, ойнасын сазға ...

Сен хәммеге таңсық жыл қусы едиң,
 Ерке улы едиң гул тәбияттың.
 Сен оның ең йошлы жыршысы едиң,
 Арзандасы едиң пәк муҳаббаттың.
 Гөззал Эвридика ышқында жанып,
 Арыў сайлап қуштың шын перийзаттан.
 Талай киржағалар сонда қызғанып,
 Ығбал айдыныңа кесеклер атқан...
 Жүзимнин суўынан шарап еткенде,
 Хәрким ишип, өзін қахарман сезер.

---

¹⁰ Орфей - әййемги грек мифологиясындағы әжайып сазенде жигит. Оның сүйиклиси Эвродиканы жылан шағып өлтиреди. Орфей өз ярының жанын сорап жер асты патшалығына сапар шегеди. Ол қараңғылық патшасы қатал Аид алдында өзиниң кифара атлы алтын сазын соншелли йошлы, дәртли намаларға шертеди, нәтийжеде мийримсиз хүкимдардың тас жүреги ерип Орфейге ярын алып кетиўге руқсат береді. Бирақ айралық дәртинен сабыр-тақаты жоғалған Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәртин бузып, артына қарап қояды. Сонда изине ерип киятырған Эвродика қайтадан әруақ-койлеңкеге айланып, көзден гайа болыпты – мыс (И.Ю.).

Муҳаббат мәртликтә талап еткенде,
 Көплер машақатлы сапардан безер.
 Лекин сен безбедиң азаплы жолдан,
 Кеттиң арзыўлыңды сорап алғалы.
 Дүнья деп аталған түпсиз қурдымнан, -
 Өттің сазың менен байлап дарғаны.
 Қатал Аид - караңғылық патшасы,
 Тахтында тырп етпей сени тыңлайды.
 Сақал ушларына тамып көз жасы,
 Инсанлықтың абзаллығын аңлайды.
 Муҳаббат сазының күш-құдирети
 Тас мийтин жанды да пордай үгитер.
 Хүкимдардан ҳәзир ықтыяр кетип,
 "Ярыңды әкет" деп рухсат етер.
 Бирақ бул бир сондай алдамшы ойын,
 "Пәлектің гәрдиши" десер лақабын.
 Қайтыў из болмайды жолында оның,
 Кәр етпес тилегиң, байлық, атағың...
 Тек те инсан әрманының тарынан
 Шарқана тағылған тилсимли сазың
 Өлмеслик бабында бәслесип оған,
 Бийик ҳәнер күши сүрер лаўазым...

Айралық самалы ышқы гулханын
 Үрлеп бир жандырса, сөндирип болмас.
 Әжел сазендениң алса да жанын,
 Муҳаббат намасын өлтирип болмас.
 "Муўса сен яр" болып мин хәўижиңе,
 Дос жылап, душпаның пушайман етсин.
 Сазларың таралып дүнья жузине,
 Алыс әўладлардың дадына жетсин.
 Шерт достым, қыямет намаларыңа!
 Айралықтың үйи күйгей илайым.
 Мен хәм әрман менен кеткен ярыма
 Дийдарласып, тиллескендей болайын...

28-июнь, 1981-жыл. Москва.

ТЭЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ

Төртликлер

Адам кеўли - жолда өскөн көк емен,
Саясы мол, булақ ағар қасында.
Түрли тыйық пенен, түрли қол менен
Қолтаңбалар көрдим жазылған онда.

Дүзиў ағаш ел мәпине керекли,
Шаўып алып, жайға басар сонлықтан.
Журт айланып өтер қийсық теректен,
Қыйсық ағаш узақ жасар сонлықтан.

- Таўдың қара тасы! Жылайсаң неге?
Ким сени ыдыратты, ким қапа қылды?
- Тас баўыр биреўлер жаңа бул жерде
Биреўди аямай тас пенен урды ...

* * *

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер,
Инсап пақыр азға қәнәэт етер.
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт
Шынжырын жулқылап, қутырып кетер.

* * *

Ақылға уғрас келмес бул үлкен дунья,
Айы, күни хәммелерге тең дунья.
Инсан пейли тарылғанда бирақта,
Еки адамға тарлық етер кең дунья.

* * *

Апат келтирйўши қураллар жасап,
 Бағындыра алмаў мүмкин адамды.
 Ҳазарсыз кишкене қәлем менен ақ,
 «Жаўлап» алыў мүмкин пүткил жәхәнды.

* * *

Бир гезде ўақыттан арзан нәрсе жоқ,
 Вокзалда отырсаң ҳеш ўақыт өтпес.
 Бир гезде ўақыттан қымбат нәрсе жоқ,
 Поездға минерде бир минут жетпес.

* * *

Көрдим Монамахтың музейде бөркин.
 Ол дым аўыр дейди (дурыс шығар бәлким).
 Бирақ оны, мойны сынып кетсе де,
 Бир кийиўди әрман етеди ҳәр ким ...

* * *

Астан-гестен ойнап болса балалар,
 Ҳәр затты орнына кояр аналар.
 Сол сыяқлы, кимлер дана, ким шала, -
 Ўақыт бәрин орны-орнына кояр ...

* * *

Уқтым сени тилиң басқа болса да,
 Мәселе тилде емес, бәлким - кеўилде.
 Базда қарақалпақша сөйлеп турса да,
 Биреўлерге түсинбеймен өмирде ...

* * *

Ислеменген басты қыйнап терлеме,
 Атларға урмасын ешектің шаңы.
 Алма түскен менен ақмақ геллеге,
 Ашыла бермейди Ньютонның заңы.

* * *

Қоңысы болып жасар тил менен қулақ.
 Бири бирин онша жақтырмас бирақ.
 Тил айтар: «Билемен, мени сүймейсең»,
 Қулақ айтар: «Оғыры көп сөйлейсең».

* * *

Халықтың жүрегине барар соқбақты
 Тапқанлар силтеуіш белги қақбапты.
 Машақатлар шегип, сол соқбақты мен
 Таў, дүз қоймай еле излеп жүриппен.

* * *

Қаралық тилеймен хәмме қазанға,
 Қаралық тилеймен қара көзлерге.
 Жасыллық - жапыраққа, қызыллық - қанға
 Адам кеўли, ақлық тилеймен сизге!

* * *

Шерт, башқурт, сыңсытып қуўрайықды сен!
 Дуз самалы, шопаи қыялы менен
 Сырласқан усы бир қодирең шөптен
 Басланар қудиретли Моцарт хәм Шопен.

* * *

Хәмме ағзаң тозар, тил тозбас бирақ,
 Мүшелердиң мықлысы тил дер едим.
 «Тилим аўырды» деп докторға қатнап,
 Укол алып жүрген адам көрмедим ...

* * *

Хәр кимниң өзінше өлшеў тасы бар,
 Салмағың ол тасқа туўра келмейди.
 Жеңил келсең, ол күлиўге асығар,
 Аўыр келсең, жақтырмайды, күнлейди.

* * *

Кеўлиңниң өзінде қуяш болмаса,
 Көктеги күн оны жылытпас ҳасла,
 Кеўлиң суўық болса, ыссыларда да
 Кимдур береўлерди тоңдыра баслар.

* * *

"О адамлар, мен сүйемен сизлерди!"
 Деп бираз шайырлар тынышлық бермес.
 Фучик дар астында айтқалы берли
 Бул құдиретли сөз қайталаўды көтермес.

* * *

Ошақ басы сөзлер - тарқатар шерди,
 Тил хәм қулақ оған иштейли сондай.
 Ошақ басы сөзлер - мәрт жигитлерди
 Базда айнытады нилдиң суўындай ...

* * *

Мен мәзи шайырман. Уста болып я,
Имаратқа бир де гербиш қоймайман,
Бирақ салып питилмеген бул дүнья
Тек гербиштен турмайды-аў деп ойлайман.

* * *

Бир жақсы адамға күнде иркилип,
Сәлемлесер едим. Көрмедим бүгин ...
Сондай кимдур биздидағы бир күни
Бул жолдан табалмай, жоқлаўы мүмкин.

* * *

Қумырысқаның инлеўинде сыр бардай,
Пирамида салып атқан куллардай.
Негедур мақтаныш бийлеп жанымды,
Жақсы көрип кеттим өз заманымды...

* * *

Өмир китабы! Көп жериңди түсинбей,
Сезип жүрмен шала оқығанымды.
Алгебраның қыйын мәселесиндей,
Көп саўал қыйнап жүр енди жанымды.

* * *

Кула дүзде партаў ашып атырған
Бульдозершилердиң вагон - қосында
Муқабасы май-май болып жатырған,
Бердақтың китабына қызықтым сонда...

* * *

Базда-базда бул қызықлы дүньяға
Уллы адамлар да келип кетеди,
Журт жыйнлып орның басалмаса да,
Бир адам орнына өлип кетеди.

* * *

Мийўадан қайысқан шабдал шақасы!
Саған бас ийемен, қызығаман мен.
Мийўалаўдың сырын сеннен шамасы,
Уйренсем, тең-тайсыз шайыр боларем.

* * *

Жат журтларда өлди Овидий Назон,
Ұтан айралығы шайырды жықты.
Зер я гәўхар емес, қалтасынан соң
Түйиўли бир қысым топырақ шықты.

* * *

Әзелден дүньяның иси арасат,
Патша - патшаларға келтирер апат.
Тек сени әйемги алтын тахтыңнан
Тайдырарлық күш жоқ, гөззал муҳаббат!

* * *

Базардан биреўди қыдырғанымдай,
Мен өзимди гейде излеймен тынбай.
Базда өз-өзимнен қашаман зымырап,
Қашып кутылмассаң өзиңнен бирақ.

* * *

Самал гуўлеп, булақ ағып қасымда,
 Кекилик қалғып кетти түн ортасында.
 Тұлкиниң аўзында кеткен жубайы
 Және қайтып келди түсинде сонда ...

* * *

Қызғаныш үш түрли иреңге ийе:
 Қара иреңи - душпаныңның пейлинде,
 Қызғышы - дослардың күншиллгинде,
 Ақ иреңи - басқалардың бәрінде...

* * *

Суўығын адамлар – сөнген вулканлар,
 Үңирейген кратер олардың жаны.
 Қызықтырмас өзгерислер, заманлар,
 Олар енди "о дүньяның" адамы.

МЕН ҚАЛАДА ОҚЫҒАНДА

Сабақтан кеш шығар едик,
 Мен қалада оқығанда.
 Күн бата аўылдан келип,
 Күтер еди анам сонда.

Пахта завод дийўалына
 Сүйенип ол турар еди.
 Пүткіл дүнья қыялына
 Мен деп жолға қарар еди.

Төбемди хәр көрген сайын,
 Бир жыллы сөз айтады ол.
 «Шаршадың аў, айнанайын»
 Деп басымнан сыйпады ол.

Қайта туўғандай қуўанып,
 Алды-артыға қарамай ақ,
 Қараңғыда қарыўланып,
 Барар едик жалақ аяқ.

Ийт көринсе қарсымыздан,
 Қорықпағанға усар едик.
 Адам шықса алдымыздан,
 Жолдан шетке қашар едик...

Енди базда машиналы
 Өтсем зуўлап сол кәрадан,
 Желбиреп ақ орамалы,
 Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көрген сайын,
 Қуўанып қол былғағандай.
 «Шаршадың-аў, айнанайын!»
 Деп басымнан сыйпағандай.

Март, 1987-жыл.

ТАСҚА КӨГЕРГЕН ГҮЛ

Адам адам болып тилге келгели,
 Дәстанлар дөретип, китаптар жазып,
 Өз-өзин түсинип болған жоқ еле,
 Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.

Инсан ийниндеги жүктің аўырын

Артсаң, асқар тау да ыңырана баслар.
 Қус шоқыса Прометейдің бауырын,
 Адам төзер, лекин төзбейди таслар.
 Сол қара тасларды жарып бәхәрде,
 Өскен гүлди көріп жаның қулазып,
 Мақтанып, елжиреп ойларсаң хәм де:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Брестте тас ерип, темир тапланды,
 Соңғы демге дейин шайқасты солдат.
 Карбышев музлады, Гастелло жанды,
 Тәслим болғанда да тас пенен полат.
 Бирақ мәңги тарийх тасына олар
 Мәртлик оты менен кеттилер жазып,-
 Бул жазылған бес сөз былай оқылар:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Инсан кеўлиндеги мийрим-шапәәт
 Егер қуяш болса, тас гүлдер еди.
 Ағар дәрья болса ышқы-мухаббат,
 Дүньяда шөл қалмай гүлленер еди.
 Соңғы нанын берип өз жолдасына,
 Адам жығылады жүреги сазып.
 Жазсаң арзыр оның құлпы тасына:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Дослық, мийрим ушын кең қушақ ашқан
 Бул заманда озық ақыл-зейинлер.
 От хәм суу, пал хәм уу табысты қашшан,
 Табысалмай атыр бирақ пейиллер.
 Олар Хиросима хәм Освенцимди
 Дүньяға таңбақшы ақылдан азып.
 Қыйраған тиршилик тахтына хәм де
 «Адам тастан қатты...» деп қоймақ жазып.

Кеўил - бир гөззал бағ, тәрбия етип.
 Татлы мийўасын жеп, аралаў мүмкин.
 Бир жыллы жүз бенен ўақтың хош етип,
 Бир жаман сөз бенен жаралаў мүмкин,
 Гүлленсин деп инсан кеўлиниң бағы,
 Бағман гүл егеди тәңирге жазып,
 Гүлди женшип кетер малдың туяғы,
 Ал адамның кеўли гүлден де нәзик.

Адамзат дүньяға келгели бери,
 Жақсылық-жаманлық ойынын ойнап,
 Кимлигин түсине алмай өзлери,
 Қанша китап жазар басларын қыйнап.
 Адамзаттың минезлемесин маған
 Дәл, толық сүўретлеп бер десе жазып,
 Айтар едим халықтың нақылын оған:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».
Май, 1982-жыл.

ТӨРТЛИКЛЕР

Заманым бар айға, жұлдызға ушқан,
 Атомның құдиретли сырларын ашқан,
 Өз ақылы менен ашқан сол сырды,
 Қайтып жаба алмай ақылдан сасқан.

* * *

- Ай! Сонша сәўлени қайдан алдың сен?
 - Күннің бизге түсип шағылысыўынан.
 - Қуяш! Сонша нурды қайдан алдың сен?
 - Адамның адамға мийрим нурынан...

* * *

Инсан кеўли деген сондай жаман зат,

Ол қырсықса, ақыл жиби шубалар:
Жұлдызға жол тауып атқан адамзат,
Кеўилге жол таппай базда тубалар.

* * *

Дүнья биреўлерге - кинотеатр,
Билет алып, көреді-де кетеді.
Журт бузық дүньяны дүзетіп атыр,
Биреўлер бузсам деп қыял етеді.

* * *

Журт ақыллы, бәрін билип отырған,
Әфандини "сада" десип-ақ атыр.
Сөйте тура, өзи минип отырған
Шақаны биразлар кесип-ақ атыр...

* * *

Рухый дүньясы болды онын "ноль",
Ишиў, жеў хәм пайда қуўыў талабы.
"Ети қалай екен бул қустың?" деп ол,
Бұлбил сайрап турған жаққа қарады ...

* * *

Үш күшик сақладым сада гезимде,
Тарғыл көпек болды маңлайы қасқа.
Үшеўи-де тислеп алды өзимди,
Енди серт айтқанман ийт сақламасқа ...

ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНЕҰ

Ұа жолаушы, уйқың қатты екен дым,
Жаслай жатып, қартайғанда ояндың.
А. С. Пушкин.

Таң сәхәрден жолға түсеміз және.
Уйқыңды питирип ал, жаным, қане.
Жас уйқы тез қанбас.
Қарама маған,
Мен көп уйқлағанман өз өмиримде,
Уйқыңды гүзетер жұлдызлар шамы.
Қаныңдай ләззетли жаздың ақшамы!
Қосбаққыш ғаррының гәпи таусылмас,
Жыйналғанша усы палыз бақшаны.
Узамай ай батып, түсер қараңғы;
Дүз уйқысы емлер кеуил жараңды.
Мийзан түссе керек, хауа тоңазып,
Жақсылап қымтыйын пешеханаңды.
Түтинлик салғаным,
Шылым шеккенім,
Және уйқысызлық атын жеккенім.
Сүрилмеген қыял,
Ойланбаған ой,
Жазылмаған қосықларым көп мениң ...

Муҳаббат хәм қосық - азаплы әрман,
Сол еки есикте өлиўге барман.
Жол шаршатқан жас уйқыңды гүзетип,
Таң атқанша қосық ойлап шығарман.
Самал қосық пенен тыныс алғандай,
Жұлдызлар да қосық болып жанғандай,
Пүткил әлем қосық дәрьясы болып,
Руўхым арқалы ағып турғандай.
Хәўлиртип, түнлерге урып таңымды,
Халласлатып жүректеги қанымды,

Сол дәрья бийрәхим дегиши менен
Ийрим тартып геўлеп атар жанымды.

Сонда мен өзимди шайыр сезермен,
Кеўлим-сегбир тартқан бир ҳақ Бәзерген,
«Малыма қарыйдар табылғай да» деп,
Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.
Жолларым қулазып, базда бос шығар,
Гә усындай бир пәлекти қос шығар.
Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,
Түнөп атқан бир сәўбетлес дос шығар,
Жолшыға таптырмас бахыт бул әне,
Қаўышыў-ғәниймет, жол жүриў бәне.
Гүрриңлесип, көз илгитип азырақ,
Таң сәхәрден жолға түсемиз және . . .

Алыста мунартар аўыл тереги,
Таўықлар шақырып, ийтлер үреди.
Тынған керизинен насос салманың
Қурбақалар тынбай концерт береди,
Түнге үңилсең кеулиң хүрейленеди,
Кирпишешен тысыр-тысыр келеди,
Балларын қымтаған ана қолындай,
Бийшеклерин қымтар қаўын пәлеги.
Хәкке шықылықлап табар сум хабар,
Шық түсти маўжырап, ҳаўада ызғар.
Самал ойнап үстин ашып кеткендей,
Жалаңаш теңкейип уйқылар ғарбызлар.

Аўыл сыртында яр күтсе интизар,
Шолпан «уйқылап қалып» қылық шығарар.
Қара шашың менен ақ билегиңе
Пешехана сыртынан ай сығалар.
Сен оянып айттың: «Еле жатпадың.
Болды, қыйнай берме қыял атларын ...»

Мен айттым: «Азырақ тамашалайын
 Дүзде таңның қулан ийек атқанын...»
 Әне, түнге таң гезеги аұысып,
 Жулдызлар биримлеп түңлик жаұысып,
 Еситилер гейде палыз шетинен
 Ғаррының «хайта-хайт!» деген даұысы.
 Қорықшысы сақ болмаса серлеген,
 «Қаұынның жақсысын сағал жер» деген,
 Сондай поэзия палызында да
 Усыған тәқаббил ислер бар деген . . .

Тәәжжуб қаласаң заманға қарап,
 Не деген кең сая, мийұалы дарақ,
 Жан аұыртпай оның жемисин терип,
 Көплер тили менен орып жүр орақ.
 Ким ис жақпас болса ақылы зайыл,
 «Шайыр болып» шығар ғайыптан тайып,
 Еңбек пенен еккен пәлек өскенше,
 Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып.
 Мәрт болсаң жулып көр...
 Боларсаң ақмақ,
 Тум-тустан шуұласар оларды жақлап,
 Атақ-абырай атын тартып алдына,
 Китаптарын басар алтынға қаплап.
 Тийип кетсең, айтар «қой, тиймеңлер» деп,
 Бақырар: «талантты қәдирлеңлер» деп,
 Арзасына виза шегер ағамлар,
 «Китабын шығарың, жәбирлемең» деп.
 Жаұшымшық тийгендей пискен тарыға,
 Тапсып ақыл айтып тийер жаныңа,
 «Атшабары» хәм «Көкаман» дегендей,
 Өзлериндей жәхил сыншылары да...
 Биреўлери тынбай қәлем тербеген,
 Өз жазғанын өзи оқып көрмеген,
 Биреўлери гегирдекке суў бүркип,

Озады деп жасларға жол бермеген.
 Мақтумқулы, Бердақ келсе тирилип,
 Усылар менен бир нәўбетке турылып,
 Топламлары шықпай жаўрасар еди,
 Баспахана планынан сүрилип . . .
 Оrsaқы сөз айтып күлдирсе залды,
 Сый-хұрметтиң зоры соларға қалды.
 Көркем сөз деп шәлкем сөзди үйренген,
 Мен аяйман аўлдағы балларды..
 Салы арқасында суў ишсе шигин,
 Алымлар гербицид шашады бүгин.
 Исенбеймен: НТР жол табар деп,
 Шайырлық атызын тазалайтуғын . . .

Яшағай, таң атты!
 Ояндың сен де,
 Түндеги тар кеўил кеңейди демде.
 Жақсы адам екен қорықшы ғарры,
 Алғыс айтып, жолға түсейик енди.
 Сен қасымда барда жоллар рәўан,
 Руўхым жасарып, йош енер маған.
 Гөззал арзыўлардың сырлы мәнзили
 Сени алып кел деп меннен сораған.
 Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырақ.
 Әлбетте жетерсең сен оған бирақ.
 Үмит, мириўбетли өмир жолында
 Адам адам ушын әдиўли қонақ.
 Қанша жол бар, ойға алмайын хасла,
 Кеўил тасып ақсын жулдызлы йошқа.
 Дүнья турар, дәўран өтер хәр кимнен,
 Бир түнеп шыққандай пәлекли қоста...

Сентябрь, 1986-жыл.

ХОШАДӘС

Генжебай бақсыға

Ала мойнағыңды алып қолларға,
Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».
Асырымы бәлент йошлы жолларға
Сүр мәрдана хағлап «Қара жорғаңды».

Қулақтан тер алып, көсиле түсер,
Гә хәўижге минип, пәсине тусер.
Қайта бастан гөне дәртим қозғалып,
Ессиз балалығым есиме тусер.

Есимде аўылға бақсы келгени,
«Шасәнем-Ғәрипти» айтып бергени,
Бақсыны дәстанға салар алдында
«Қане, баллар, барып уйықлаң» дегени.

Геўиш арасында, есик артында,
«Шықпайман» деп жылар ақыр соңында
Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,
Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда ...

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,
Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,
Отырысын бузбай сәхәрге дейин,
Бақсы тыңлар еди уйып, енағар.

Хәўижге мингенде сүйген намасы,
Қыйқыўын жеткизер жигит ағасы.
«Бәрәкалла» деп ғаррылар ырғалып,
Жаслығын еслейди-аў билсем шамасы.

Бул күнде бақсының қайтқан дәўлети,

Эстрада, магнитофон нәўбети.
 Үйден шықпай сайрап турар жер жәхән,
 Ҳәр заманның өз сазы, өз сәўбети.

Дәртли кеўил бийдәрт пенен ойнамас,
 Таза бағда «гөне бүлбил» сайрамас.
 Атларды қыйнамас узақ айдаўға,
 Журт жыйылып енди бақсы тыңламас.

Оннан көре ойнап-күлгени абзал,
 Кеште телевизор көргени абзал.
 Мал көбейтип, таўық сақлап, пул таўып,
 Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Журтқа таңсық емес бул күнде бақсы,
 Дүнья қуўыў болды кеўилдиң нақшы.
 Той берип, пул жыйып жақын-жуўықтан,
 Улына «Жигули» алғаны жақсы.

Басқа қуслар сайрар бағларда бизиң,
 «Саналы гелдиң» нен оянбас сезим.
 Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырўаннан,
 Сәнемлер көшкиден тасламас өзін ...

Ала мойнағыңды алып қолларға,
 Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».
 Машина жүрмеген аўлақ жолларда
 Сүрип-сүрип алғыл «Қара жорғаңды».

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсаң,
 Беглигиңди бузба, ынжылма хәргиз,
 Бәлким сен ең соңғы бақсы шығарсаң,
 Биз хәм соңғы тыңлаўшыңыз болармыз ...

Сентябрь, 1986-жыл.

* * *

Заман менен аяқ қосып жүрмесең,
Кеўлиндегин қас-қабақтан илмесең,
Шаңда қалып, ашалмассаң көзиңди
Хәм шетке аларсаң кем-кем өзиңди.
Озып кеткенлерге гийне етерсең,
Кисиниң түйесин түйме етерсең.
Қызғаныштан кең пейилиң тараяр,
Ақ нәрселер көз өңиңде қараяр,
Қызықтырмас дәўир өзгерислери,
Жақпас басқалардың жақсы ислери.
Сезим тыйығыңды кем-кем тат басар,
Қайралмаған қазан пышаққа усар.
Кеште узын көйлеңкеңе қарарсаң,
Хәм өзиңди үлкен адам санарсаң.
Жүрек-баўыр деген жоқ енди сенде,
Өкпеге айланған хәммесн демде.
Өткендеги азын-аўлақ хызметиң
Баҳаланбай атырғандай мийнетиң.
Дүньяны тек жалғыз өзиң қурғандай.
Басқалар қасыңда қарап турғандай,
Шурт минез боларсаң, түтип жүниңди,
Мойынлап сезбессең өзиң миниңди.
Дослар кеңес берсе, қорлап атқандай,
Жорта бир нәрсеңди урлап атқандай.
Сен - дана, басқалар - бас емес, бөрик
Неге сеннен ақыл сорамас келип?
От басында өзиң билгиш боларсаң,
Озып кеткенлерди сырттан саярсаң,
"Шабазымлап" жүрген хаялың сонда,
Шыдамы таўсылып, тийген соң жанға,
Айтып салар журт айтпаған миниңди,
"Өзиңнен" деп келтирер ол жиниңди,
"Еселеп сөйлейсең, кеселеп ишип,

Онша не арақтың изине түсип?
 Өзиңдей пәленше жур ғой қатарда,
 Ал сен мысал алтақтасыз ат арба, -
 Сатырлайсаң, хеш ис келмес қолыңнан.
 Дос дегенлер хабар алмас халыңнан..."
 Деп тоңқылдар ийни келсе қашан да,
 «Хаял дурысын айтар жақтырмасаң да)...

Ноябрь, 1981-жыл.

САҒАЛАЯҚ

Қара қарға үймелеген
 Гүмис жапырақ қызыл жийде ...
 Қудайым-аў, бул не деген
 Сулыў көринис деймен гейде.

Урықлыққа жап бойында
 Қус төсектей жанбаслайман.
 Сақаўатлы гүз қойнында
 Дөгерекке көз таслайман.

Бул не деген писикшилик!
 Бул не деген сақый топырақ!
 Журт атызда, есик илик,
 Жумыс кызған ғыр әтирап.

Айы-күни жақынласқан
 Жас келинге усайды гүз.
 "Босанғай – деп - қыйланбастан",
 Тилегинде жуўырамыз.

Кең пахталык. Хәр ханадан
 Аппақ мамық шағыраяр.
 Бирииши рет көрген адам
 "Әжайып" деп аңыраяр.

Сары алтын сары атызлар,
Толқыр гүздің самалынан.
Солқым жүзим, алма бағлар,
Пал тamarдай додағынан.

Атлап кирип атыз шелден,
Каўын үзип жегениңде,
Ана-тәбият, аўыл-елден
Неге кеттим демедиң бе?

Жасымық хәм бой жүўери
Теңселип тур үй қасында,
Қарап турсаң ой жиберип,
Аўыл жақсы-аў ырасында" ...

2

Кешир, енди бүгинде мен
Салып бар шайырлық күшти,
Тәрийпиңе тартсам қәлем,
Қосық шығар иренишли ...

Көк жийегің қалғып алыс,
Сағымланар ыссы құмда.
Саған деген бир аяныш
Гезер бүгин рухымда ...

Ала шаңғыт көз аштырмай,
Бир жағымсыз желлер есер.
Булт көринсе узақ турмай,
Көк гүркиреп, қуймас нөсер.

Қубылмас ҳеш айқулақтың
Жети реңли дөңгелеги.

Көллерине бизиң жақтың
Жыл құслары кем келеди.

Ұасыл жерлер кебир ашқан,
Гүлден қалды ерик бағы.
Көллер кеўип, теңиз қашқан,
Жүрегимде қайғы дағы.

Бурқып акбас ылай суўлар,
Дәрья усар изейкешке.
Адам оны қорлап, уўлар
Ұәм сол суўды өзи ишкен.

Өрдеги тек өзин ойлар,
Сени ойлар сөз жүзинде,
Кағаз толы сызып жойбар,
Жубанамыз биз бүгинде ...

Еситилмес енди сеннен
Асаў толқын сеслери де,
Ашшы даўыс "Қутқар!" деген
Еситемен түслеримде.

"Байламаңлар – деп - дәрьяны!"
Жуўыраман жалаң аяқ ...
Дузлы шаңғыттың мөканы,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

Шайырлар ҳәр қашанда да,
Кең дүньяны гезип-гезип,
Келер шаршап аўылына,
Ғаррылықтың ийсин сезип.

Ұәм еслеп өз бала гезин,
Жүрген соқбақларын излер.

Кермек дәмлі муңлы сезим
Сүтилмеклер кеулимизде.

Тууып өскен жерге деген
Сол әжайып муҳаббаттың
Орнын басар не бар екен?
Тапшы сондай кәраматты.

Тууған жер деп тар окопта
Солдат ойға талып кетер.
Космонавт ушар ұақта
Бир түп жууған алып кетер.

Патшалар да, даналар да
Уллы тутса да өзлерин,
Жас қайтып, жер таянарда
Аңсар дейди тууған жерин.

Шөлин аўсап ақша кийик,
Ғазлар көлин излер гейде,
Наланы таслап Астафьев¹¹
Кетер сөйтип Енисейге...

Жасларға тең адым атпай,
Диңке кетип, қысса демиң..
Шауып болған жауыр атты,
Алып таслап ер-жууенин, -

Арқаштағы қамыслыққа
Жибергендей..
Менде, ай-ҳай!
Тууып өскен сол шаңлаққа

---

¹¹ Виктор Астафьев – белгили рус жазыушысы, жақында қаладан өз аўылына көшип кеткен. И.Ю.

Барарман ба көп узамай.

Атар таңның бир күнинде
 Бир салмада суў кесилип,
 Таныс соқбақтың биринде
 Атқан адым тўёселип,-
 Мен-дүньясыз, дүнья-менсиз,
 Жолдан қашық сол журтлықта,
 Саатсыз хәм телефонсыз,
 Шаўқымы жоқ жым-жыртлықта,
 Жатарман ба жас таллардың
 Сылдырлысын тыңлап узақ...

Журты шаңғыт самаллардың,
 Сағалаяқ, Сағалаяқ!

Октябрь, 1986-жыл.

ТАҰ ЖОЛЫНДА

Жалғыз жолға шықсаң, жолларың өнбес,
 Жолдас ерткен буның мәнисин билмес.
 Қәй сен, жас жолаўшы, еглен азырақ!
 Жол жүрейик бир-биреўге болып ес.

Қара, қандай сулыў думанлы таўлар!
 Алтын липас кийген гүзги тоғайлар.
 Жалғыз арқар жар шетинде мөңирер,
 Бәлким, өз жолдасын шақырып турар.

Жаслықтың желиги бастан өтсе де,
 Бел байладым усы жолдан өтпеге.
 Билдим, сен де биздей қумар екенсеп,
 Бул таўлар дүньясын сайран етпеге.

Журт асығып бири-биринен бетер,
 Машиналар зуўлап жоллардан өтер.
 Асықса асықсын, ҳақ жол оларға,
 Мейли, бизден көре ертерек жетер.

Кеш қалсақ, паналап таўдың ығына,
 От жағып, нан қыздырармыз шоғына,
 Билдим, сен де биздей ашық екснсек,
 Бул қысқа өмирдің гөззаллығына.

Кийик соқпақ, жарқабақлы шетлерден
 Мен бундай жолларды талай өткенмен.
 Жазғы жамғырларда жаўрап таўларда,
 Шопан қосларында қалып кеткенмен.

Жуп кылып жаратқан қуслар қанатын,
 Жолдас таўып шықсан, шаршамас атың.
 Мениң тәжирийбем, сениң жаслығың
 Мүмкин, жеңиллетер жол машақатын...

Бунда сайлар бир жыраға қуйылар,
 Бунда адамлар асқар таўға сыйынар,
 Бизге қәўип жоқ өтсек Қойсуў дәрьясын,
 Аржағыада Ғамзатовтың үйи бар...

Цада, 1983-жыл.

АРАЛ ЭЛЕГИЯЛАРЫ

I

Суўы қумайтланған бир әзим дәрья
 Руҳым арқалы ағып барады.
 Демиккен ең соңғы балықлар онда
 Есеңкиреп қалаш қағып барады.

Бурқып аққан ылай суўда сайранлап,
 Дәрьядан теңизге булқынып ойнап,
 Еркин түсер еди. Жоқ енди ол ўақ,
 Суўы кесилген соң нағып барады?

* * *

Муз түсерде туўлап ол ҳасыл балық,
 Қызыл суў теңизге гүўлеп жеткенде,
 Дәрьяның көп узақ өрине барып,
 Ўўылдырық шашар еди көклемде.

Гүмис шабақларын дурлетип айдап,
 Көк теңизге келер еди масайрап...
 Енди ҳалден тайып, жигери қайнап,
 Теңиз тәңирисинен мәдет күткендей.

* * *

Теңиз тәңириси жоқ. Бар болғанда да,
 Бәлки бул жағысты умытар еди,
 Сайран етип алыс океанларда,
 Бизге деген кеўлин суўытар еди.

Үлкен хожалығын жиберип ходқа,
 Мүмкин өтер еди хозрасчетқа...
 Бир "көл" қурыды деп ким берер сотқа?
 Көлденең табысқа қунығар еди ...

* * *

Тубаласа иркип күшли ағысын,
 Дәрьялар теңизге жете алмас екен.
 Теңиз таслап өз мәңгилик жағысын,

Тағдирина илаж ете алмас екен.

Балық ойнар шалқар суўдың тусында,
Теңиз алып кеткен балық, қусын да.
Адамның ең әззи жери усында:
Өз ұатанын таслап кете алмас екен.

* * *

Суўға не? Бәри бир қайда толғанда,
Жаңа жарысларды жатырқай билмес.
Қай жерде суў болса, шағала сонда,
Қырғақтың қымбатын қәдирлей билмес.

Қалса оның туўған жери қала ма,
Муҳаббаты, жаслық өмири қала ма,
Ата-бабасының қәбири қала ма?
Инсандай сағынып қәдирлей билмес ...

* * *

Қумшаўыт жағыста ойға таламан,
Шаңғыт көз аштырмас, жүзиң көринбес,
Ески ултан менен кетип бараман,
Қайырылсам, артымда изим көринбес.

Кемелер қаўсаған қайырда тозып,
Көрсең жүрек сызлар, дәртлериң қозып.
Қанша қарасам да мойнымды созып,
Көз ушында көк теңизим көринбес.

* * *

Хәзир дәркар емес маған той-байрам,
Аўлақ жүрип қыял сүргим келеди.

Бул апат ислерден ақыллар җайран,
Себеплерин серлеп билгим келеди.

Тасыўдан аўыллар жаўраған гезде,
Бурын қурбан берген дәрья, теңизге.
Қайтып берер болса Аралды бизге,
Жанды қурбанлыққа бергим келеди.

* * *

"Зәрредей пайда жоқ сениң жаныңнан"
Деп күлгендей гүүлер дузлы самаллар.
Гүзги кун сығыраяр асырлып шыңнан.
Тамыры жаланаш жатар томарлар.

Кеше толкып жатқан қайырды қара!
Қанлы урыс болғандай қып-қызыл сора.
Бир ғарры үш ешки менен аўара,
Алыстан аўыз суў тасыр ҳаяллар.

* * *

Той тарқаған алаң яңлы әтирап,
Жағыста аўыллар жетим қалғандай.
Суўсыз балықшының иси патырат,
Кемеси көшкисиз кетип қалғандай.

Алыс океанның балығын аўлап,
Траулерден төгип, поездлар жаллап,
Сол "алтын балыққа" ислер комбинат,
Жүзди сарыплап, бирди пайда кылғандай.

* * *

Соныңдай мәрт еди бунда адамлар,

Даўыл хәм толқында сымнан өткендей.
 Хош кеўилли, еден еди адамлар,
 Бекире кеспелеп қонақ күткендей.

Қыста муздан-музға секирер еди.
 Даўылда көк толқын өкирер еди.
 Шадлығын, рухын, бекирелерди
 Енди бәрин биреў урлап кеткендей.

* * *

Сабыр-тақаты жоқ, шурт минез болған,
 Кимлер өз елинен шығып баратыр,
 Кимлер Сары камыс дей ме, қайлардан
 Балық излеп, азап шегип баратыр.

"Таслап ата мәкан Урге, Шегенди,
 Қоңыратқа барыл салы ек енди".
 Қайдағы бир Поладзада дегенди
 Және әлле кимди сөгип баратыр...

II

Бир мәрмер дача тур гөне жағыста,
 Кешки жолаўшының қыялы яңлы.
 Алтын пляж еди бул аўлақ туста,
 Перуза аспанлы, мәрўерит таңлы.

Шөлдің саратаны хәўирли ўақта,
 Не адамлар келер еди қонаққа.
 Көк толқын еркелеп аппақ аяққа,
 Бейиштиң бул да бир тымсалы яңлы.

* * *

Хәмелдарлар жутып бейиш ҳаўасын,
 Бунда дем алыўға көп келер еди.
 Арнаўлы самолет, хәңлеген машын
 Сыйлы қонақларды жеткерер еди.

Хрусталь жамларда шайқалып шарап,
 Салқын шардәреден теңизге қарап.
 Ханымлар шөллесе "боржомий" сорап,
 Ханның қызынан-да өткерер еди...

* * *

Рәхәтли күндиз, пайызлы ақшам,
 Сүңгип шыққаныңда салқын суў қандай!
 Бес күнлик дүньяға қутлы қонақсан,
 Сезерсең енеден қайта туўғандай.

Бийсәўбет адамдар келе алмас еди,
 Не болып атқанын биле алмас еди.
 Күни кеше ғана бул ырас еди,
 Енди көрген түстей, таңғы думандай.

* * *

Бирақ бул тус емес, болды хәммеси,
 Жақсылық-жаманлық шабырсып кетти.
 Даңқ, дүнья хәзликке көп аўып еси,
 Ағамлар дурыс жолдан ғабырсып кетти.

Дәслепп хызмет еткен болды берилип,
 Кем-кем кисилиги тутты керилип.
 Ақырсында минген музы бөлинип,
 Сең жүрер алдында абыржып кетти...

III

Не ғәлетий дәўир! Адамыйзатқа
 Жақсылық ушын жан аямас заман.
 Бир жағынан өзін айдап апатқа,
 Аяғы астына қарамас заман.

Ақыллы, билимли, сумлықлы, сада,
 Көк тыйыны түссе, болардай ғәда.
 Көз алдында көк теңизин жойтса-да,
 Жуўабын ҳеш кимнен сорамас заман.

* * *

Мийрибанлық жас сорғалап бетине,
 Уядан бир мәйек алмаған заман.
 Жерик болып аққуў қустың етине,
 Сыңсыўына қулақ салмаған заман.

Хәр қызғыш өз көлин қорыр бул ўақта,
 Хәр ким мурап өзи суў ишкеп жапқа.
 Бир сайғақты тиркеп "қызыл китапқа",
 Мың кийиктиң басын жалмаған заман...

* * *

Я инсан, адамлар не деген дана!
 Ыәжлескенде бир-биринен өткерер.
 Жәбир көрип атса тәбият-ана,
 Сөйлеп-сөйлеп сөз тарашын жеткерер.

Биреўлер - ийеси мийримли жүздиң,
 Биреўлер - ийеси тойымсыз көздиң.
 Биреўлер - қурыўын тилеп теңиздиң,
 Соннан ләззет алып, сулыўлық көрер ...

IV

Гүрсинген хаўазың тур қулағымда,
 Көз алдымда ақшам жарға урғаның.
 Жадырап күн шығып, жел басылғанда,
 Қыз минезли жуўас болып турғанын.

Таўлар шөгип, жерге кирмеген шығар,
 Жұлдызлар хәм бирден сөнбеген шығар.
 Дүнья хеш ўақта-да көрмеген шығар:
 Бир майданда теңиз қурып қалғанын...

* * *

Хош, теңиз, сүйиклим! Жаралы жандай
 Өлим халатында урасаң халлас.
 Мениң қайғым амфибия - адамдай,
 Сенсиз қырда жасап саўа бола алмас.

Сени сум әжелге еткен гирипдар
 Үш жаўыз қылмыскер еле-де жасар.
 Хеш ўақ қолға түсип, сотланбас олар,
 Хеш прокурор оған айып тағалмас.

* * *

Ол үш жинаятшы арамызда бар:
 Бири-бийпәрўалық медузалары.
 Гилкилдеп толқынсақ бетинде жатар,
 Муздай суўык жәнлик, жоқтай хазары.

Сездирмей денеңди жаралар әстен,
 Гүлшанларды басар соралар әстен,
 Теңиз қурып, дәрья тубалар әстен,

Онда болмас мийрим, хұждан азабы.

* * *

Ол үш жинаятшы санамызда бар:
Бири-өзимшиллик, тәккаббыр жар тас.
Аяғына бас урса да толқынлар,
Турар ызғарланыл, жүзин жылытпас.

Шортан шабақ көрсе, жутпаға тайын.
Шортанды да бирақ қуғалар жайын.
Өзинен зор шықсаң ғана ағайын,

* *

Осал келсең, капталына жуўытпас ...
Ол үш жинаятшы арамызда бар:
Бири-осамаслық, ой жоқ басында.
Пайда хәм даңқ ушын кесийге таяр
Өзи миннп турған тал шақасын да.

Тек бүгинги табыс - ең бас әрманы,
Келешек - олардың бийпул қурбаны.
"Бизден соң суў басын мейли дүньяны"
Деп жазар олардың қәбир тасына...

V

Бул үш қылмыс қамалларын бузыўға
Адамзат бир зор атланыс қылажақ.
Жаңаша ойлаўдың күни қызыўда,
Шынлық толқынлары хәўиж алажақ.

Басқа менен урысып үйренген Адам
Өзине урыс ашар, байрағы - хұждан.

Бул, шайыр айтқандай, "барлық урыстан
Уллы хәм бирден-бир урыс болажақ".

* * *

Хуждан азабында өртенип адам,
Перзент анасынан кеширим сорап,
Мийрим сүти сонда ийип қайтадан,
Теңиз болып толқыр ана-тәбият.

Хағлап қудайымның дәрьялары-да,
Тоғайлар маўжырап тыныш таңларда,
Теңиз еркелер өз жағысларына,
Сен хәм биз ол тойда болмаймыз бирақ...
Апрель. 1988-жыл.

БАЙЫҰЛЫҒА

Телеантеннаға қонып идирде,
Тамбасында бай-байлаған байыұлы!
Көптен жоқ едиң ғой сен бул өңирде,
Қайдан келдиң сен оңбаған байыұлы?

Түриң убыжықтай, үкили көзиң,
Дым бир зыянатсыз қуссаң-аў өзиң,
Бирақ журт аўзында көп жаман сөзиң,
Неден жаманатлы болдың, байыұлы?

Ырастан сен байдың улы болдың ба?
Ата-аңаңнан жаслай қарғыс алдың ба?
Өгей шешең саған дөхмет салды ма?
Неден жаманатлы, болдың, байыұлы?

Мәканың гөне там, уяң жарықта,
Бәледей көринер түриң халыққа.

Мениң демим шамаласып қалыппа,
Сен не деп қышқырым турсаң, байыұлы?

Теңиз толқып турған уақта иргеде,
Ел қандай мәс еди кеше Үргеде...
Жүрегим даұамас енди көрмеге,
Мәканлап алыпсаң өзиң, байыұлы.

Арқадан жағымсыз самаллар есер,
Самал ескен сайын еңсемиз түсер,
Узамай бул аұыл көшеди десер,
Сол ма айтажағың, байғус байыұлы?

Нақыл бар: жер қатты, аспаны узақ,
Көшпеймиз бе деген үмит бар бирақ.
Тамбасынға шығып бақыр қаттырақ,
Бәлким, сениң даұысың, жетер, байыұлы.

Апрель, 1988-жыл.

БОРАНЛЫ КЕШТЕ

Үстүрттиң шөли көк тайғақ,
Шыдатар емес боран дым.
Ықлады келип көп сайғақ
Мал қорасын Оралдың.
Бас салды ийтлер шаұылдап,
Қызық болды қалайда.
Қәпелимде аұылда
Кийиктиң ети молайды.
Қақаман боран жулқынып
Қағады кеште айнаны.
Хәр қазанда бул күни
Сайғақтың гөши қайнады.
От басында Орал мәс,
Ет туұрар малдас қурынып,

Езиўден күлки жыйылмас,
 Қатынына бурылып:
 - Журт машынлы жүрипти
 Сайғақ атып боранда.
 Қудайдың өзи кийикти,
 Әкелер айдап Оралга... –
 Деп мардыяр мақтанып,
 Қызара бөртип қулперең.
 Сексеўилдиң шоқлары
 Ысытып, хәмме терлеген.
 - Ийтлерге несип болар-ма.
 Ең нриси сол аңнан...
 Тойсын-да етке олар-да,
 Алған жоқ ғой қораңнан. –
 Деп хаял сорпа қуяды
 Дуўрамалы самарға.
 Балалар-да тояды,
 Уйқыға жатар олар-да.
 Ашыўлы боран далада
 Айнаны сабар хўйилдеп.
 Маңырай-ма, жылай-ма,
 Түсинбедим тилин тек...

Москва, Октябрь, 1987-жыл.

* * *

Өзи қызық адамлар
 Қызық көрер дүньяны.
 Өзи бузық адамлар
 Бузық билер дүньяны.

Өзи қызықшыл адам
 Ойлап жүрер тек ғана:
 Дүнья деген той-байрам,
 Қызықтан турар деп ғана.

Бузық адам мудама
 Сумлықты ойлар ақыл деп.
 Дүньяның барлық адама
 Бузықлық илеп атыр деп...

Март, 1988-жыл.

М А З М У Н Ы

"Заман келер атымызды қамшылап"
 Халық сөзлери.
 Қарақалпақ ҳаққында сөз.
 Ана тилиме.
 Туўысқанлық.
 Сәўбетли ақшам.
 "Плаха" излеп...
 Бул жер еле зор болады.

Күншығыс жолаўшысына.
 Кегейли.
 Қара тал.
 Шөгирме.
 Қобыз.
 Ноғайларға.

Рус әдебияты ҳаққында қосық.
 Булақ ҳаққында баллада.
 Арашан.
 Қурық.
 Монтёр бала сым тартып келди.

Әмиўге.
 Қудиретли шығар ҳаққында қосық.
 Орденли халқыма.

Днепр бойындағы емен.
 Аббаз шайырға Украинадан хат.
 Сиз жасайсыз Әмиў жағаларында.
 Таллы жағыстағы еске тусириўлер.
 Сексеўил.
 Қырғаўыл.
 Менниң жигит ўақтым, сениң қыз ўақтың.
 Садық шайырға.
 Ыатан.
 Өмирбек лаққы.

Бердаққа.
 Туўған жер (Шымбайға).
 Кешки иңирде урықлықтан.
 Нәресте.
 Кеўил кеўилден суў ишер.
 Ыэсият.
 Қырғызларға.
 Саллана-долана барар бир жанан.
 Биринши муғаллимге.
 Пошша торғайдың өлими (элегия).
 Жигиттиң соныңдай бир досты болсын.

Хорезмге.
 Қазақдәрья.
 Тоқайға.
 Аббаз шайыр менен хошласыў.
 Сорша (сонетлер).

Бұлбил тойына.
 Қызың гөззал болсын, шайыра болсын.
 Мақтымқулының жолына.
 Хош келдиң туркменим, сапа келипсең!
 Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.
 Эпиграммалар.

Бир адамды бир адам.
Пошша торғайға.
Гесиртгкениң көзлери.
"Бес қонақ".
Шайыр (М. Ю. Лермонтовқа).

Қарақалпақты көп мақтама қөзинше.
Ағартыўдың жыл қусларына.
Көл бойында.
Ғаррылар.

Кулпы тастағы жазыўлар.
Эпиграммалар.
Айт сен Әжинияздың қосықларынан.
Аяз қала.
Көкше таў
Мен сүйемен қырғыздың Ала таўын.
Соң көлде.
Санат.

Ат зәңгиси зыңылдар.
Сен дегенде.
Излениў.
Аўыл, аўыл!
Болмаса.
Ядыма түсти.
Орфейге.

Тәжирийбе тамшылары (төртликлер).
Мен қалада оқығанда.
Тасқа көгерген гүл.
Төртликлер.
Пәлекли коста түнеў.
Хошадәс.

Заман менен аяқ қосып журмесең.

Сағалаяқ.

Таў жолында.

Арал элегиялары.

Байыўлыға.

Боранлы кеште.

Өзи қызық адамлар.

Ибрагим Юсупов
БУДЬ ЩЕДРЫМ, СЕРДЦЕ!

Стахи

На каракалпакском языке
Издательство "Каракалпакстан".
Нукус—1989

Редакторы *Х. Дәўлетназаров.*

Қарап шығарған *З. Ишманова.*

Художниги *К. Рейипназаров*

Худ. редакторы *И. Кыдыров.*

Тех. редакторы *З. Алламуратов.*

Корректоры *К. Алиев.*

Терийге берилген ўақты 25,04.1989—ж. Басыўға рухсат етилген ўақты 26.07.1989—ж. Қағаз форматы 84x108 1/32. Типографиялық қағаз № 2 Әдебий гарнитура, кегль 10. Жоқары баспа усылында басылды. Көлеми 5,5 баспа табақ, 7,7 шәртли баспа табақ, 7,27 есап баспа табақ, Тиражы 2000. Заказ № 899. Баҳасы 1 манат.

"Қарақалпақстан" баспасы.
742000. Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.

ҚҚАССР Баспа, полиграфия ҳәм китап саўдасы ислери бойынша Мәмлекетлик комитетиниң "Правда" газетасынын 50 жыллығы атындағы Нөкис полиграфкомбинаты. 742000 Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.